

UNIVERZITA KARLOVA
Právnická fakulta

Disertační práce

Mgr. Pavel Borčevský

Znalecké dokazování v trestním řízení
Expert evidence in criminal proceedings

Praha, červen 2017

Školitel: prof. JUDr. Jan Musil, CSc.

Poděkování

Dovoluji si tímto poděkovat prof. JUDr. Janu Musilovi, CSc., za hodnotné rady, cenné informace a vstřícný přístup po celou dobu doktorského studia.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem dizertační práci vypracoval samostatně a že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 1. 6. 2017

Pavel Borčevský

Klíčová slova

Znalec, znalecký posudek, dokazování, trestní řízení

Keywords

expert, expert report, probation, criminal proceedings

Anotace

Tato práce je věnována problematice znaleckého zkoumání v trestním řízení. Autor si stanovil cíl provést analýzu právní úpravy tohoto specifického důkazního prostředku v trestním řádu, identifikovat její nedostatky a navrhnout možná legislativní řešení. Je si přitom plně vědom, že postavení znalce je spoluurčeno i zákonem o znalcích a tlumočnících, této organizační normě se však věnuje pouze okrajově, neboť hlavní ambicí bylo analyzovat možnosti využití znaleckého posudku v rámci trestního procesu. V předkládané práci autor popisuje historický vývoj tohoto důkazního prostředku, právně teoretické koncepte postavení znalce a především předkládá své úvahy z hlediska platné právní úpravy, kdy rozebírá znalecký důkaz od jeho počátečního stadia ve formě přibrání znalce, přes přípravu a podání posudku až po jeho hodnocení. Všímá si též některých aktuálních otázek, jako je konfrontace znalců či využití počítačových programů ve znalecké činnosti. Vzhledem k tomu, že je aktuálně připravovaná rekodifikace trestního práva procesního, považuje disertant toto téma za aktuální pro praxi. Vedlejší ambicí autora bylo vytvořit příručku, která by byla využitelná pro všechny, kdo se zajímají o „znalecké právo“.

Disertační práce vychází z právního stavu ke dni 1. 4. 2017.

Abstract

This thesis addresses the use of expert evidence in criminal trial proceedings. The author's primary aim is to present a thorough analysis of this highly specific form of evidence as contained in the Criminal Procedure Code, Act No. 141/1961 Coll., to identify its insufficiencies, and to suggest some potential legislative modifications. The author is aware that the role of an expert in criminal proceedings is also determined in part by the Act on Experts and Interpreters, Act No. 36/1967 Coll., but he deals with this organizational norm only marginally, as his main goal is to analyze the possibilities of using expert evaluations within the framework of criminal procedure. In this thesis, the author describes the historical development of this type of evidence, discusses the concept of the role of the expert in legal theory, and above all, presents his views regarding the law currently in effect, describing the use of expert evidence from its initial stages of appointment of an expert to

the preparation and presentation of the expert opinion and the evaluation thereof. The author also takes account of some currently topical issues such as the confrontation of experts and the use of computer software in the expert's work. Given that recodification of the Criminal Procedure Code is currently underway, the author considers this topic to be of practical relevance. The author's secondary aim was to create a handbook that would be useful for anyone interested in the "law on experts".

This thesis was written with respect to the law in effect as of 1 April 2017.

Obsah

SEZNAM ZKRATEK.....	12
ÚVOD, METODY A CÍLE	13
1. HISTORICKÝ VÝVOJ ZNALECKÉ ČINNOSTI V TRESTNÍM ŘÍZENÍ NA NAŠEM ÚZEMÍ	19
1.1. OD STŘEDOVĚKU DO ROKU 1707	19
1.2. CONSTITUTIO CRIMINALIS JOSEPHINA.....	20
1.3. CONSTITUTIO CRIMINALIS THERESIANA	21
1.4. OBECNÝ SOUDNÍ ŘÁD KRIMINÁLNÍ	22
1.5. ZÁKONÍK O ZLOČINECH A TĚŽKÝCH POLICEJNÍCH PŘESTUPCÍCH	22
1.6. TRESTNÍ ŘÁD Z ROKU 1853	23
1.7. TRESTNÍ ŘÁD Z ROKU 1873	23
1.8. TRESTNÍ ŘÁD, VYDANÝ ZÁKONEM Č. 87/1950 SB.....	25
1.9. TRESTNÍ ŘÁD, VYDANÝ ZÁKONEM Č. 64/1956 SB.....	26
2. TEORETICKÉ KONCEPCE ZNALECKÉ ČINNOSTI.....	27
2.1. ZNALEC JAKO SVĚDEK.....	27
2.2. ZNALEC JAKO POMOCNÍK SOUDU.....	28
2.3. ZNALEC JAKO VĚDECKÝ SOUDCE.....	29
3. ZNALECKÉ DOKAZOVÁNÍ V PLATNÉ PRÁVNÍ ÚPRAVĚ	31
3.1. VYMEZENÍ POJMŮ	31
3.1.1. <i>Znalec</i>	31
3.1.2. <i>Konzultant</i>	35
3.1.3. <i>Expertiza</i>	37
3.1.4. <i>Expert</i>	39
3.2. ZÁKONNÉ DŮVODY ZNALECKÉHO ZKOUMÁNÍ	39
3.3. ODBORNÉ VYJÁDŘENÍ	46
3.4. SLOŽITOST POSUZOVANÉ OTÁZKY	59
3.5. PŘIBRÁNÍ VÍCE ZNALCŮ DLE § 105 ODS. 4 TŘ	64
3.6. FORMA PŘIBRÁNÍ ZNALCE	69
3.7. PŘIBRÁNÍ ZNALCE V PŘÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ.....	76
3.8. NESTRANNOST ZNALCE	84

3.8.1. Znalec – fyzická osoba	86
3.8.2. Znalecký ústav.....	89
3.8.2.1 Podjatost znaleckého ústavu jako celku.....	90
3.8.2.2 Podjatost konkrétního odborníka.....	96
3.8.3. Důsledky podjatosti znalce.....	100
4. KONTRADIKTORNOST VE ZNALECKÉM DOKAZOVÁNÍ.....	102
4.1. ZNALECKÝ POSUDEK PŘEDLOŽENÝ STRANOU TRESTNÍHO ŘÍZENÍ	102
4.2. MOŽNOST ÚČASTI OBHAJOBY NA ZNALECKÉM ZKOUMÁNÍ	112
4.3. OTÁZKA KONFRONTACE ZNALCŮ	119
5. PŘÍPRAVA ZNALECKÉHO POSUDKU.....	124
5.1. OBSAHOVÁ STRÁNKA OPATŘENÍ O PŘIBRÁNÍ ZNALCE	124
5.2. MEZE KOMPETENCE ZNALCE V TRESTNÍM ŘÍZENÍ	128
5.2.1. Právní otázky.....	129
5.2.2. Hodnocení důkazů.....	135
5.2.3. Obstarávání důkazních prostředků	139
6. VADY ZNALECKÉHO ZKOUMÁNÍ A JEJICH ODSTRAŇOVÁNÍ	141
6.1. VADY V ŠIRŠÍM SMYSLU	141
6.2. VADY V UŽŠÍM SMYSLU	143
7. POSUDEK ÚSTAVU DLE § 110 TŘ	149
7.1. PODÁNÍ POSUDKU	150
7.2. PŘEZKOUMÁNÍ POSUDKU PODANÉHO ZNALCEM	151
8. VÝSLECH ZNALCE	154
8.1. POUČENÍ ZNALCE	154
8.2. VÝSLECH ZNALCE V PŘÍPRAVNÉM ŘÍZENÍ.....	156
8.3. VÝSLECH ZNALCE V RÁMCI POSTUPU DLE § 185 ODS. 2 TŘ	157
8.4. VÝSLECH ZNALCE V HLAVNÍM LÍČENÍ	158
8.5. VÝSLECH ZNALCE VE VEŘEJNÉM ZASEDÁNÍ	161
8.6. ZPŮSOB VÝSLECHU ZNALCE	161
8.7. DOPLNĚNÍ POSUDKU PŘI VÝSLECHU	164
8.8. PROVEDENÍ DŮKAZU POSUDKEM PODANÝM V JINÉ TRESTNÍ VĚCI.....	165
9. HODNOCENÍ ZNALECKÉHO POSUDKU	167

9.1. ROZDÍLNÉ NÁZORY NA HODNOCENÍ POSUDKU	167
9.1.1. <i>Formální přístup k hodnocení</i>	168
9.1.2. <i>Materiální přístup k hodnocení</i>	171
9.2. HODNOCENÍ ZÁKONNOSTI	173
9.3. HODNOCENÍ RELEVANCE	177
9.4. HODNOCENÍ VĚROHODNOSTI	177
9.4.1. <i>Způsobilost znalce či znaleckého ústavu podat věrohodný posudek</i>	178
9.4.2. <i>Úplnost a bezvadnost podkladových materiálů</i>	178
9.4.3. <i>Odborná odůvodněnost znaleckého posudku</i>	179
9.4.4. <i>Správnost logické stavby posudku</i>	180
9.5. PRAVDĚPODOBNOST VE ZNALECKÉM ZKOUMÁNÍ	181
9.6. STANDARDIZACE METOD ZNALECKÉHO ZKOUMÁNÍ	184
9.7. PROBLEMATIKA POČÍTAČOVÝCH PROGRAMŮ VE ZNALECKÉM ZKOUMÁNÍ	185
10. ZÁVĚR	187
11. SHRNU TÍ	189
12. SUMMARY	194
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	199

Seznam zkratek

B – rozhodnutí uveřejněné v Bulletinu Nejvyššího soudu České republiky, trestní část

ČR – Česká republika

KúP – Kriminalistický ústav Praha

LZPS – Listina základních práv a svobod, vyhlášena předsednictvem České národní rady dne 16. 12. 1992 jako součást ústavního pořádku České republiky (č. 2/1993 Sb.), ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

NS – Nejvyšší soud

OKTE – odbor kriminalistické techniky a expertiz

OSŘ – zákon č. 99/1962 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (pozdějších předpisů).

R – judikát uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek ve věcech trestních

Sp. zn. – spisová značka

TP – zákon č. 301/2005 Zz., Trestný poriadok

TŘ – zákon č. 142/ 1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

TZ – zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (účinný od 1. 1. 2010)

Úmluva – Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

ÚS – Ústavní soud ČR

Ústava – Ústava České republiky ze dne 16. 12. 1992 (ústavní zákon č.1/1993 Sb.) ve znění pozdějších předpisů

VS – Vrchní soud

Z. z. – zbierka zákonov Slovenskej republiky

ZnalV – vyhláška č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů

ZnalZ – zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, v platném znění

Úvod, metody a cíle

Zvolené téma své disertační práce znalecké dokazování v trestním řízení považuji za významné a v současné době i velmi aktuální. Znalecký posudek je významný důkazní prostředek a v rámci dokazování mu přísluší nezastupitelné místo při řešení skutkových otázek, jak konstatuje i četná judikatura.¹ Celý dnešní život je ovlivněn rozvojem vědy a techniky, což nevyhnutelně ovlivňuje i strukturu a dynamiku kriminality. Před našima očima se tak utváří nové podmínky pro vznik protispolečenských jevů a s tím souvisí otázka, jak bude právo čelit těmto negativním důsledkům. Jak velké nároky bude třeba klást na odbornost orgánů činných v trestním řízení? Vystačí za těchto podmínek jen s odborně-právními znalostmi a běžnou rutinou, nebo budou stále více odkázané na spolupráci se znalci? Při kladné odpovědi se ihned vynoří další otázka, jak má být tato odborná pomoc nejvhodněji právně institucionalizovaná, aby vyhovovala zásadám moderního trestního procesu.

S ohledem na výše uvedené je logické, že – na rozdíl od jiných důkazních prostředků, upravených v TŘ – má význam znaleckého posudku v trestním řízení tendenci narůstat úměrně tomu, jak se trestní řízení stále častěji dotýká úseků lidské činnosti, vyžadujících odborné znalosti. To může vést k tomu, že ačkoli má znalecký posudek v systému důkazních prostředků formálně stejnou váhu jako ostatní důkazní prostředky, které zakotvuje TŘ, realita je často jiná. O výsledku mnohých soudních řízení fakticky rozhoduje znalecký posudek, na což je stále častěji poukazováno nejen v odborné literatuře, ale i ve veřejných sdělovacích prostředcích. I laická veřejnost má dnes díky moderním sdělovacím prostředkům možnost sledovat některé mediálně populární soudní procesy téměř v reálném čase, a má tak možnost přesvědčit se, o jak nesmírně závažných otázkách může výsledek znaleckého zkoumání rozhodovat.²

Ačkoli znalecké posudky mají stejnou důkazní sílu jako ostatní důkazní prostředky, lze říci, že se od nich v určitých ohledech výrazně liší. Hlavní

¹) srov. nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 77/2001

²) např. v nedávné době proběhl trestní proces v mediálně ostře sledované kauze proti obžalovanému P. Kramnému, kde byl rozsudek fakticky postaven na znaleckých posudcích.

zvláštnost tohoto důkazního prostředku spočívá v tom, že jeho funkčnost je podmíněna existencí právní úpravy samotné znalecké činnosti, tj. právním zakotvením zvláštních subjektů trestního řízení – znalců, jejichž činnost je honorovaná. Nevyskytuje se v každé trestní věci, ale pouze tam, kde jsou pro objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení třeba odborné znalosti, přičemž úloha znalce je limitována rozhodnutím orgánu, který znalce přibral.

V odborných kruzích bývá stále častěji zmiňováno, že přibírání znalců je dnes nadužíváno do té míry, že někteří soudci bez znaleckého posudku téměř nic nerozhodnou, takže může vznikat oprávněná obava, že nesoudí soudci, nýbrž znalci.³ Je pravdou, že rostoucí počet znaleckých posudků by nemusel nikoho znepokojovat, pokud by šlo o posudky, které skutečně přispívají ke zkvalitnění dokazování a které nelze nahradit jiným důkazem, současná praxe tomu však ne vždy odpovídá. Mezi právníky se o dnešní České republice s určitou nadsázkou někdy hovoří jako o zemi soudních znalců, neboť se rozhodování v soudních řízeních *„nenápadně a plíživě, leč stále více, přesouvá ze soudců na znalce. Znalecké posudky přestávají být tím, čím by měly být, tedy důkazem, interpretací technických problémů tak, aby tomu porozuměl i laik. Stávají se čímisi srovnatelným s ordálem“*.⁴ Tato kritika sice směřuje dílem do oblasti organizace znalců, tj. na zákon č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, nicméně problémy v této oblasti se zákonitě promítají i do znaleckého dokazování v trestním řízení.

Je třeba hned na úvod říci, že stávající úprava znaleckého dokazování v trestním řádu rozhodně nevykazuje takové nedostatky, jako výše uvedený znalecký zákon, po jehož rekonstrukci odborná veřejnost volá již mnoho let.⁵ Na druhou stranu se i této oblasti nabízí nemalý prostor pro úpravy některých otázek, na které zákonodárce buď nepamatoval, nebo se projevil změnou

³) viz např. článek *Soudní řízení ovládli nedotknutelní znalci*, dostupné na <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=16620>

⁴) SOKOL. T.: *Justice v rukou znalců*, dostupné na <https://www.epravo.cz/top/clanky/justice-v-rukou-znalcu-55464.html>

⁵) <http://archiv.ihned.cz/c1-22413580-ombudsman-soudni-znalci-nici-lidske-zivoty>

společenských poměrů. Hlavním cílem této práce je proto stávající úpravu zhodnotit a poskytnout náměty *de lege ferenda*.

Jak bylo řečeno v úvodu, otázku znaleckého dokazování v trestním řízení považuji za aktuální z několika důvodů. Především v současné době probíhají přípravné práce na rekodifikaci trestního řádu, což bezesporu ovlivní podobu trestního řízení v ČR na mnoho let či desetiletí. Zákonodárce tak má příležitost odstranit některé mezery a nepřesnosti mj. i v právní úpravě znaleckého dokazování. Dalším důvodem je skutečnost, že otázka znaleckého dokazování, resp. znaleckého práva obecně, stála dlouhá léta poněkud stranou odborné pozornosti, ačkoli se jedná o problematiku, která se v plné šíři dotýká podstaty zjišťování materiální pravdy v trestním řízení. Zde si dovolím malé odbočení. Prvních několik desetiletí po přijetí zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) bylo na odborné texty týkající se znaleckého dokazování velmi bohaté. Bylo vydáno několik významných monografií, zabývajících se znaleckým dokazováním v trestním řízení. Mezi nejvýznamnější tituly patří *„Některé otázky znaleckého dokazování v trestním řízení a teorie kriminalistické expertizy“* z roku 1974 od J. Musila, a *„Znalecký posudok ako důkazný prostriedok v československom trestnom konaní“* z roku 1976 od V. Matherna. Zároveň na stránkách časopisů jako Československá kriminalistika, Socialistické soudnictví, Socialistická zákonnost či Právní obzor pravidelně vycházely odborné články na uvedené téma, a to nejen od výše uvedených autorů, ale i řady dalších.⁶ Ke škodě věci se po roce 1989 na tento trend nepodařilo v takové míře navázat a četnost publikačních výstupů týkajících se problematiky znalectví výrazně poklesla. Z novějších autorů, kteří se touto problematikou systematicky zabývají, je možno zmínit J. Chmelíka, který v roce 2001 publikoval monografii *„Znalecké dokazování“* či M. Fryštáka, který v roce 2009 jako spoluautor publikoval titul *„Postavení znalce v trestním řízení“*.

⁶) např. v období od 1982 do 1985 bylo na stránkách časopisu Socialistické soudnictví publikováno 26 článků, ve kterých se zástupci teorie i praxe vyjadřovali k procesním otázkám znaleckého dokazování i k organizaci znalecké činnosti.

Teprve v posledních letech dochází na tomto poli ke znatelnému oživení, po desetiletích vyšel první komentář k zákonu o znalcích a tlumočnících, a především byly publikovány dva – dle mého soudu velmi zdařilé – tituly a to „*Znalectví*“ od L. Křístka a „*Znalecké právo*“ od dvojice autorů P. Ševčík a L. Ullrich. Těmto publikacím je společné, že mají průřezový charakter a zabývají se obecně všemi aspekty znalecké činnosti.

Pokud jde o vysokoškolský výzkum, není mi známo, že by v posledních letech byla obhájena disertační práce, která by se věnovala výhradně tématu znaleckého dokazování v trestním řízení, byť bylo o této problematice několikrát pojednáno v rámci širšího tématu dokazování v trestním řízení. Mám proto za to, že předkládaná práce může být pro obor trestního práva obohacující, neboť zpracovává téma, kterému v posledních letech nebyla věnována pozornost, jakou si bezesporu zaslouží. V neposlední řadě jsem toho názoru, že neuralgické body právní úpravy znaleckého dokazování v trestním řízení jako je např. zbytečné přibíráání znalců, nedostatečná úprava institutu odborného vyjádření či oblast hodnocení znaleckého posudku, jsou dostatečně známé, často kritizované, avšak zpravidla se autoři kritiky ke škodě věci omezí na pouhé konstatování neblahé skutečnosti, aniž by nabídli konkrétní legislativní řešení zmíněných jevů.

Cílem mé disertační práce tedy je přinést ucelený pohled na fungování znaleckého dokazování v systému důkazních prostředků, což bude základem kritické analýzy platné právní úpravy a výchozím bodem pro hledání a navržení vhodnějšího řešení *de lege ferenda*. Přínosem by rovněž měl být rozbor některých aktuálních otázek znaleckého dokazování, kterým dosud v odborné literatuře nebyla věnována náležitá pozornost. Z uvedeného vyplývá, že dominantní metodou zkoumání bude analyticko-syntetický postup, kombinovaný s deskripcí a evaluací judikatury. V přiměřeném rozsahu bude využita i metoda historická a komparační. Podle použité metody zkoumání se práce dělí na dvě základní části a to na teoreticko-historickou, kde je předmětem zkoumání historický vývoj znaleckého dokazování v trestním procesu, směry a přístupy, které se v něm postupně projevovaly, na což navazuje shrnutí jednotlivých koncepcí a náhledů na znaleckou činnost, které se v trestním procesu postupně

vykrytalizovaly. V části analytické, která je stěžejním prvkem mé práce, se zabývám podrobným rozbořem platné právní úpravy a judikatury, formuluji problematické okruhy a následně směřuji ke konkrétním doporučením *de lege ferenda*. Praktické rozčlenění práce na jednotlivé kapitoly pak v podstatě kopíruje systematické uspořádání V. hlavy, IV. oddílu TŘ.

Zdroje, ze kterých předkládaná práce vychází, jsou především samotné právní předpisy, odborné monografie, komentáře a v širokém rozsahu i odborné časopisecké příspěvky. Ve značné míře je rovněž využívána publikovaná judikatura, zejména vyšších soudů.

Jsem si samozřejmě vědom, že problematika znaleckého dokazování v trestním řízení přesahuje rámec trestního práva, protože postavení znalce v trestním řízení má právně hybridní charakter, kdy je určováno nejen trestním řádem, ale též zákonem č. 36/1967 Sb., o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů, a vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb., k provedení zákona o znalcích a tlumočnících, ve znění pozdějších předpisů. V roce 2015 nově nabyla účinnosti i vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 123/2015 Sb., kterou se stanoví seznam znaleckých oborů a odvětví pro výkon znalecké činnosti. Dále se této problematice dotýká i směrnice Ministerstva spravedlnosti ze dne 15. února 1973 o organizaci, řízení a kontrole znalecké a tlumočnické činnosti.⁷

Skutečnost, že ZnalZ je v současnosti jedním z nejstarších účinných právních předpisů České republiky, je odborné veřejnosti řadu let známa. Vzhledem k tomu, že je úzce spjat se sociálním, ale i ekonomickým prostředím společnosti, lze konstatovat, že je to právní úprava již značně zastaralá, neodpovídající momentální společenské situaci a užívající mnoho dnes již nevyhovujících termínů a institutů. Předmětem mé práce ovšem není a nemá být komplexní zhodnocení *postavení* znalce v trestním řízení, je zaměřena podstatně úžeji na úpravu znaleckého dokazování toliko v trestním řádu. Analýza

⁷) Směrnice byla publikována v neveřejném Souboru vybraných resortních předpisů pro znalce a tlumočníky. Praha: Ministerstvo spravedlnosti ČSR 1982, str. 7-74. Jde o soubor určený pouze pro vnitřní potřebu justice.

organizačních znaleckých předpisů by vedla k podstatnému překročení rozsahu předkládané práce a vybočovala by z mantinelů trestního práva, znaleckým zákonem, resp. jeho prováděcí vyhláškou se tudíž budu zabývat, jen pokud to bude mít bezprostřední význam pro řešenou otázku. Vlastním závěrem práce tak bude zhodnocení dosažených poznatků ve smyslu odpovědi na výše naznačenou otázku, tj. zda úprava znaleckého dokazování v trestním řízení vykazuje nedostatky, resp. do jaké míry poskytuje prostor pro případné dílčí úpravy, směřující k tomu, aby znalci mohli efektivněji plnit své poslání v trestním procesu.

1. Historický vývoj znalecké činnosti v trestním řízení na našem území

Ačkoli je předmětem disertační práce především analýza současné právní úpravy znaleckého dokazování v trestním řízení a na to navazující návrhy *de lege ferenda*, práce by nebyla úplná bez alespoň stručného přehledu historického vývoje využití odborných znalostí v trestním procesu. Tento exkurs nebude v žádném případě samoučelný, neboť bude zároveň zachyceno postupné formování určitých charakteristických rysů tohoto důkazního prostředku, které utvářejí jeho dnešní podobu.

1.1. Od středověku do roku 1707

Potřeba využít v soudním řízení odborné znalosti byla vždy přímo úměrná stupni společenského rozvoje, technického pokroku a rozvoje vědy. V období starověku ani středověku se proto na našem území s pojmem znalecký důkaz neseťkáváme. Jednak byl stupeň rozvoje vědy a odborných poznatků a postupů natolik nízký, že nemohl státním orgánům nijak významněji napomoci v boji s kriminalitou a stejně tak z druhé strany platilo, že po takové pomoci nebyla ze strany státních orgánů příliš poptávka. Situace, kdy se vyšetřující orgány dostávaly do stavu důkazní nouze, se spíše než vědeckými prostředky, řešily např. pomocí tzv. božích soudů neboli ordálů, iracionálních důkazních prostředků, kdy o vině či nevině (nebo o nepravdivém svědectví) měla rozhodnout zkouška, při níž se očekával zásah nadpřirozených sil. Takto vedené důkazní řízení ve středověkém procesu odpovídalo uplatňované zásadě formální pravdy, kdy cílem řízení nebylo poznání objektivní pravdy.

V určitých speciálních oborech se však potřeba využití odborných znalostí při potírání zločinu přesto projevuje už v raném středověku. V této souvislosti je dosti důvodů k domněnce, že znalecký důkaz se vyvinul z běžné svědecké výpovědi. Pokud totiž byly pro posouzení věci přeci jen nutné odborné znalosti např. z oboru lékařství, byly tyto znalé osoby předvolávány v procesním postavení svědků. V této souvislosti bývá jako první soudně lékařský spis

zmiňováno dílo Křišťana z Prachatic *Naučení mistra Chrystyna kteráž člověk poznati má na raněném, umřel-li čili nic*.⁸ Taktéž jsou již ve 13. století zaznamenány případy, kdy před soudem vystupovali zkušení notáři k podání posudku při podezření z falšování listin.⁹ Další velmi důležitou oblastí, kde bylo třeba využít znalých osob, byl boj proti penězokazectví. Zkoušení pravosti mince záleželo hlavně ve zjišťování obsahu drahého kovu v minci. První zmínka o zkušebním úřadě, tj. o zemském proběři mince pochází z roku 1327. Později bylo stíhání padělatelů mincí svěřeno úřadu zemského proběře mince na Moravě. Specializace šla tak daleko, že tento úřad prováděl pro sebe nejen znalecké úkony v dnešním slova smyslu, ale dokonce i vyšetřovací úkony, jako domovní prohlídky či výslechy.¹⁰

S existencí znaleckého důkazu jako technického termínu se ovšem setkáváme až v 16. století, kdy v městském právu procesním byly nejobvyklejšími „průvody“ (důkazy) svědci, přísahy a písemné dokumenty, vyskytovalo se však již, ač vzácně, i slyšení znalců.¹¹ Počátky systematické právní úpravy znaleckého důkazu nicméně spadají až do období inkvizičních trestních zákoníků v 18. století. Nutno však zdůraznit, že v těchto trestních procesech vystupoval v roli neomezeného pána nad procesem a jediného subjektu řízení inkviziční soudce. Znalec nebyl pokládán za samostatný zdroj důkazu, ale za nástroj či pomocníka v rukou soudce.

1.2. Constitutio Criminalis Josephina

Tento první ucelený trestní zákoník z roku 1707 zavádí inkviziční proces, k jehož jednotné podobě postupně směřoval právní vývoj ve všech rakouských zemích. Ještě neodstraňoval starší předpisy o trestním řízení, jak byly formulovány v Koldínových právech městských a Obnovených zřízeních

⁸) ŠTEFAN, J., HLADÍK, J.: *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012, str. 14

⁹) MUSIL, J.: *Některé otázky znaleckého dokazování v trestním řízení a teorie kriminalistické expertízy*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1974, Acta Universitatis Carolinae, str. 11

¹⁰) POŠVÁŘ, J.: *K dějinám zkoušení mince na Moravě*. Praha: Československá akademie věd, 1955, str. 153

¹¹) VANĚČEK, V.: *Dějiny státu a práva v Československu*. Vyd. 1. Praha: Orbis, 1964, str. 228

zemských, ale byl spíše jejich doplňkem. Normoval zvláštní vyhledávací proces, který se v roce 1768 stal vývojovým východiskem moderního trestního procesu. Vývoj důkazních teorií lze charakterizovat ústupem prostředků subjektivních prostředků objektivním a postupným převládáním materiální stránky dokazování nad formální. Zřetelně tu již vystupuje snaha zajistit při vyšetřování důkazy a k tomu sloužilo např. i ohledání obviněného, zda nemá na těle vypálený cejch, nemá-li zbraň, dopisy a jiné pro řízení důležité předměty. Ohledání prováděla komise dvou soudců s písařem či ranhojičem. Soudy měly též povinnost zkoumat těla zavražděných a měly se snažit zjistit, jakým nástrojem byla vražda provedena. Při podezření na znásilnění nebo na usmrcení dítěte měly být dotyčné ženy prohlédnuty „skrže dvě přísežné poctivé a rozumné báby“. Při vraždě mělo být též zkoumáno, zda má podezřelý zbraň, která by se hodila do způsobu smrtelné rány.¹²

Jak je tedy vidět, trestní řád v rámci vyšetřování předepisoval provedení úkonů, které již lze charakterizovat jako znaleckou činnost, ačkoli explicitně ještě o znaleckém důkazu nehovoří.

1.3. Constitutio Criminalis Theresiana

Tento první jednotný trestní kodex z roku 1769 platící poprvé pro všechny dědičné habsburské země již obsahoval znaky moderního pohledu na trestní právo. Velmi podrobně už je zde upraveno dokazování, v němž se výrazně prosazuje legální teorie důkazní. Vedle běžných důkazních prostředků znal tento předpis už i znalecký důkaz. Tak např. v článku 87 pojednávajícím o vraždě dítěte po porodu je stanoveno, že v takovém případě je třeba prohlídka těla ženy, která je v podezření, že porodila, porodními bábami nebo ženami, které tomu rozumějí. Bylo-li třeba, měl se přizvat lékařský znalec. Dále dle článku 92 se v případech travičství měl přivolat „někdo zkušený v lécích“ říci, zda zemřelému byl podán jed a zda následkem jeho požití zemřel.

¹²) KLABOUCH, J.: *Staré české soudnictví: (jak se dříve soudívalo)*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1967, str. 107

Prvky znaleckého dokazování lze dále vysledovat v čarodějnických procesech, kdy např. byly byliny nalezené v chalupě obviněného poslány medicínské fakultě pražské university k vyjádření, zda se dá takové bylinky používat k čarování.¹³

1.4. Obecný soudní řád kriminální

Tento procesněprávní předpis z roku 1788 zcela nahradil procesní část Tereziánský. Potvrdil důsledné užití inkvizičního procesu. Dokazování se oproti Tereziánské nese ještě výrazněji v duchu pozitivní teorie důkazní a výhradního objektivně materiálního důkazního systému.¹⁴ v oblasti znaleckého dokazování nepřinesl oproti předchozí úpravě žádnou výraznou změnu, tzn., upravoval její i nadále v souvislosti se soudním ohledáním. Představoval základ procesní části trestního zákoníku z roku 1803.

1.5. Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích

Tento zákoník z roku 1803 počítal s přibráním jednoho až dvou znalců vzatých pod přísahu, pokud bylo pro náležité vyšetření třeba zvláštních znalostí. Zvláště zdůrazňoval úlohu znalců – lékařů v případech násilné kriminality, kdy je zapotřebí důkladný popis a posouzení vzniklých poranění a jejich nebezpečnosti. Dále např. upravoval znalecké dokazování v souvislosti se zkoumáním duševního stavu obviněného v § 383 tak, že „projevu-li zatčený nápadné pomínutí smyslů, dá jej soud prohlédnout dvěma lékaři a ranhojiči a dá si od nich předložit písemný posudek, zda jeví-li se pomínutí smyslů pokládají za skutečné, nebo předstírané. Jestliže posudek vyzní tak, že jde o předstírání, budiž zatčený po předchozím varování nejprve tři dny po sobě jdoucími držen o vodě a chlebu, potom však po opětovném varování potrestán bitím, a to tak, že se začne deseti ranami, počet se po každé zvýší o pět a stoupne až na třicet.“

¹³) UMLAUF, J.: *Cesta k moderní kriminalistické expertize*, Kriminalistický sborník, ročník XIV/1970, str. 579

¹⁴) KUČERA, J.: *Vývoj inkvizičního procesu v českých zemích*, Trestní právo, 2006, roč. 11, č. 10, str. 8

Za pozornost zde stojí především skutečnost, že se poprvé objevuje požadavek na posudek v písemné formě.

1.6. Trestní řád z roku 1853

Tento trestní řád, vydaný císařským patentem, již obsahoval poměrně detailní ustanovení o provádění znaleckého důkazu, byť ještě stále setrval na pojetí znalce jako především pomocníka při ohledání. Na druhou stranu se tu již objevují některé moderní prvky:

- Připouštěl vyžádání doplnění posudku.
- Objevují se tu rysy kolektivní znalecké činnosti, neboť ke znaleckému ohledání měli být přizváni dva znalci, jestliže k tomu bylo třeba zvláštních znalostí.
- Taktéž v případě šlo-li o „důležitý zločin“, mohl být posudek přezkoumán lékařskou fakultou.
- V pochybnostech, zda je obviněný schopen užívat „zdravého rozumu“ nebo netrpí-li duševní nemocí, čímž by mohla být jeho příčetnost vyloučena, nebo snížena, měl být vyšetřen jeho duševní stav zpravidla dvěma znalci lékaři.

1.7. Trestní řád z roku 1873

Tento trestní řád již zasluhuje podrobnější rozbor, neboť poprvé upravuje důkaz znaleckým posudkem jako samostatný důkazní prostředek. Na tom nic nemění skutečnost, že ustanovení o znaleckém důkazu byla zařazena do XI. kapitoly stejně jako ohledání. Tento předpis bezesporu určoval podobu znalecké činnosti v trestním řízení téměř osmdesát let, neboť zůstal v českých zemích v platnosti až do roku 1950.

Úprava znalecké činnosti se nachází v § 118–126. Základní rysy právní úpravy jsou následující:

- Zákon stojí na stanovisku všeobecné znalecké povinnosti, neboť jako znalec je povinen působit každý, koho soud přibral.

- Rozeznává dvě kategorie znalců a to stálé, tj. trvale ustanovené u soudu pro určitý obor a znalce ustanovené pro určitý případ.
- V běžných věcech se přibírají vždy dva znalci, pouze když se jedná o věc méně důležitou nebo není-li druhý znalec hned k dispozici, postačí přibrání jednoho. Výběr znalce přísluší vyšetřujícímu soudci.
- Za znalce nemohou být pod sankcí neplatnosti přibrány osoby, které bychom dnešní terminologií označili za podjaté.
- Znalcům je možno zapůjčit vyšetřovací spisy, pokud to považují za nutné pro podání „dobrého zdání“, tj. posudku.
- To, co znalci shledali, se má ihned zapsat. Posudek znalec tedy podává ústně, pouze pokud si to vyhradí, může jej vypracovat písemně, k čemuž mu soud stanoví lhůtu.
- Pokud si znalci odporují, má-li posudek vady nebo obsahuje-li závěry, které nejsou v souladu se vstupními údaji a nelze-li tyto nesrovnalosti napravit opětovným slyšením znalců, má být ustanoven jiný znalec či několik jiných znalců.
- V § 126 je položen základ pro znaleckou činnost ústavů ve věcech, které vyjádřeno dnešní terminologií vyžadují zvláštní vědecké posouzení: „...v takových případech žádati za dobré zdání některé fakulty lékařské v zemích radou říšskou zastoupených. Totéž má se učiniti, shledá-li komora poradní toho potřebu, aby pro důležitost neb nesnadnost případu žádalo se za dobré zdání též fakulty.“
- Ohledně znalečného zákon stanoví, že „znalci, kteří jsou u některého soudu navždy za znalce ustaveni, a berou za to nějakou odměnu, mohou žádati jenom za náhradu výloh, jichž měli zapotřebí ku podání dobrého zdání, když je náležitě prokázáno. Jiní znalcové obdrží kromě toho plat, jež vyměří soud, uváživ bedlivě všechny okolnosti.“

Od roku 1873 se tedy začíná rýsovat charakter znalecké činnosti jako služby. Jsou preferovány určité stabilní formy organizace znalecké činnosti, které nebyly vázány jen na dokazování v trestním řízení, ale byly společné i pro jiná

řízení před státními orgány. Zároveň lze pozorovat trend, aby v některých oblastech nepodávali posudky znalci – jednotlivci, ale veřejné instituce a ústavy.

1.8. Trestní řád, vydaný zákonem č. 87/1950 Sb.

Tento právní předpis, účinný od 1. 8. 1950, byl přijat během tzv. právníkové dvouletky a byl výrazně inspirován sovětskou právní úpravou. Znaleckou činnost upravoval v § 114–122. Základní rysy jsou následující:

- Setrvává na principu, že se běžně přibírají znalci dva, pouze pro objasnění méně důležitých skutečností či je-li tu nebezpečí prodlení, stačí přibrat znalce jednoho.
- Jako zvláštní listinný důkaz zavádí lékařské potvrzení, se kterým se lze spokojit namísto posudku, nejsou-li pochybnosti o jeho správnosti.
- Preferuje přibírání stálých přísežných znalců, ustanovených u soudu pro konkrétní obor znalecké činnosti.
- Stále počítá především s ústním podáváním posudků, pouze u složitějších věcí bylo možno znalci uložit povinnost podat posudek písemně.
- Znalec již je poučován o významu znaleckého posudku a o trestních následcích křivé výpovědi, nikoli však před podáním posudku, ale až před výslechem.
- § 122 umožňuje žádat o posudek úřad, veřejný ústav nebo orgán.

Jak vidno, zákon se již v mnohých ohledech blížil dnešní právní úpravě, na druhou stranu nelze nevidět některá poněkud problematická ustanovení. Příkladem budiž úprava výsledku znalce v hlavním líčení, kdy byl sice vyžadován výslech znalce, ale zároveň byly připuštěny i poměrně vágně formulované výjimky – např. dle § 157 odst. 2 se mohl posudek číst namísto výsledku i bez souhlasu stran, pokud by přítomnost znalce při hlavním líčení byla spojena s nepřiměřenými náklady nebo potížemi. Záleželo tedy v podstatě na libovůli soudce, zda bude výslech znalce požadovat. Dále stojí za povšimnutí, že přibrání znalce je svěřeno výslovně do pravomoci prokurátora, který znalce i poučuje a vyslýchá.

Novelizace trestního řádu, provedená v roce 1952 zákonem 67/1952 Sb., se právní úpravy důkazu znalcem nijak nedotkla.

1.9. Trestní řád, vydaný zákonem č. 64/1956 Sb.

Tento trestní řád, který nabyl účinnosti 1. 1. 1957, upravoval znaleckou činnost v § 114–123. Úprava znaleckého důkazu se na první pohled příliš neliší od předcházejícího zákona, při podrobnějším srovnání však lze vidět důležité změny, které zákonodárce učinil:

- Především byl změněn § 114, který stanovuje, kdy je třeba znalecký posudek vyžádat. Místo vágní formulace „je-li třeba posudku...” je nyní přibrání znalce podmíněno potřebou objasnění skutečností, závažných pro trestní řízení, ke kterému je třeba odborných znalostí.
- Znalec je nyní poučován již před přípravou posudku.
- Znalci se nyní zpravidla uloží, aby podal posudek písemně.
- Bylo-li přibráno více znalců, musí jim být při výslechu na žádost dána možnost, aby se „dorozuměli“. Pokud dospěli k souhlasnému závěru, stačí, když posudek podá jen jeden z nich. V opačném případě podá každý posudek zvlášť.
- Významně byl rozšířen § 122 upravující posudek ústavu (již nikoli „úřadu“), kdy bylo nově stanoveno, že je vždy v posudku nutno uvést osobu, která posudek vypracovala a kterou by podle potřeby bylo možno vyslechnout jako znalce.

Od výslechu znalce bylo možné upustit jen za podmínky, že ostatní důkazní materiál byl jasný, tento byl již dříve vyslechnut a jeho výslech nepovažoval soud za nezbytný vzhledem k menšímu významu dokazované skutečnosti. Zároveň již zákon nestanoví, že znalce přibírá, poučuje a vyslýchá prokurátor. Z uvedeného je zřejmé, že se zákonná úprava znaleckého dokazování z roku 1956 již velmi podobala dnešní právní úpravě, resp. byla již v některých bodech shodná.

2. Teoretické koncepce znalecké činnosti

Účelem výše uvedeného přehledu legislativního vývoje využití znalců v trestním řízení nebylo jen zdokumentovat historický vývoj a poukázat na tendenci k postupnému zjednodušování související právní úpravy, ale také povšimnout si teoretických koncepcí, které se v průběhu vývoje znaleckého dokazování postupně uplatňovaly v závislosti na tom, jak byl tento důkazní prostředek chápán.

2.1. Znalec jako svědek

Tento přístup lze vysledovat již ve středověku, kdy byly znalé osoby – nejčastěji v oboru lékařství – před soud volány jako svědci a jejich výpověď byla pokládána za ústně podaný znalecký posudek (viz část 1.1.). Vzhledem k tomu, že tato „dobrá zdání“ byla podávána zásadně ústně, vedla to k nesprávnému ztotožnění výsledku znalce se svědeckou výpovědí.

Tato koncepce se udržela poměrně dlouho, její dozvuky lze pozorovat ještě ve výnosu ministerstva spravedlnosti z 5. 1. 1925, č. 55.476/24, kde se uvádí: „za znalecké svědky jest pokládati ony svědky, kteří sice právě tak nahodile jako každý jiný svědek a nikoli následkem ustanovení za znalce vnímali skutečnosti, nebo stavy, avšak pro odborné své vzdělání a zkušenosti nabyté v povolání, jsou schopni vnímati věcně úplněji a správněji. Jako u jiných svědků jest jejich výběr určen věcí samou, nikoli soudcem, neboť osoba, jež učinila dotyčné postřehy, nedá se nahraditi jinou. Jsou tudíž skutečnými svědky a jsou tedy povinni vyjevití soudu své vjemy, třebaž jim byly přístupny jen pro jejich zvláštní odbornou způsobilost.“¹⁵

Dnes je tato koncepce jednoznačně vyvrácena, neboť teorie i judikatura dostatečně vymezily rozdíly mezi těmito dvěma důkazními prostředky a dovodily, že funkce svědka a znalce je neslučitelná, vzhledem k tomu, že bezprostřední

¹⁵) citováno dle KŘÍSTEK, L.: *Znalectví*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013, str. 48

osobní dojem znalce by mohl ovlivnit podobu znaleckého posudku.¹⁶ Pouze svědek je osobou nezastupitelnou, protože jen on sám může podat zprávu o tom, co svými smysly vnímal. Znalec naproti tomu je zastupitelný, protože znalcem může být kdokoli, kdo má pro posouzení otázky potřebné odborné znalosti. Jestliže by tedy byla svědkem určité události osoba, která by v dané trestní věci mohla být přibrána jako znalec, vyslechne se taková osoba v procesním postavení svědka a za znalce se přibere někdo jiný.

Hlavní rozdíl lze tedy shrnout tak, že znalec se seznamuje se skutečnostmi, které jsou předmětem znaleckého posudku, teprve v průběhu trestního řízení, a to na základě informací zpravidla zprostředkovaných a získaných již v době probíhajícího řízení, zatímco svědek se s těmito skutečnostmi seznámil bez souvislosti s trestním řízením tak, že svými smysly vnímal nějakou skutečnost. Rozdíl tedy nespočívá v tom, že svědek na rozdíl od znalce nemá potřebné odborné znalosti, ale ve způsobu nabytí znalostí skutečností. Výstižně v této věci judikoval prvorepublikový Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí Rt 3108/1928 ze dne 6. 3. 1928, jehož právní věta zní: *„Předmětem svědeckých výslechů však jsou výhradně smyslové postřehy o skutečnostech v minulosti se udávších, nikoliv úsudky. To platí též ohledně svědků znaleckých, kteří se liší od jinakých svědků jen tím, že vypovídají o postřezích skutkových okolností, k jichž postřehnutí jest třeba zvláštních odborných vědomostí a zkušeností.“*

Určitě není bez zajímavosti, že je v současné době zvažováno, zda tento přístup v budoucnu v určité pozměněné formě do trestního řádu nevrátit, neboť věcný záměr zákona o trestním řízení soudním z roku 2008 počítá s výslechem zpracovatele odborného vyjádření jako tzv. odborného svědka.

2.2. Znalec jako pomocník soudu

Toto pojetí se uplatňovalo v inkvizičních procesech zejména v 18. a 19. století, kdy se účast znalců v trestním řízení omezovala na pomoc při ohledání. Často se pro ilustraci tohoto přístupu cituje francouzský procesualista Edouard

¹⁶) srov. R 46/1956 a R 11/1977

Louis Joseph Bonnier (1808-1877): „*Expertiza je jenom sklo, které zvětšuje předměty. Soudce, který má možnost ho používat, je oprávněn uvážit, jsou-li plně zřetelné ty obrazy, které mu zobrazuje*“¹⁷

Tento přístup je z dnešního pohledu rovněž nepřijatelný. Jednou z nejdůležitějších záruk objektivit znalecké činnosti je nestrannost znalce vůči všem stranám trestního řízení, nemůže tedy být považován za pomocníka kterékoli strany včetně soudu. Nestrannost znalce souvisí s uplatňováním principu práva na spravedlivý proces a navazuje na zásadu nezávislosti a nestrannosti soudu a soudních osob, která je zakotvena v čl. 36 LZPS. Platí tedy, že znalec má v procesu nezávislé postavení v tom smyslu, že posuzování odborných otázek, ať už se jedná o metodu zkoumání či vyvozování závěrů, je výhradně v jeho kompetenci.

2.3. Znalec jako vědecký soudce

Teorie znalce jako vědeckého soudce si stále do jisté míry uchovává vliv na pojetí znalecké činnosti v ČR, což lze dokumentovat na vývoji judikatury obecných soudů i Ústavního soudu v otázce hodnocení znaleckého posudku. Jelikož se však hodnocením znaleckého posudku podrobněji zabývám v příslušné části práce, omezím se zde pouze na základní charakteristiku.

Dle tohoto pojetí znalecké činnosti soudce není a nemůže být objektivně schopen hodnotit obsahovou správnost znaleckého posudku a je tedy fakticky „odsouzen“ víceméně pasivně přijmout jeho závěry. Lze to příhodně ilustrovat na tvrzení, že „znalcovo řešení je rozsudkem v odborné otázce“.¹⁸ S tím pak blíže souvisel i názor, že znalecký posudek představuje spíše nástroj k prověření již shromážděných důkazů než samostatný důkazní prostředek.

Jedná se z dnešního pohledu o zcela zjevnou hypertrofii role znalce, který se z dřívější role „pomocníka soudu“ posunul až do role faktického soudce (iudex

¹⁷) BONNIER, E.: *Traité théorique et pratique des preuves en droit civil et en droit criminel*. 4. éd. revue et mise au courant de la législation et de la jurisprudence. Paris: H. Plon, 1873, dostupné na <https://books.google.cz>

¹⁸) ВЛАДИМИРОВ, Л.Е.: *Учение об уголовных доказательствах*, Petrohrad, 1910, str. 197

facti). Ačkoli se jedná o teoretický přístup, který se prosazoval v 19. století, některé související otázky jsou aktuální i v současnosti. Judikatura obecných soudů se totiž ještě dnes mnohdy rozchází v názoru, do jaké míry může a má soud přezkoumávat věcnou správnost znaleckých posudků. S tím souvisí mnohdy zbytečné přibírání znalců orgány činnými v trestním řízení, pro které je nepochybně pohodlnější na posudek odkázat, aniž by ho řádně a kriticky zhodnotili a nechat tak fakticky za sebe rozhodovat někoho jiného. Soudní rozhodnutí pak není rozhodnutím nezávislého soudu, ale soudního znalce, jak konstatuje i Ústavní soud v nálezu sp. zn. II ÚS 2630/07. Tím dochází k jakémusi nenápadnému přesouvání výkonu soudní moci na subjekty, které k tomu nejsou povolány. Tento přístup, který je dlouhodobě známý a na různých odborných fórech často kritizovaný,¹⁹ je nejen rozporu se zásadou volného hodnocení důkazů dle § 2 odst. 6 TŘ, ale má i ústavněprávní rozměr, neboť je též v rozporu s konstrukcí dělby moci a principem, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, jak jej zakotvuje čl. 38 LZPS.

Názor, že znalecký posudek je především nástrojem k prověření ve věci shromážděných důkazů, je rovněž z dnešního pohledu jednoznačně vyvrácen, Ústavní soud v nálezu sp. zn. III. ÚS 299/06 ze dne 30. 4. 2007 konstatoval, že *„znalecký posudek je nutno hodnotit stejně pečlivě jako každý jiný důkaz, ani on nepožívá žádné větší důkazní síly, a musí být podrobován všestranné prověrce nejen právní korektnosti, ale též věcné správnosti.“*

¹⁹) např. <http://jinepravo.blogspot.cz/2008/04/pro-je-r-sttem-soudnch-znalc.html>

3. Znalecké dokazování v platné právní úpravě

3.1. Vymezení pojmů

Vzhledem k tomu, že v rámci trestního řízení existuje poměrně široká škála možností uplatnění odborných znalostí, lze se běžně setkat s pojmy jako znalec, expert, odborník, konzultant či kriminalistický technik. V následujícím textu jsou opakovaně používány některé uvedené pojmy, které, ač zpravidla mají zažitý a ustálený význam, nemají jednoznačnou zákonnou definici a bývají vymezené pouze naukou či judikaturou. Proto považuji za vhodné zde uvést význam, v jakém budou využívány v této práci.

3.1.1. Znalec

Jak bylo výše uvedeno, legální definice tohoto institutu neexistuje. ZnalZ stanovuje pouze zákonné podmínky, které musí uchazeč o zapsání do seznamu znalců a znaleckých ústavů splnit. Proto zde uvedu stručný přehled výkladů, které nabízí odborné publikace a judikatura.

V encyklopedii lze nalézt, že „znalec je osoba rozdílná od soudu a od stran, která na základě svých odborných znalostí na příkaz soudu pozoruje a posuzuje určité skutečnosti pro věc důležité“.²⁰ Tento popis, ač starý více než 80 let, je vcelku vyhovující, i když z dnešního pohledu poněkud nepřesně počítá pouze s variantou přibrání znalce „na příkaz soudu“.

Současná odborná literatura poskytuje již přesnější definice. Publikace „Znalci v mezinárodním prostředí“ nabízí následující popis:

„Znalec je osobou, která je vzhledem ke svému vzdělání, odborné přípravě, dovednostem nebo zkušenostem považována za toho, kdo je kvalifikován a jehož zvláštní znalosti a zkušenosti v určitém oboru překračují běžnou kvalifikaci a znalosti průměrné osoby. Tato kvalifikace a znalosti jsou dostatečné k tomu,

²⁰) *Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí*. Praha: Československý Kompas, 1933, str. 110

aby se ostatní mohli oprávněně spoléhat na odborný úsudek této osoby. Tento odborný úsudek je obvykle označován jako znalecký posudek.²¹

Komentář k trestnímu řádu pak uvádí následující definici: „Znalec je osobou se speciálními odbornými znalostmi rozdílnou od procesních stran a orgánů činných v trestním řízení, která je přibírána za účelem objasnění konkrétní skutečnosti důležité pro trestní řízení, jejíž objasnění takových odborných znalostí vyžaduje.“²²

Aktuální učebnice trestního práva procesního uvádí: „Znalec je osobu rozdílnou od procesních stran a orgánů činných v trestním řízení, která se v trestním řízení přibírá za tím účelem, aby na podkladě svých odborných znalostí poskytla úsudek o skutečnosti důležité pro trestní řízení, jejíž objasnění takových odborných znalostí vyžaduje.“²³

Tuto poslední definici pokládám za nejzdařilejší, neboť velmi přesně uvádí, že výstupem znalecké činnosti je „úsudek“ znalce, tedy toliko jeho subjektivní názor na položenou otázku či otázky a záleží pak na hodnotícím subjektu, zdali tento názor zobjektivizuje tím, že jej použije jako podklad pro rozhodnutí.

S tím koresponduje i definice Nejvyššího soudu, který judikoval v rozsudku sp. zn. 33 Odo 324/2005, že „znalec je osobou, která prostřednictvím svých odborných znalostí posuzuje skutečnosti, které byly soudem určeny, a ve znaleckém posudku sděluje subjektivní výsledek tohoto posouzení.“

Na základě výše uvedených definic lze zobecnit určující charakteristiku znalce v trestním řízení následujícím způsobem:

- Jedná se o osobu odlišnou od orgánů činných v trestním řízení i ostatních stran řízení a zároveň na nich nezávislou.

²¹) BĚLOHLÁVEK, A., HÓTOVÁ R.: *Znalci v mezinárodním prostředí: v soudním řízení civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v investičních sporech*. Vyd. 1. v Praze: C.H. Beck, 2011, str. 5

²²) ŠÁMAL, P.: *Trestní řád: komentář*. 6., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2008, str. 946

²³) CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRIVNA, T.: *Trestní právo procesní*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2008, str. 335

- Disponuje odbornými znalostmi z některého oboru vědy, techniky, umění či řemesel.
- Je do řízení přibrána za účelem objasnění konkrétních odborně složitých skutečností.
- Svůj úsudek o těchto skutečnostech sděluje ve formě znaleckého posudku.

Prostředkem pro vyjádření odborných závěrů o skutečnostech, které měl znalec objasnit je znalecký posudek. Jeho náležitosti stanoví ZnalV v § 13:

1. nálezu, obsahujícího popis zkoumaného materiálu, resp. jevů, a souhrn důkazního materiálu a skutečností, k nimž znalec přihlížel,
2. z vlastního posudku (v užším smyslu), ve kterém znalec uvede závěry, k nimž dospěl a to zpravidla výčtem položených otázek, s odpověďmi na tyto otázky, včetně odůvodnění, v němž znalec uvede a zhodnotí skutečnosti, které jej k závěrům vedly, přičemž popíše postup, jímž k závěrům dopracoval,
3. ze znalecké doložky, která obsahuje označení seznamu, v němž je znalec zapsán, označení oboru, v němž je oprávněn podávat posudky, a číslo položky, pod kterou je úkon zapsán ve znaleckém deníku. V písemném posudku ji znalec připojí na závěr znaleckého posudku a v ústním posudku ji nadiktuje do protokolu sepsaného orgánem činným v trestním řízení.

ZnalV v tomto směru nerozlišuje mezi posudky podanými písemně a posudky podanými ústně do protokolu.

Některé další náležitosti písemných posudků sice nevyplývají z právních předpisů, je však vhodné, aby je posudek obsahoval. Jde např. o

- Vymezení účelu posudku a označení orgánu či osoby, jíž byl znalec přibrán
- Označení věci, v níž je posudek podáván (např. spisovou značkou)
- V případě přibrání znalce stranou doložka dle § 110a TŘ
- Přílohy (grafy, nákresy, fotodokumentace)

Z hlediska formální úpravy pak písemný znalecký posudek musí být sešit, jednotlivé strany očíslovány, sešívací šňůra připevněna k poslední straně posudku a přetištěna znaleckou pečetí.

Postavení znalce mohou mít v českém trestním řízení tyto subjekty:

- Znalec – fyzická osoba, jmenovaná ministrem spravedlnosti nebo v pověřeném rozsahu předsedou krajského soudu, která splnila podmínky stanovené ZnalZ, složila slib znalce a je zapsána v seznamu znalců a tlumočnicků.
- Znalec – právnická osoba – ústavy a jiná pracoviště, specializovaná na znaleckou činnost, zapsané v oddíle I. seznamu ústavů, kvalifikovaných pro znaleckou činnost.
- Znalec – právnická osoba – státní orgán, vědecký ústav, vysoká škola či jiná instituce specializovaná na znaleckou činnost, která je přibírána nikoli podle ustanovení § 105 odst. 1 TŘ, ale podle § 110 odst. 1 TŘ a je zapsaná v oddíle II. seznamu ústavů, kvalifikovaných pro znaleckou činnost.
- Znalec ad hoc, tj. fyzická, resp. i právnická osoba,²⁴ která je přibírána k podání znaleckého posudku v případě, že pro příslušný obor není v seznamu znalců a tlumočnicků, resp. v seznamu ústavů zapsán žádný znalec, nebo jestliže znalec, který je v seznamu zapsán nemůže požadovaný úkon provést, popř. by provedení takového úkonu bylo spojeno s nepřiměřenými obtížemi nebo náklady. Taková osoba musí mít potřebné odborné předpoklady a musí složit slib znalce.
- Specialista – odborník pro posouzení otázek znaleckého dokazování formou odborných vyjádření.

Ačkoli znalecké zkoumání nelze chápat jako jakýsi soubor izolovaných činností, ale je ho nutné pojmout komplexně, přesto můžeme v procesu utváření tohoto důkazního prostředku rozeznávat určitá stadia:

- Přípravu ke znaleckému zkoumání, kam lze zařadit úkony orgánu činného v trestním řízení jako je opatřování a výběr objektů zkoumání, jejich

²⁴) srov. usnesení NS sp. zn. 11 Tdo 1202/2010

předběžné zkoumání, výběr znalce, formulace otázek pro znalecké zkoumání, seznámení znalce s podkladovým materiálem apod.

- Vlastní znalecké zkoumání zahrnující odborný postup znalce při zkoumání, popř. spolupráci s orgány činnými v trestním řízení či jinými osobami v průběhu zkoumání.
- Vypracování znaleckého posudku a jeho využití jako důkazního prostředku. To zahrnuje vlastní sestavení posudku, dokumentaci, výslech znalce a hodnocení posudku příslušným orgánem činným v trestním řízení.

Výsledek znaleckého posouzení zachycený ve formě znaleckého posudku by pak měl především splňovat požadavek transparentnosti, přezkoumatelnosti a odůvodněnosti, protože „...je-li takto zpracován, bývá soudní řízení jednoduché, neboť přezkoumatelný posudek je pro soudce pádným důkazem, který žádná ze stran nemůže jednoduše zpochybnit. Posudek, který není zpracován tak, aby byl snadno přezkoumatelný, bývá příčinou zadávání revizních posudků a komplikuje soudní řízení“.²⁵

3.1.2. Konzultant

Tzv. velká novela TŘ v § 157 odst. 3 umožnila, aby si orgány činné v trestním řízení (srov. též § 183 odst. 2 TŘ) mohly v závažných a skutkově složitých věcech přibrat konzultanta. Zavedení tohoto institutu do trestního řízení bylo novým prvkem, neboť má zcela jiné postavení a úkoly než konzultant, kterého si může přibrat znalec podle ZnalZ. Důvodem jeho zavedení byla skutečnost, že se činnost pachatelů stává stále sofistikovanější a orgány činné v trestním řízení proto častěji pociťovaly nutnost konzultovat specifické odborné otázky, které jim z povahy věci nejsou známy (např. v trestních věcech týkajících se závažné hospodářské a finanční kriminality). Objasnění určitých odborných otázek může mít pro orgány činné v trestním řízení význam například pro stanovení vyšetřovacích verzí, pro zpracování vhodných otázek pro znalce za účelem vypracování znaleckého posudku, nebo pro ujasnění posloupnosti

²⁵) MIKŠ, L.: *Nejčastější vady a nedostatky znaleckých posudků*, Soudní inženýrství, 3/2006, str. 167

prováděných úkonů v rámci přípravného řízení. Tedy stručně shrnuto, jeho posláním je napomoci, aby se příslušný orgán trestního řízení lépe orientoval v odborných otázkách skutkového děje a byl schopen zaměřit další dokazování správným směrem. Na rozdíl od přibrání znalce (resp. vyžádání odborného vyjádření), které je obligatorní tam, kde jsou pro objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení třeba odborné znalosti, je přibrání konzultanta fakultativní a závisí na úvaze orgánů činných v trestním řízení. Nutno též zdůraznit, že konzultant samozřejmě nemusí být znalcem, byť ani to není vyloučeno, jeho činnost však nemůže znalce nahrazovat (či obsah odborného vyjádření).

Analýza případů využívání konzultantů dle § 157 odst. 3 TŘ v trestním řízení, jež byla provedena s odstupem několika let od přijetí shora uvedené novely Úřadem Služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia Policie ČR poměrně překvapivě konstatuje, že institut konzultanta se všemi náležitostmi formální stránky podle § 157 odst. 3 TŘ je využíván spíše výjimečně. V praxi je mnohem běžnější, že policejní orgány využívají určitých konzultací zcela neformálně, to se však samozřejmě děje bez jakéhokoliv záznamu o přibrání, proto se nejedná o využívání institutu upraveného v § 157 odst. 3 TŘ.²⁶ Ministerstvo spravedlnosti v této souvislosti odhaduje, že konzultant je orgány činnými v trestním řízení přibírán přibližně jen ve 290-ti případech ročně.²⁷ To je poněkud zarážející číslo s ohledem na skutečnost, že v minulosti bylo po uzákonění tohoto institutu právní teorií dlouhé roky opakovaně voláno.²⁸

Příčinu nedostatečného využívání tohoto institutu spatřuji především v nezakotvení nároků na odměnu spojených s výkonem této funkce v případech, kdy orgány činné v trestním řízení oslovují konzultanty ze soukromé sféry, neboť sotva lze očekávat, že tyto osoby budou mít zájem poskytovat odbornou pomoc bezplatně. Nedostatek v podobě absence odměny za činnost odborného

²⁶) srov. TICHÝ, J.: *K některým otázkám činnosti konzultanta v trestním řízení*, Státní zastupitelství, 10/2005, str. 7

²⁷) viz důvodová zpráva k návrhu zákona o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech ze dne 4. 5. 2016

²⁸) viz např. MATHERN, V.: *K problematice účasti odborníků v trestním konání*, Právní obzor, 4/1972, str. 320 a násl. či KOLLÁR, J., MATHERN, V.: *K otázce účasti odborníka v trestním konání*, Právní obzor, 6/1965, str. 321 a násl.

konzultanta vyvstává tím spíše, že za poskytnutí odborného vyjádření nebo za činnost znalce odměna samozřejmě náleží.

3.1.3. Expertiza

V odborné literatuře zpravidla kriminalistického zaměření se lze občas setkat s pojmem expertiza, popř. soudní expertiza, který nemá legální definici a autorem bývá běžně používán jako alternativní pojmenování pro znalecký posudek, resp. odborné vyjádření.²⁹ Ve starší trestněprocesní a kriminalistické literatuře se termíny expert – znalec a expertiza – znalecký posudek používaly v podstatě promiscue. V soudních rozhodnutích se lze pro změnu běžně setkat s pojmem „znalecká expertiza“.³⁰ Občas se pojem expertiza vyskytoval i v jiných významových konotacích:

- Jako vlastní znalecká činnost, tedy jako samotné zkoumání, které provádí znalec či jiný odborník za využití odborných postupů a znalostí.
- Jako jiný výstup ze znalecké činnosti, než je znalecký posudek či odborné vyjádření. Např. § 15a odst. 3 ZnaV platí že „nejde-li o podání znaleckého posudku podle odstavce 2, náleží znaleckému ústavu znalečné ve výši odpovídající smluvní ceně účtované znaleckým ústavem za odborné posudky, expertizy nebo obdobné úkony.“

Tato pojetí nejsou zcela správná, neboť význam pojmu expertiza zužují, resp. plně nevystihují jeho obsahovou stránku. Za výstižnější pokládám následující pojetí:

- Jako proces tvorby znaleckého důkazu, začínající okamžikem, kdy orgán činný v trestním řízení dojde k závěru, že k objasnění některých skutečností je třeba využít odborných znalostí z oblasti vědy, techniky, řemesel nebo umění. Dále proces expertizy pokračuje přípravnými úkony, nařízením znaleckého zkoumání a přibráním znalce, samotným odborným zkoumáním různých objektů, formulováním znaleckého posudku nebo

²⁹) V tomto smyslu jej například užíval V. Mathern v monografii *Znalecký posudek ako dôkazný prostriedok v československom trestnom konaní*. Vyd. 1. v Bratislave: Veda, 1976

³⁰) srov. např. R 2/1970 či usnesení NS ČSR 11 To 59/81

odborného vyjádření a končí jejich hodnocením o nutnosti znaleckého zkoumání, pokračující vlastním znaleckým zkoumáním a končící využitím výsledků zkoumání. Jedná se tedy o samostatnou kriminalistickou metodu, spočívající v systému úkonů a operací směřujících k odhalení nebo objasnění skutečností, důležitých pro dokazování v trestním řízení.³¹

- Jako pramen důkazů v trestním řízení, jejíž podstatou je poznávací proces, uskutečňovaný v právní formě, na kterém se podílí znalec, orgán činný v trestním řízení, event. i další subjekty trestního řízení, směřující k tomu, aby ty skutečnosti důležité pro trestní řízení, k jejichž odhalení a objasnění je třeba odborných znalostí, byly vyloženy způsobem, který je dostupný adresátům dokazování. Nejdůležitější složkou soudní expertizy je zkoumání různých objektů, majících vztah k trestní věci, uskutečňované znalci za použití odborných znalostí a metod z oblasti vědy, techniky, umění a řemesel na příkaz orgánu činného v trestním řízení a zodpovězení otázek významných pro dokazování ve formě znaleckého posudku, který je důkazním prostředkem v trestním řízení.³²

Z uvedeného je tedy zřejmé, že v případě expertizy se jedná o pojem širší, než je znalecký posudek. Jde o nástroj poznání obsahu důkazů a jejich významu i v těch případech, kdy vlastnosti jevu, vztahy a vazby existující jak uvnitř důkazu, tak mezi ním a jinými faktickými údaji nemohou být zjištěny logickou analýzou důkazu, prostým posouzením či seznámením se s ním. Adjektivum „kriminalistická“ expertiza pak odkazuje na jednotlivé obory kriminalisticko-technických zkoumání, uskutečňovaných především na odborných pracovištích Policie ČR, tj. na KÚP či OKTE, kdy je ke zkoumání věcných důkazů používáno odborných kriminalistických znalostí, specifických kriminalistických prostředků a metod.³³ Jednotlivé obory kriminalisticko-technických a expertizních zkoumání jsou popsány v závazném pokynu policejního prezidenta č. 100/2001 ke kriminalisticko-technické činnosti Policie ČR.

³¹) MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J.: *Kriminalistika*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2001, str. 285

³²) MUSIL, J.: *Některé otázky znaleckého dokazování v trestním řízení a teorie kriminalistické expertizy*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1974, Acta Universitatis Carolinae, str. 27

³³) MUSIL, J.: *Pojem kriminalistické expertizy*, Československá kriminalistika, IV/1971, str. 107

3.1.4. Expert

Toto označení bývá někdy zaměňováno s termínem „znalec“, nicméně jde o odlišné pojmy. Termínem expert bývá v kriminalistické literatuře označována osoba náležité specializace a kvalifikace především z oboru kriminalistiky, mající oprávnění k expertizní činnosti a působící na KÚP nebo na některém z OKTE. Expert se stává znalcem, jakmile je předvolán, aby před orgány činnými v trestním řízení a po složení znaleckého slibu vypovídal jako znalec.³⁴ V souladu s tím v předkládané práci označuji pojmem „expert“ pracovníka znalecké instituce, který je oprávněn za ni zpracovávat znalecké posudky.

3.2. Zákonné důvody znaleckého zkoumání

Okolnosti, za nichž je třeba přibrat do soudního řízení znalce, výstižně charakterizoval již Nejvyšší soud ČSR v rozsudku ze dne 3. 2. 1928, sp. zn. Zm II 383/27: *„Jest v povaze věci, že se znalci přibírají k tomu, by jednak pozorovali skutečnosti, jichž poznání předpokládá zvláštní odborné znalosti (nález), jednak, by z takovýchto pozorování vyvozovali znalecké úsudky (posudky), nikoli však, by sdělovali soudu své názory a úsudky o otázkách rázu právního neb o otázkách, k jichž správnému porozumění a řešení není zapotřebí odborných vědomostí nebo znalostí, nýbrž stačí, hledíc ku povaze okolností případu, úplně soudcovská zkušenost a znalost“*. Tuto definici lze i po téměř devadesáti letech považovat za aktuální a vychází z ní i platný TŘ. Důvody znaleckého zkoumání přesně vymezuje § 105 odst. 1 TŘ podle kterého platí, že je-li k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení třeba odborných znalostí, vyžádá orgán činný v trestním řízení odborné vyjádření a jestliže pro složitost posuzované otázky takový postup není postačující, přibere orgán činný v trestním řízení znalce. V přípravném řízení přibírá znalce ten orgán činný v trestním řízení, jež považuje znalecký posudek za nezbytný pro rozhodnutí, pokud byla věc vrácena k došetření, státní zástupce, a v řízení před soudem předseda senátu. O přibrání znalce se vyrozumí obviněný a v řízení před soudem též státní zástupce. Jiná osoba se o přibrání znalce

³⁴) PADYŠÁK, P.: *Využití odborných znalostí v kriminalistické praxi*, In: TIPLICE, M.: *Kriminalistická taktika*, Policejní akademie ČR, Praha 1997, str. 27

vyrozumí, je-li k podání znaleckého posudku třeba, aby tato osoba něco konala nebo strpěla. V aplikační praxi se běžně o přibrání znalce vyrozumívá i dozorový státní zástupce, byť to TŘ nepožaduje.

TŘ stanoví i případy, kdy je pro objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení znalecké zkoumání obligatorní:

- Jde-li o prohlídku a pitvu mrtvoly (§ 105 odst. 4 TŘ)
- Je-li třeba vyšetřit duševní stav obviněného (§ 116 odst. 1 TŘ)
- Jestliže jsou závažné pochybnosti, zda není u svědka, jehož výpověď je pro rozhodnutí zvláště důležitá, podstatně snížena schopnost správně vnímat nebo vypovídat a je proto třeba vyšetřit jeho duševní stav (§ 118 TŘ)

Dále ve vztahu k § 105 odst. 1 TŘ představuje speciální úpravu § 110 TŘ, neboť upravuje postup při objasňování výjimečných, zvláště obtížných případů, vyžadujících zvláštního vědeckého posouzení. V takových případech může policejní orgán nebo státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu přibrat státní orgán, vědecký ústav, vysokou školu nebo instituci specializovanou na znaleckou činnost k podání znaleckého posudku nebo přezkoumání posudku podaného znalcem.

Shora citovaným ustanovením § 105 odst. 1 TŘ je zároveň vymezen i negativní rámec tohoto důkazu. V praxi tak mohou nastat případy procesního pochybení když:

- Je přibrán znalec, ačkoli objasňovaná skutečnost – byť odborného charakteru – není důležitá pro trestní řízení a netřeba ji znalecky objasňovat. Na vině zde bývá absence potřebné úvahy, které okolnosti důležité pro řízení a rozhodnutí ve věci je třeba objasňovat a které důkazy dle povahy objasňovaných skutečností je třeba provést. Pro ilustraci lze uvést příklad, kdy byl v přípravném řízení přibrán znalec z oboru silniční doprava, aby objasnil technický stav vozidla, které způsobilo dopravní nehodu, ačkoli již bylo z dalších provedených důkazů (vč. doznání

obviněného) zřejmé, že obviněný řidič za jízdy usnul a vjel do protisměru. Vyžádání znaleckého posudku tedy bylo zcela zřejmě nadbytečné.

- Je přibrán znalec, ačkoli objasňovaná skutečnost důležitá pro trestní řízení nevyžadovala odborné znalosti, resp. k jejímu objasnění bylo dostačující odborné vyjádření. Odbornými znalostmi se přitom rozumí znalosti z oborů, které orgán činný v trestním řízení zpravidla nemá a mít nemusí.³⁵ Obecně platí, že znalce není třeba přibírat tehdy, jestliže k objasnění zjišťované skutečnosti postačují běžné znalosti a praktické zkušenosti získané vzděláním a výchovou, které má v určité odborné oblasti každý kulturní člověk.³⁶ F. Storch k tomu trefně uváděl: „*kteřé vědomosti mimo vědomosti právní lze předpokládati u soudce jako člověka povšechně vzdělaného, to nelze ovšem vyjádřiti formulí pro všechny časy a pro všechny země správnou, čím více se šíří vzdělanost, roste záliba v umění a výsledky vědeckého bádání stávají se obecným majetkem širokých vrstev společenských, tím více šíří se také obor vědomostí každému vzdělanci přístupných.*“³⁷

Příčinou tohoto druhu procesního pochybení orgánů činných v trestním řízení bývá nedůslednost, neochota se problémem hlouběji zabývat či snaha přenést odpovědnost za rozhodnutí na jiný subjekt a zjednodušit si tak práci. U policejního orgánu bývají někdy na vině i obavy, aby jim státní zástupce nevrátil věc k došetření z důvodu doplnění dokazování o znalecký posudek.

Odborná literatura je poměrně bohatá na příklady, kdy byl přibrán znalec k posouzení poměrně triviálních otázek. Tak např. ve věci Pv 25/77 byl ustanoven znalec, aby se vyjádřil k cenám plechového vědra na vodu o obsahu 10 litrů, 4 roky používaného, 6 králíků starých deset měsíců a bedničky o rozměrech 40 x 40 cm obsahující 8 kg brambor.³⁸ v jiné trestní věci policejní orgán ustanovil znalce ke stanovení ceny odcizeného palivového dřeva, kdy mj. náklady na tento

³⁵) srov. rozhodnutí NS SSR sp. zn. 3 Tz 54/1970

³⁶) srov. usnesení NS sp. zn. 5 Tdo 198/2005

³⁷) STORCH, F.: *Řízení trestní rakouské*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, II. sv., str. 91

³⁸) BRZÁK, J.: *Některé problémy důkazního řízení a využívání znalců*, kriminalistický sborník, 5/1980, str. 308

znalecký posudek převyšovaly samotnou škodu způsobenou odcizením. Na první pohled je přitom patrné, že se jedná o jednoduchou otázku, pro jejíž objasnění by naprosto postačovalo odborné vyjádření, resp. z veřejně přístupného ceníku prodejce si potřebné závěry mohl udělat i příslušný orgán sám.

Výše uvedené případy jsou samozřejmě modelové příklady nesprávného postupu při objasňování věci. Z vlastní zkušenosti mohu konstatovat, že poměrně často dochází k nadbytečnému přibrání znalce např. v kauzách tzv. verbálních trestných činů, kdy se obviněným kladou za vinu všelijaké výroky či šifrované jinotaje odkazující na minulost. Nezřídka mám při tom pochybnost, zda u významově zcela jednoznačných vyjádření je nutno přibírat znalce z oboru politologie, aby prováděl jejich výklad. Například v trestní věci 1 T 81/2011 vedené u okresního soudu v Mostě soud přibral znalce k posouzení otázky „co je myšleno národním socialismem v projevu obžalované?“. Jiný příklad z nedávné doby představuje kauza poslankyně Marty Semelové, která v pořadu České televize Hyde park pronesla výroky o tom, že Ruská invaze v roce 1968 nebyla v žádném případě okupací, nýbrž internacionální pomocí a proces s Miladou Horákovou možná nebyl vykonstruovaný, neboť pochybuje o tom, že přiznání Horákové bylo vynucené. K posouzení těchto výroků byl ustanoven dokonce znalecký ústav – katedra politologie Západočeské univerzity v Plzni.³⁹ V obou uvedených případech se však dle mého soudu jednalo o otázky, k jejichž objasnění by postačovaly běžné znalosti a praktické zkušenosti získané školním vzděláním a výchovou, které si lze případně ad hoc prohloubit. V podstatě se tak často jedná o znalcovu interpretaci toho, co prověřovaná osoba řekla a co tím vlastně říci chtěla. V nadsázce se pak o takových posudcích někdy hovoří jako o tlumočení z češtiny do češtiny.⁴⁰

- Je přibrán znalec, ačkoli okolnosti, ke kterým se má v posudku vyjádřit, již byly dostatečně prokázány jinými důkazními prostředky. Příčinou zde

³⁹) http://www.lidovky.cz/obvineni-semelove-za-vyroky-o-horakove-se-odklada-je-treba-posudek-znalce-1la-/zpravy-domov.aspx?c=A140603_123039_In_domov_spa

⁴⁰) Pak se ovšem nabízí otázka, jaký je skutečný dopad takového projevu na veřejnost, pokud jen znalec může odpovědět na otázku, zda konkrétní projev hanobil nějakou rasu či podněcoval k nenávisti? Kdo mu asi rozumí, kdo jej chápe, kdo vnímá, co mělo být řečeno?

bývá snaha ještě „zkvalitnit“ dokazování či „posílit“ skutková zjištění. Například v konkrétní trestní věci byl ustanoven znalec z oboru soudního lékařství k posouzení stupně ovlivnění pachatele alkoholem během jízdy, ačkoli tento stupeň byl již dostatečně zřejmý z jiných důkazů, zejména z protokolu o lékařském vyšetření na obsah alkoholu v krvi.

- Rovněž není správný postup, kdy je znalec přibrán předčasně, tj. dříve, než si příslušný orgán činný v trestním řízení ujasní (např. za pomoci konzultanta), zda dokazovaná skutečnost opravdu vyžaduje k objasnění odborné znalosti či zda vůbec jde o skutečnost důležitou pro trestní řízení, o jaký druh odborné otázky jde, jaký znalecký obor a odvětví odpovídá objasňované otázce apod. V konkrétní trestní věci např. policejní orgán přibral znalce k posouzení duševního stavu obviněného pouze na základě tvrzení jeho matky, že obviněný bývá často nervózní a nemá stálé zaměstnání. V jiné trestní věci byl vyžádaný znalecký posudek na posouzení duševního stavu pouze na základě tvrzení obviněného, že v minulosti utrpěl úraz hlavy a delší dobu trpí „na stresy“. V neposlední řadě byly zaznamenány dokonce případy, kdy bylo nařízeno znalecké zkoumání duševního stavu obviněného pouze na základě okolnosti, že spáchal trestnou činnost pod vlivem alkoholu.⁴¹

Na první pohled by se mohlo zdát, že výše uvedené příklady nejsou až tak závažným pochybením, neboť za pomoci znalce je možné některé skutečnosti zjistit lépe a kvalitněji dle zásady *superflua non nocent*, tedy „víc neškodí“. Je třeba si ovšem uvědomit, že všechny výše uvedené procesní pochybení zpravidla mají za následek neúčelné a nežádoucí prodlužování trestního řízení tzn. porušení zásady rychlosti řízení § 2 odst. 4 TŘ) a s tím související oslabování ochrany společnosti. Podstatná je rovněž otázka hospodárnosti řízení, neboť náklady na znalečné jsou nezanedbatelné a nese je celá společnost.

Méně časté jsou případy, kdy orgány činné v trestním řízení naopak nepřiberou znalce, resp. nevyžádají si odborné vyjádření, ačkoli pro to existují

⁴¹) MINÁRIK, Š.: *Poznatky o znaleckom dokazovaní v trestnom konaní*, Socialistické súdnictvo, 12/1983, str. 33

zákonné důvody. Nepřibrání znalce tam, kde je jeho stanovisko pro objasnění věci nezbytné, neznamená jen zbavení se významného důkazního prostředku. Jde zároveň o porušení zákona v případech, kdy pro určité otázky TŘ vyžaduje obligatorní přibrání znalce (srov. § 105 odst. 4, § 110, § 115, § 116 odst. 1 a 2, § 118). I v případech, kdy TŘ nepředepisuje obligatorní znalecké zkoumání, jsou však objasňovány skutečnosti důležité pro trestní řízení, pro jejichž složitost není forma odborného vyjádření postačující, je nepřibrání znalce porušením povinnosti orgánů činných v trestním řízení zjišťovat skutkový stav v kvalitě dané § 2 odst. 5 TŘ. Z judikatury se k této problematice podává „V rozporu s ustanovením § 105 TŘ je, není-li přibrán znalec ani v takových případech dopravních nehod, jejichž konkrétní okolnosti mohou být objasněny jen na základě odborných znalostí z oboru konstrukce a řízení motorových vozidel“.⁴² Podobně v jiné kauze Nejvyšší soud judikoval, že „zjištění, že obviněný je pro duševní chorobu trestně neodpovědný, nestačí založit na vyjádření ošetřujícího lékaře, ale musí být vždy založené na znaleckém posudku znalce psychiatra (§ 105 odst. 1, § 116 odst. 1 TŘ)“.⁴³

Výše uvedená pochybení příslušných orgánů vychází často z rozpaků při posuzování odborných otázek. Orgán činný v trestním řízení nemá (a ani mít nemusí) odborné znalosti problematiky související s konkrétní trestní věcí a zákon přibrání znalce neváže na jednoznačně definované podmínky. S výjimkou případů obligatorního znaleckého zkoumání ponechává jen na úvaze příslušného orgánu, zda přibrání znalce považuje za potřebné nebo ne. Na druhou stranu platí, že jsou-li splněny podmínky pro přibrání znalce, orgán činný v trestním řízení tak musí učinit, i kdyby náhodou sám měl odborné znalosti, potřebné pro objasnění dané konkrétní otázky. Je tedy zcela nesprávné tvrzení, že znalecký posudek je vyžadován v případech, kdy pro objasnění věci jsou potřebné znalosti, kterými nedisponuje orgán činný v trestním řízení, které lze kupodivu najít i v odborných publikacích.⁴⁴ Platí, že pro účely rozhodování o přibrání znalce je

⁴²) srov. R I/1966

⁴³) R 14/1979

⁴⁴) např. CHMELÍK, J.: *Znalecké dokazování*. 1. vyd. Policie České republiky, úřad vyšetřování pro ČR. 2001, str. 3

zcela bez významu, zda přibírající orgán disponuje odbornými znalostmi či nikoli. Pokud má příslušný orgán potřebné znalosti, lze to hodnotit jen pozitivně, neboť mu to umožní lepší orientaci ve věci a následné snadnější zhodnocení podaného znaleckého posudku (popř. odborného vyjádření). Samozřejmě ho to však nezbavuje povinnosti přibrat k posouzení složité otázky nezávislý, nestranný a odborný subjekt – znalece. Judikatura se k této otázce vyjadřuje rovněž jednoznačně např. v rozsudku Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 7 Tz 5/87, publikovaném pod č. R 27/1988: *„Výpočet časových údajů souvisejících s dopravní nehodou je objasněním skutečnosti důležité pro trestní řízení, ke kterému je třeba odborných znalostí ve smyslu § 105 odst. 1 věta druhá TŘ. Soud je povinen přibrat znalce, i když sám má takové znalosti, které by mu umožňovaly výpočet provést“*. Podobně vyznívá i další rozsudek NS ČSR sp. zn. 5 Tz 26/88, publikovaný ve Sbírce pod č. R 9/1990: *„K vyhodnocení záznamu tachografického kotouče autobusu je zapotřebí odborných znalostí. Jestliže je nutno ze záznamů tachografického kotouče zjistit rychlost jízdy vozidla, nemůže příslušné záznamy vyhodnotit sám orgán činný v trestním řízení, a to ani tehdy, kdyby měl odborné znalosti v tomto směru.“*

V praxi může být určitou pomůckou (zejména pro policejní orgán) skutečnost, že se postupem času ustálily jisté oblasti, v nichž náležité objasnění skutkového stavu věci zpravidla vyžaduje provedení důkazu znaleckým posudkem. Například při dokazování hospodářské trestné činnosti jsou znalecké posudky jedním z nejčastějších a zároveň i nejdůležitějších důkazních prostředků.⁴⁵ Jedná se zpravidla o složité otázky z oboru účetnictví, obchodování s cennými papíry či jiných finančních operací, cla apod. (srov. R 40/1997-II.). Další kategorií, která hojně využívá znaleckého zkoumání, jsou trestné činy v dopravě. Zde se znalec bude nejčastěji přibírat pro objasnění otázky konstrukce a řízení motorových vozidel (srov. R I/1966), výpočet rychlosti jízdy motorového vozidla (srov. R 24/1987, R 27/1988), vyhodnocení záznamu tachografického kotouče (srov. R 9/1990) apod. Rovněž k řádnému objasnění trestných činů proti životu

⁴⁵) ŠÁMAL, P., PÚRY, F., SOTOLÁŘ, A., ŠTENGLOVÁ, I.: *Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2001, str. 203

a zdraví (srov. R 29/1965) a trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti (srov. R 41/1976) bývá často nutné využít odborných znalostí. Prakticky u všech trestných činů může přicházet v úvahu zjišťování duševního stavu obviněného znalci z oboru psychiatrie, pokud je např. nutno posoudit otázku přičetnosti obviněného (srov. R 24/1976). Touto otázkou se však podrobněji zabývám v části věnované složitosti posuzované otázky. Zároveň je třeba zdůraznit, že výše uvedené příklady popisovaly příklady nesprávného *procesního* rozhodnutí o přibrání znalce, problematika nevhodně formulovaných otázek položených znalci již přibranému bude probrána v jiné části této práce.

3.3. Odborné vyjádření

Odborné vyjádření je ve srovnání se znaleckým posudkem relativně novým institutem, který zákonodárce včlenil do právního řádu novelou TŘ z roku 1973. Jedná se o důkazní prostředek, který se v mnohém podobá znaleckému posudku. V. Mathern spatřoval společné znaky v tom, že:

- v obou případech jde o důkazy v trestní věci, kterými se objasňují odborné skutečnosti a
- které se objevují až v průběhu trestního řízení.
- Rozdíl viděl především v tom, že:
- znaleckým posudkem se objasňují složitější a odbornější otázky, zatímco odborným vyjádřením po odborné stránce jednodušší, méně náročné věci.⁴⁶

K tomu lze doplnit, že

- znalecký posudek je dle § 89 odst. 2 TŘ především samostatným druhem důkazního prostředku, zatímco odborné vyjádření je listinným důkazem
- liší se v osobě zpracovatele, neboť znalecký posudek mohou podat výhradně osoby v postavení znalce, zatímco odborné vyjádření není úkonem znalecké činnosti a není tak upraveno ZnalZ. Může jej podat

⁴⁶) MATHERN, V.: *Dokazovanie v československom trestnom procese*, 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1984, str. 172

jakákoli fyzická osoba, právnická osoba, či státní orgán, jestliže vykonává činnost, z níž lze usoudit, že je dostatečně odborně způsobilá. Lze je např. vyžadovat i od oddělení kriminalistické techniky a expertiz Krajských správ Policie ČR nebo příslušných pracovišť Kriminalistického ústavu v Praze. Zákon připouští vyžádání odborného vyjádření i od osoby, zapsané v seznamu znalců, v takovém případě by ovšem nebylo žádoucí, aby tatáž osoba případně zpracovávala v dané věci znalecký posudek

- Právní garancí správnosti znaleckého posudku je trestní odpovědnost znalce za trestný čin křivá výpověď a nepravdivý znalecký posudek dle § 346 TZ, která u zpracovatele odborného vyjádření neexistuje.⁴⁷

Shora uvedené charakteristiky lze zobecnit tak, že odborné vyjádření poskytuje informace o reálném stavu, povaze a znacích skutečností důležitých pro trestní řízení, o kterých příslušný odborník může podat vysvětlení na základě běžných poznatků ze své odborné činnosti, a bez toho, aby tyto otázky musel podrobně zkoumat a posuzovat.⁴⁸ Na rozdíl od znaleckého zkoumání není tedy vyžadována náročná a komplexní poznávací činnost, kdy jsou zkoumány jevy jako příčinná souvislost, nahodilost, nevyhnutelnost apod. Vzhledem k tomu, že tato forma využití odborných znalostí v trestním řízení upřednostňována před znaleckým posudkem, zasluhuje detailnější rozbor.

Trestní řády z roku 1950, 1956 i v současnosti platný TŘ z roku 1961 počítaly s tím, že k objasňování skutečností, pro které jsou třeba odborné znalosti, budou provádět výhradně znalci. Pouze v oboru lékařství bylo dle původního znění § 105 odst. 1 TŘ možné spokojit se v jednoduchých případech s lékařským potvrzením, o jehož správnosti nebyly pochybnosti. Takováto úprava však byla dosti problematická. Jestliže kupříkladu k ocenění věci, patřící osobě poškozené trestným činem, bylo zapotřebí odborných znalostí (zejména např. k posouzení stupně opotřebení, a tedy i rozsahu snížení původní hodnoty věci), musel být vždy přibrán k tomuto ocenění znalec. V praxi pak musel být

⁴⁷) srov. nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1076/08

⁴⁸) podobně např. SEEMANN, M.: *Organizácia znaleckej činnosti v ČSSR*, Bratislava: Právnický ústav ministerstva spravodlivosti SSR, 1982, str. 28

ustanovován znalec v natolik bagatelních záležitostech, jako bylo např. ocenění náramkových hodinek, jejichž pořizovací hodnota byla cca 800,- Kčs.⁴⁹ Využití znalců tak nabývalo absurdní podoby, kdy i v případech nejjednodušších přečinů nebylo možné bez posudku zjistit hodnotu věci. Také vyhodnocení účinnosti provádění důkazů znaleckými posudky v trestním řízení, které provedl Nejvyšší soud ČSR v roce 1971⁵⁰, konstatovalo, že *„poznatky praxe v posledních letech ukazovaly, že se využívání znaleckých posudků dostává do extrémů, že se znalecké posudky využívají, i když vykonání tohoto důkazu není dostatečně odůvodněné“*.

Na tuto situaci reagoval zákonodárce novelou TŘ z roku 1973 (zák. č. 48/1973 Sb.), která s účinností od 1. 7. 1973 rozšířila možnost spokojit se v jednoduchých případech s potvrzením na všechny obory a zároveň stanovila další způsob, kterým lze objasňovat odborné otázky a to odborným vyjádřením příslušného orgánu. § 105 odst. 1 TŘ po novele tedy zněl *„Je-li k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení třeba odborných znalostí, přibere se znalec. Místo přibrání znalce je možno spokojit se v jednoduchých případech s potvrzením nebo odborným vyjádřením příslušného orgánu, o jejichž správnosti nejsou pochybnosti“*.

Cílem zákonodárce nepochybně bylo zamezit mechanickému přibírání znalců v těch případech, kdy je možné posoudit odbornou otázku bez újmy na objektivitě zjištění skutkového stavu stejně spolehlivě, ale zároveň pružněji a neformálněji. Ačkoli zákonodárce hovořil o odborném vyjádření *příslušného orgánu* a nepočítal tedy s tím, že by odborné vyjádření mohla podat i fyzická osoba, soudní praxe někdy postupovala opačně a vyžadovala odborná vyjádření i od odborníků – jednotlivců. Na to reagoval Nejvyšší soud ČSSR judikátem R 14/1986: *„odborné vyjádření podle § 105 odst. 1 věta druhá TŘ je oprávněn podat jen příslušný orgán, nikoli jednatel jako soukromá osoba“*. Vzhledem k tomu, že ani poté nebylo v praxi postupováno jednotně, Nejvyšší soud ČSSR považoval za nutné k této otázce zaujmout stanovisko, publikované pod sp. zn.

⁴⁹) srov. R 46/1969

⁵⁰) Tpj 72/1971

Tpjf 46/1986: „*Soudy při opatřování tohoto důkazu nepostupují vždy správně. Stává se, že odborné vyjádření podal sice pracovník příslušné organizace, ale jako jednotlivec. Jednotlivec jako soukromá osoba však nemůže podat odborné vyjádření ve smyslu § 105 odst. 1 druhé věty TŘ, může je podat jen příslušný orgán, tj. osoba, která je oprávněna za orgán se vyjadřovat.*“

Další novely TŘ z roku 1990 (zák. č. 178/1990) a 1993 (zák. č. 292/1993), které se dotkly i § 105 odst. 1 žádnou zásadní změnu pro úpravu odborného vyjádření nepřinesly, pouze doplnily povinnost státních orgánů poskytovat je (orgánům činným v trestním řízení) bez úplaty.

I tato právní úprava však stále nebyla zcela uspokojivá a přinášela praktické problémy v podobě opakovaně se vyskytujících případů neodůvodněného přibírání znalců a z toho pramenícího prodlužování trestního řízení a též vysokých nákladů na vyplácené znalečné, jak nasvědčují některé příspěvky z odborných periodik.⁵¹ Rozhodně se tak nepotvrdily obavy, že by praxe mohla přejít do opačného extrému, kdy by se spokojila s potvrzením či odborným vyjádřením i v případech, kdy by k objasnění odborných otázek bylo potřebné přibrat znalce.⁵² Ačkoli v tomto směru chybí dostatečné faktografické podklady, z dostupných statistických údajů vyplývá, že počet přibíraných znalců byl v roce 1974 oproti roku 1970 o 21,3% vyšší a v následujícím roce dokonce o 39,4%, zatímco počet stíhaných osob nevykazoval odpovídající výkyvy.⁵³

Zcela zásadní změnu v této oblasti proto přinesla až tzv. velká novela TŘ z 2001 provedená zákonem č. 265/2001 Sb., která dosavadní princip priority znaleckého posudku před odborným vyjádřením změnila v princip subsidiarity. Důvodová zpráva k tomu uvádí: „*Podle platné právní úpravy má být k posouzení odborných otázek vyžádán zásadně znalecký posudek a jen výjimečně se lze spokojit s odborným vyjádřením. Navrhuje se tento princip obrátit a postupovat*

⁵¹) DOSPĚL, J.: *K provádění důkazu znalcem*, Kriminalistický sborník, ročník XXII/1978, str. 488

⁵²) viz např. MATHERN, V.: *Novela trestného poriadku a jej prínos pre znalecké dokazovanie*, Právní Obzor, 57, 9/1974, str. 766

⁵³) srov. Statistická ročenka kriminality 1975, Generální prokuratura ČSSR, Praha 1975, str. 12

tak, že znalecký posudek se vyžádá teprve tehdy, jestliže se nelze spokojit s odborným vyjádřením.“

§ 105 odst. 1 TŘ po novele tedy zněl „Je-li k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení třeba odborných znalostí, vyžádá orgán činný v trestním řízení odborné vyjádření. Jestliže pro složitost posuzované otázky takový postup není postačující, přibere orgán činný v trestním řízení a v řízení před soudem předseda senátu znalce. O přibrání znalce se vyrozumí obviněný a v řízení před soudem též státní zástupce. Jiná osoba se o přibrání znalce vyrozumí, pokud je k podání znaleckého posudku třeba, aby tato osoba něco konala nebo strpěla.“

Z novelizovaného znění je jednoznačně zřejmá priorita odborného vyjádření před znaleckým posudkem. Tento princip se nevztahuje pouze na situace, kdy je dle TŘ obligatorní přibrání znalce (§ 105 odst. 4, § 110, § 115, § 116 odst. 1 a 2, § 118) a na případy, kdy potřeba přibrání znalce vychází z ustanovení jiného zákona (§ 65 odst. 2 písm. i), j) zák. č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve spojení s § 107 odst. 2 TŘ). Rovněž bylo stanoveno, že o odborné vyjádření lze požádat i osobu zapsanou v seznamu znalců a fyzickou nebo právnickou osobu, která má potřebné odborné předpoklady (§ 105 odst. 5 TŘ). Zákonodárce již explicitně nezmiňuje potvrzení, které je – pokud splňuje podmínku odbornosti – nyní bráno jako odborné vyjádření.

Princip postupného zjednodušování právní úpravy znaleckého dokazování, který se projevuje přechodem od nejprve běžného přibrání dvou znalců k jednomu, a následně k zavedení institutu odborného vyjádření až po jeho přednost před znaleckým posudkem, je nepochybně správný. Zároveň však musím konstatovat, že pokud zákonodárce zamýšlel preferovat tento způsob objasňování odborných skutečností – přičemž nepochybně sledoval i ekonomická hlediska – měl současně dbát na to, aby právní úprava byla dostatečně propracovaná, tzn., aby odpovídajícím způsobem upravovala proces vytváření tohoto důkazu, jako je tomu v případě znaleckého posudku. Stávající úpravu však v tomto ohledu považuji za dosti neuspokojivou, neboť v mnoha ohledech vykazuje více či méně závažné nedostatky:

- Osoba, proti které je trestní řízení vedeno, nemá právo uplatnit námitky proti osobě odborníka (zpracovatele odborného vyjádření). Orgán činný v trestním řízení má pouze v § 105 odst. 2 TŘ uloženou povinnost zvážit, zda osoba, od níž odborné vyjádření vyžaduje, s ohledem na svůj poměr k obviněnému, jiným osobám zúčastněným na trestním řízení nebo poměr k věci není podjatá. V souladu s principem rovnosti zbraní a kontradiktornosti trestního řízení by však analogické právo namítat možnou podjatost měl mít i obviněný.⁵⁴ TŘ v § 105 odst. 3 upravuje takové právo obviněného v případě přibrání znalce, a to prostřednictvím vznesení námítky. Domnívám se, že by bylo vhodné rozšířit institut námitek i na případy, kdy bude orgánem činným v trestním řízení vyžadováno pouze odborné vyjádření. Nepovažuji za důvodné ani vhodné, aby míra složitosti posuzované otázky, tj. pojem velmi nejasný, rozhodovala mj. o tom, jaká práva bude mít obviněný při výběru osoby zpracovatele expertizy. Rovněž by bylo vhodné, aby analogicky s úpravou § 105 odst. 3 TŘ měl obviněný (popř. i jiný subjekt) právo vznášet námitky i proti odbornému zaměření zpracovatele odborného vyjádření nebo proti formulaci jemu položených otázek. V této souvislosti nemohu souhlasit s názorem, který v odborném časopise publikovali M. Růžička a J. Zzulová: *„Stejně jak v případě podjatosti osoby, která má ve věci podat odborné vyjádření, ale i zde platí, že vtělí-li obviněný nebo jiná osoba své výhrady vztahující se k momentům, pro něž jsou v případě znaleckého posudku přípustné námitky, takové podání se vyřizuje podle svého obsahu (§ 59 odst. 1 věta první TŘ, srov. § 157a TŘ) a pochopitelně v případě odborných vyjádření s podstatně menší mírou formálnosti, než je tomu u znaleckých posudků“*.⁵⁵ Na základě svých zkušeností mohu uvést, že v drtivé většině případů je takovéto podání vyřízeno sdělením (dle mého názoru

⁵⁴) k této problematice viz STRUHÁROVÁ, B.: *Právo na spravedlivý proces v trestním řízení – rovnost zbraní a svědek (Minimální standard lidských práv zakotvených Evropskou úmluvou pro lidská práva a české trestní řízení)*, Trestní právo 2000, 7–8, str. 47 a násl.

⁵⁵) RŮŽIČKA, M., ZEULOVÁ, J.: *K problematice vzájemného vztahu znaleckého posudku a odborného vyjádření po novele trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb.*, Trestněprávní revue. 3, 2004, č. 9, str. 258

správným), že TŘ nezakládá obviněnému právo brojít proti osobě zpracovatele odborného vyjádření, jeho odbornému zaměření či formulaci položených otázek.

Je třeba dodat, že aby tato shora navrhovaná práva mohl obviněný realizovat, bylo by zároveň nutné doplnit § 105 odst. 1 TŘ v tom smyslu, že se obviněný (a v řízení před soudem státní zástupce) vyrozumívá též o vyžádání odborného vyjádření.

- TŘ v případě vyžádání odborného vyjádření nestanoví možnost zpracovatele odborného vyjádření (na rozdíl od znalce – viz § 107 TŘ) nahlížet do spisů, případně si je zapůjčit. Je sice skutečností, že nahlédnutí do spisu orgán činný v trestním řízení vždy umožní, aby bylo vůbec fakticky možné odborné vyjádření podat. Na druhou stranu však, pokud by bylo vyžádáno odborné vyjádření např. posouzení drobného zranění, zpracovatel nemá právo vyžadovat zdravotnickou dokumentaci, neboť toto právo dává zák. č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách v § 65 odst. 2 písm. i) toliko soudním znalcům. Rovněž chybí možnost orgánů činných v trestním řízení poskytnout zpracovateli další potřebnou součinnost spočívající např. v umožnění účastnit se výsledku svědka či jiných úkonů trestního řízení, ačkoli tato potřeba – vzhledem k okruhu otázek, které se řeší odborným vyjádřením – patrně nebude příliš častá.

V souladu s § 89 odst. 2 věta druhá může odborné vyjádření předložit i obviněný. V souvislosti s tím považuji za ještě závažnější nedostatek skutečnost, že ve vztahu k odbornému vyjádření zákon neobsahuje úpravu analogickou k § 110a TŘ, tj. nezakládá povinnost orgánu činného v trestním řízení umožnit nahlédnout do spisu odborníkovi, od kterého žádá odborné vyjádření obviněný.

- TŘ ani jiný právní předpis nestanoví povinné formální a obsahové náležitosti odborného vyjádření.⁵⁶ z jeho charakteru listinného důkazu vyplývá, že je nutné jej předložit v písemné formě, na rozdíl od znaleckého posudku tedy neexistuje možnost jej nadiktovat do protokolu.

⁵⁶) pro znalecké posudky toto stanoví § 13 vyhlášky ministerstva spravedlnosti č. 37/1967 Sb.

Rovněž není možné považovat za odborné vyjádření např. úřední záznam sepsaný policejním orgánem, jehož obsahem je zachycení telefonického vyjádření znalce ohledně určení výše škody způsobené trestným činem.⁵⁷ v praxi se tak odborná vyjádření vyvinuly do podoby mírně zjednodušených znaleckých posudků (např. bez podrobného popisu metod použitých při zkoumání).⁵⁸ Praktické problémy činí to, že na rozdíl od znaleckých posudků zpravidla neobsahují soupis podkladů, ze kterých zpracovatel vycházel („nález“), ani popis metod zkoumání, které použil při posuzování otázky. Zpracovatel se tak zpravidla omezí na stručnou rekapitulaci položených otázek a konstatuje výsledek zkoumání. Tato skutečnost následně logicky činí problémy při hodnocení takového důkazu orgánem činným v trestním řízení. V této souvislosti však nepovažuji za zcela správný názor, že *„orgán činný v trestním řízení zpravidla není metod a postupů zkoumání znalý, obvykle mu nic neříkají a není ani schopen objektivně posoudit odborné závěry.“*⁵⁹ Podrobněji se této otázce věnuji v části věnované hodnocení znaleckého posudku, nicméně ve stručnosti lze namítnout, že povinnost kritického zhodnocení odborného vyjádření se vztahuje i na uplatněné metody a postupy zkoumání, které odborník uplatnil (srov. nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 299/06). Pokud je těmito znalostmi orgán činný v trestním řízení nedisponuje, může si je různými způsoby ad hoc osvojit.

Bohužel se domnívám, že tento problém vychází ze samotné podstaty odborných vyjádření jakožto rychlejšího a méně formálního způsobu objasňování odborných skutečností. Bylo by samozřejmě možné doplnit do TŘ povinnost zpracovatele uvést stručný popis použitých metod a postupů, mám však obavu, že by se nežádoucím způsobem stírala hranice mezi odborným vyjádřením a znaleckým posudkem.

⁵⁷) srov. rozsudek NS sp. zn. 8 Tz 16/2012

⁵⁸) PLANKA, B.: *Kriminalistická balistika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, str. 174

⁵⁹) HEINZ, R.: *Znalecké dokazování*. Trestní právo. 2009, roč. 13, č. 7-8, str. 21

- TŘ neupravuje, jak postupovat v případě, že odborné vyjádření vykazuje vady jako je neúplnost, nejasnost, vnitřní rozpornost či nevěrohodnost. Jednou z možností je výslech zpracovatele odborného vyjádření, kdy ovšem TŘ s tímto nijak nepočítá, a tak není zcela jasné, v jakém procesním postavení je namíste tuto osobu vyslýchat. Připadá v úvahu výslech svědka dle § 101 a násl. TŘ nebo výslech znalce. Na skutečnost, že je nevyhnutelné *de lege ferenda* upravit procesní postavení osob, které pro účely trestního řízení podávají odborné vyjádření, poukazoval již v 70-tých letech V. Mathern⁶⁰, podobné názory lze v odborné literatuře zaznamenat také v pozdějších letech.⁶¹ Teorie ani judikatura se na řešení této otázky nemůže shodnout, a tak se v této otázce vyskytují naprosto protichůdné názory.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu SSR publikované pod č. R 35/1980 k tomuto uvádí: *„Ošetřujícího lékaře, který vydal lékařskou zprávu o zranění poškozeného (které má povahu odborného vyjádření příslušného orgánu ve smyslu § 105 odst. 1 věta první TŘ) je možné v případě potřeby vyslechnout jako svědka, nikoli jako znalce ve smyslu § 105 odst. 1 věta první TŘ.“*

Shodné stanovisko k této problematice zaujal hned následující rok i Nejvyšší soud ČSSR v judikátu R 18/1981: *„Ve snaze odstranit nedostatky odborného vyjádření soudy pak ihned předvolávají k jednání příslušného lékaře, aby posudek doplnil. Takový postup není správný. Soudy by totiž měly nejdříve písemně požádat o doplnění lékařského vyjádření a teprve po bezvýslednosti takového postupu předvolat lékaře, který odborné vyjádření podepsal k hlavnímu líčení nebo veřejnému zasedání a vyslechnout ho jako svědka.“*

Naproti tomu opačný právní názor lze najít v rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 7 To 97/1994: *„Zpracovatele odborného vyjádření o srovnání pachů, které bylo vypracováno v přípravném řízení, je třeba v případě potřeby*

⁶⁰) MATHERN, V.: *Novela trestného poriadku a jej prínos pre znalecké dokazovanie*, Právny obzor, 9/1974, str. 766

⁶¹) HUSAR, E.: *Potvrdenie alebo odborné vyjadrenie jako důkazný prostriedok v trestnom konaní*, Socialistické súdnictvo, 2/1984, str. 22

vyslechnout v hlavním líčení jako znalce (§ 105 odst. 1 věta první TŘ), nikoli jako svědka“. Rovněž z nálezů Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1076/08 se vyplývá, že se kloní na stranu výsledku zpracovatele v postavení svědka: „K vysvětlení těchto a dalších rozporů mohlo nepochybně přispět odborné zkoumání z oboru kriminalistické balistiky. Orgány činné v trestním řízení se o to sice pokusily, avšak procesně vadným postupem (...) Zpracovatel tohoto odborného vyjádření kpt. Ing. K. Z. byl u hlavního líčení před nalézacím soudem dne 23. 5. 2007 vyslechnut nikoliv jako znalec, nýbrž jako svědek.“

Trestním kolegiem Nejvyššího soudu nebylo schváleno kuveřejnění do Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek velmi podobné rozhodnutí, jehož navrhovaná právní věta zněla *„Zpracovatele odborného vyjádření podle § 105 odst. 1 věty druhé TŘ nelze vyslýchat za účelem doplnění odborných závěrů vyplývajících z tohoto vyjádření jako svědka. V případě potřeby takového doplnění výsledkem zpracovatele odborného vyjádření je třeba postupovat podle § 105 odst. 1 věta první TŘ a přibrat jej jako znalce.“*

Shoda nepanuje ani v odborné literatuře, kde lze rovněž najít různé názory. Na příklad v již citovaném odborném příspěvku M. Růžičky a J. Zezulové se mj. uvádí: *„Velmi závažnou otázkou je, zda osobu, která podala odborné vyjádření, lze v případě potřeby vyslechnout, a pokud ano, v jakém procesním postavení ... Vzhledem k právní úpravě výsledku svědka (a pojetí této úpravy) je na místě učinit závěr, že zpracovatele odborného vyjádření k obsahu tohoto vyjádření není možno zpravidla vyslýchat v procesním postavení svědka, neboť předmětem výsledku zde většinou není podání svědeckví o okolnostech spáchaného trestného činu zjištěných na základě smyslového vnímání, ale odborné posouzení skutečností důležitých pro trestní řízení. Na zpracovatele odborného vyjádření tak nebude dopadat ustanovení § 97 TŘ.“⁶²*

Oba uvedené způsoby řešení nepovažuji za příliš šťastné. Pokud jde o výslech zpracovatele v procesním postavení svědka, platí, že svědek má

⁶²) RŮŽIČKA, M., ZEZULOVÁ, J.: *K problematice vzájemného vztahu znaleckého posudku a odborného vyjádření po novele trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb.*, Trestněprávní revue. 3, 2004, č. 9, str. 258

povinnost vypovídat o tom, co je mu známo o trestném činu a o pachateli nebo o okolnostech důležitých pro trestní řízení (§ 97 TŘ). K tomu ovšem teorie upřesňuje, že *svědek je osoba rozdílná od obviněného, která byla vyzvána orgánem činným v trestním řízení, aby jako svědek vypovídala o skutečnostech, které vnímala svými smysly, tedy viděla, slyšela, bezprostředně vnímala ... Na rozdíl od znalce, který si opatřil znalost skutečností, o kterých má podávat na základě odborných znalostí posudek, teprve v průběhu trestního řízení a za jeho účelem (zpravidla ohledáním, studiem spisu), nabyt svědek znalostí těchto skutečností bez souvislosti s trestním řízením.*⁶³ Z uvedené definice je tedy zřejmé, že procesní postavení svědka se pro výslech zpracovatele odborného vyjádření nehodí, neboť ten je předvoláván, aby na podkladě svých odborných znalostí dodatečně vysvětlil či odůvodnil závěry podaného odborného vyjádření, které vypracoval až v souvislosti s trestním řízením. Obsahově tu nejde o svědka, ale o obdobu znalce, jehož postavení a funkce jsou neslučitelné s postavením svědka. Rovněž F. Půry a P. Šámal se k této otázce vyjadřují obdobně: *„Řešení uvedené otázky ovšem není uspokojivé, protože je zřejmé, že zpracovatel odborného vyjádření v rámci své výpovědi bude uvádět okolnosti založené více na využití svých odborných vědomostí a poznatků než na tom, co ve vztahu k trestné činnosti a jejímu pachateli sám svými smysly vnímal.“*⁶⁴

Nevhodnost výslechu zpracovatele odborného vyjádření jako svědka je patrná i při srovnání odlišných procesních práv a povinností svědka a znalce (k němuž má zpracovatel odborného vyjádření podstatou své činnosti nepochybně blíž). Svědka lze na rozdíl od znalce předvést (§ 98 TŘ), je odlišným způsobem poučován (§ 101 TŘ), mohou být učiněna opatření k utajení jeho totožnosti i podoby (§ 55 odst. 2 TŘ) či naopak může být podroben konfrontaci (§ 104a odst. 2 TŘ).

Na druhou stranu se domnívám, že jakkoli mají odborná vyjádření a znalecké posudky mnoho společného, není na místě provádět výslech

⁶³) JELÍNEK, J.: *Trestní právo procesní*. 5., aktualiz. vyd., v nakl. Linde 1. vyd. Praha: Linde, 2007, str. 349

⁶⁴) PÚRY, F., ŠÁMAL, P.: *Vybrané problémy dokazování trestné činnosti v bankovním sektoru a na kapitálovém trhu*, Bulletin advokacie 2000, 6–7, str. 31

v procesním postavení znalce dle § 108 TŘ, a to ani v případě, kdy odborné vyjádření podala osoba zapsaná v seznamu znalců. V tomto ohledu nepovažuji za správný názor, že „v případě, bylo-li odborné vyjádření vyžádáno od znalce, resp. přesněji od osob, která je zapsána v seznamu znalců jako znalec, zde by výslech osoby podávající odborné vyjádření přicházel v úvahu až poté, co by tato osoba byla přibrána (a poučena) jako znalec.“⁶⁵ Podle mého názoru by mělo být irelevantní, zda je zpracovatel odborného vyjádření zároveň znalcem (ostatně s tím původně nebylo ani počítáno - srov. R 14/1986), neboť jeho účast v řízení je založena na vyhodnocení posuzovaných otázek jako méně složitých s následným vyžádáním odborného vyjádření od osoby, mající potřebné odborné předpoklady. V takovém případě tedy nelze jako znalce přibrat osobu, jejíž odborná činnost nemá vyústit ve znalecký posudek, ale v listinný důkaz. V případě, že zpracovatel odborného vyjádření není zapsán v seznamu znalců, přicházel by do úvahy pouze jeho výslech v postavení znalce ad hoc. K takovému postupu by však bylo nutné splnit podmínky § 24 odst. 1 ZnalZ.

Je nicméně otázkou, zda případné nedostatky odborného vyjádření vůbec lze odstraňovat některým z výše uvedených způsobů výslechu jeho zpracovatele. Jako argument je možno uvést skutečnost, že se jedná o důkaz listinný, který se provádí dle § 213 TŘ přečtením předmětné listiny, přičemž orgán činný v trestním řízení může hodnotit toliko její pravost, resp. neporušenost. Jestliže však lze prověřovat jen uvedené vlastnosti konkrétní listiny, potom by nebylo možné odstraňovat vady odborného vyjádření např. tím způsobem, že se vrátí k dopracování jeho zpracovateli.

I přes výše uvedené se domnívám, že je zde možno postupovat analogicky k § 109 TŘ, tj. vyzvat zpracovatele k odstranění takových nedostatků, a to písemně formou doplňku k odbornému vyjádření. Jak uvádí J. Jelínek, v takovém případě by se totiž jednalo o nový listinný důkaz, neboť právně relevantní skutečnost bude dokazována ne jedním, ale dvěma listinnými důkazy, z nichž

⁶⁵) RŮŽIČKA, M., ZEŽULOVÁ, J.: *K problematice vzájemného vztahu znaleckého posudku a odborného vyjádření po novele trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb.*, Trestněprávní revue. 3, 2004, č. 9, str. 258

druhý bude prokazovat ty okolnosti, které nebyly náležitě objasněny zprvu předloženým odborným vyjádřením.⁶⁶

Částečně shodný názor je obsažen i ve stanovisku č. 9/2003 (SL 733/2003) sbírky výkladových stanovisek Nejvyššího státního zastupitelství ze dne 29. 7. 2003: *„Jsou-li pochybnosti o správnosti odborného vyjádření nebo je-li odborné vyjádření nejasné nebo neúplné, je nutné požádat zpracovatele odborného vyjádření o písemné nebo (po přiměřeném poučení podle § 105 TŘ) ústní vysvětlení. Ústní vysvětlení nemá povahu svědecké výpovědi. Kdyby to nevedlo k výsledku, vyžádá se odborné vyjádření od jiné osoby. Nevede-li ani uvedený postup k výsledku, zpravidla tím nastanou důvody pro přibrání znalce podle § 105 odst. 1 věty druhé TŘ.“* Podobně se k této otázce staví judikatura, viz R 4/1986 – 51: *„Jestliže jsou odborná vyjádření o zraněních poškozeného rozporná a obsahují odlišné údaje o mechanismu zranění poškozeného a rozpornost důkazní situace vede k závěru, že věc nebude možné objasnit ani výsledkem zpracovatelů odborných vyjádření, nejde o jednoduchý případ a je potřebné si vyžádat znalecký posudek.“*

S ohledem na výše uvedené proto vítám, že zákonodárce tento problém registruje a ve věcném návrhu nového TŘ uvádí, že „Trestní řád bude také upravovat výslech zpracovatele odborného vyjádření jako tzv. odborného svědka, čímž budou odstraněny potíže vznikající v praxi, která kolísá mezi výsledkem takového zpracovatele jako svědka nebo znalce.“ Takové řešení vytvořením speciální úpravy výsledku zpracovatele považuji za uspokojivé. Pozornost dle mého soudu zasluhuje otázka odlišného způsobu poučení, konkrétně zda bude „odborný svědek“ poučován o významu odborného vyjádření z hlediska obecného zájmu či o významu svědecké výpovědi. Také bude třeba vyřešit další související otázky jako je úprava podjatosti, mlčenlivosti, způsob výsledku atd. z hlediska trestního práva hmotného pak zůstává nevyřešená otázka, zda a případně jakým způsobem upravit trestní odpovědnost zpracovatele odborného vyjádření, resp. „odborného svědka“. Je totiž

⁶⁶) JELÍNEK, J.: *Nad jednou aktuální otázkou dokazování v trestním řízení*, Socialistická zákonnost, 9/1982, str. 550

neoddiskutovatelným faktem, že s ohledem na jednodušší formu odborného vyjádření ve srovnání se znaleckým posudkem nelze dost dobře ze strany zpracovatele adekvátně garantovat správnost a přezkoumatelnost závěrů.

Pro úplnost považuji za potřebné zmínit, že se lze občas setkat s pojmem „předběžné vyjádření“, který je však třeba důsledně odlišovat od odborného vyjádření. Předběžné vyjádření vyžadují orgány činné v trestním řízení jen v ojedinělých případech, a to zpravidla v situaci časové tísně, kdy nelze dožádat provedení řádné expertizy. Konstatují se v něm odborné skutečnosti pouze na podkladě základního posouzení, závěry expertizy se tedy spíše předjímají, tzn. závěr následně zpracovaného znaleckého posudku, resp. odborného vyjádření se může od výsledku předběžného vyjádření lišit. Předběžné vyjádření tudíž nemá hodnotu znaleckého posudku či odborného vyjádření a nelze jej v dané věci použít jako důkazní prostředek.

3.4. Složitost posuzované otázky

Pojem „složitost posuzované otázky“ je určujícím kritériem při rozhodování, zda je pro objasnění odborné otázky na místě přibrání znalce či zda postačí vyžádání odborného vyjádření. Jedná se o termín poměrně vysokého stupně neurčitosti, který lze z hlediska právní teorie označit za relativně abstraktní hypotézu. Trestní řád jej nijak blíže nedefinuje, stejně jako např. rovněž nedefinuje, které skutečnosti považuje za jednoduché, či které naopak za výjimečné, zvláště obtížné (viz § 110 odst. 1 věta první TŘ). Názor, že tato definice by měla sama o sobě eliminovat existenci diferencované interpretace, nepovažuji za realistický.⁶⁷ Významnou roli při pokusu o pozitivní definici musí sehrát nauka a judikatura. Aktuální komentář k trestnímu řádu k tomuto uvádí, že pojem složitosti *„...se váže k posuzované odborné otázce, jde tedy o složitost, která vyplývá z náročnosti odborného posouzení zkoumané otázky. Náročnost odborného posouzení zpravidla vyplývá z obtížnosti využití teoretických a empirických poznatků, které je třeba komplexním způsobem zpracovat, potřeby*

⁶⁷) ČENTÉŠ, J.: *Niekoľko poznámok k znaleckej činnosti v trestnom konaní*, in Teoretické a praktické problémy dokazovania, vyd. Bratislavská vysoká škola práva, 2008, str. 38

konzultací s dalšími odborníky, z náročného studia příslušné odborné literatury apod.“⁶⁸ Je tedy zřejmé, že rozhodujícím kritériem na určení míry složitosti posuzované skutečnosti je náročnost procesu potřebného k jejímu objasnění. Komentář rovněž správně uvádí, že složitost posuzované otázky „zásadně nemůže vyplývat jen ze složitosti projednávané trestní věci, která vyplývá z právní složitosti nebo je dána větším počtem skutků nebo větším počtem obviněných nebo poškozených, pokud nejde o případ, ve kterém složitost posuzované otázky spočívá např. ve složitosti ekonomických vztahů mezi více obviněnými nebo poškozenými, jež vyžaduje odborné posouzení.“⁶⁹

Přesnější vymezení bohužel zřejmě není možné, neboť škála odborných otázek, které mohou být v trestním řízení posuzovány, je nesmírně široká a je nutný individuální přístup ke každé věci. To však přináší určité problémy. V praxi jsou tím kladeny velké nároky na zkušenosti a odbornou erudici konkrétního orgánu činného v trestním řízení (nejčastěji policejního orgánu), který otázku posuzuje. Ten se často ocitá v situaci, kdy se může opřít jen o své zkušenosti s obdobnými případy, konzultace s kolegy a vnitřní přesvědčení. Zcela zákonitě tak v této oblasti nelze zajistit jednotný přístup v obdobných věcech. V takových nejednoznačných případech rovněž není vyloučen postup dle § 157 odst. 3 TŘ.

Z hlediska složitosti lze skutečnosti, k jejichž objasnění jsou v trestním řízení třeba odborné znalosti, rozdělit na:

- Jednodušší skutečnosti, pro jejichž objasnění postačuje odborné vyjádření
- Složité skutečnosti, k jejichž objasnění je potřeba přibrat znalce
- Zvláště důležité skutečnosti, k jejichž objasnění je třeba přibrat dva znalce
- Výjimečné, zvláště obtížné skutečnosti (případy), vyžadující zvláštní vědecké posouzení, k jejichž objasnění je třeba přibrat ústav

Judikatura vymezila některé typické případy, kdy už se jedná o složitější otázky, vyžadující znalecké zkoumání. Jsou to např. u dopravních nehod otázky konstrukce a řízení motorových vozidel (srov. R I/1966), výpočet rychlosti jízdy

⁶⁸) ŠÁMAL, P.: *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. v Praze: C.H. Beck, 2013, str. 1572

⁶⁹) Tamtéž

motorového vozidla (srov. R 24/1987, R 27/1988), vyhodnocení záznamu tachografického kotouče autobusu (srov. R 9/1990), dále otázka výše bolestného (srov. R 29/1965, kde však zejména po novele provedené zákonem č. 265/2001Sb. bude zpravidla postačovat odborné vyjádření), zjištění momentu smrti (srov. R 47/1970), složitější ocenění věci poškozeného (srov. R 46/1969, kde však v jednodušších případech bude postačovat vyžádání odborného vyjádření), obtížné stanovení rozsahu škody způsobené trestným činem (srov. R 25/1970, kde však v jednodušších případech bude postačovat vyžádání odborného vyjádření), stanovení obsahu alkoholu v krvi (srov. R V/1966, kde však je možné v jednoduchých případech v praxi vyžádat odborné vyjádření; srov. i R 46/1994 ve vztahu k § 201a TZ), objasnění příčinné souvislosti mezi jednáním obviněného a smrti poškozeného (srov. R 50/1965), objasnění duševního stavu obviněného v době činu (srov. odstavec 4 po novele provedené zákonem č. 265/2001 Sb.).

Z uvedeného lze tedy zobecnit, že složitost posuzované otázky vyžaduje ustanovení znalce v případech, kdy jsou z obecného hlediska potřebné hluboké odborné znalosti určitého oboru, zpravidla dosažené vysokoškolským vzděláním, a zároveň v konkrétní věci je nutno aplikovat odborné postupy a metody, opírající se o zásadní teoretické a empirické poznatky daného oboru. Forma odborného vyjádření je pak dostačující v těch případech, kdy jde o spíše rutinní zkoumání často se vyskytujících otázek, avšak zároveň je již potřebná určitá míra odborných znalostí. Typickými příklady jsou rozbor krve na množství alkoholu, vyjádření osoby, která provozuje určitou živnost k ceně zboží, vyjádření praktického lékaře k méně závažným poraněním, posouzení chemických látek a předmětů zajištěných v rámci domovních prohlídek, ověření jednoduchých ekonomických propočtů či stanovení výše škody na motorovém vozidle.

Je třeba konstatovat, že při rozhodování o tom, jaká forma zkoumání odborných otázek je v daném případě na místě, jsou orgány činné v trestním řízení nezřídky vedeny i ryze praktickými ohledy. Odměna za znalecký posudek činí podle jeho náročnosti a podle míry odborných znalostí, které bylo nutné k jeho podání vynaložit, za jednu hodinu práce 100 až 350 Kč, zatímco odměna za odborné vyjádření podané na žádost orgánů činných v trestním řízení činí dle

vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 23/2002 Sb. za každou započatou hodinu práce podle celkového rozsahu a náročnosti pouze 75 až 125 Kč, nestanoví-li zvláštní právní předpis jinak. Navíc dle § 105 odst. 5 věta druhá TŘ jsou státní orgány povinny předložit orgánům činným v trestním řízení odborné vyjádření vždy bez úplaty. Tato skutečnost vede k tomu, že v pochybnostech mívá orgán činný v trestním řízení tendenci přiklonit se spíše k finančně méně náročné variantě. Ze sdělovacích prostředků je dokonce známo, že některá krajská ředitelství policie ČR a krajská státní zastupitelství uzavřela dohodu, že pro objasňování odborných skutečností budou ve vyšší míře využívána odborná vyjádření za účelem snížení nákladů trestního řízení.⁷⁰

Takovéto dohody považuji nejen za problematické, ale v podstatě i za zbytečné. Je sice pravdou, že v případě Jihomoravské kriminální policie činila v roce 2009 deklarovaná úspora na znalečném 41 % oproti předcházejícímu roku (tj. cca 15 milionů Kč). Zároveň je však uváděn jako příklad, kdy byl „dříve“ přibírán znalec, kauza krádeže dřeva v hodnotě 12 tisíc Kč, kdy náklady na znalecký posudek činily 11 tisíc Kč. Na první pohled je zde patrné, že pro složitost této posuzované otázky by bylo na místě řešit věc formou odborného vyjádření – a to již dle právního stavu po novele TŘ č. 48/1973 Sb. natož pak po tzv. velké novele č. 265/2001 Sb., která jednoznačně stanovila prioritu odborných vyjádření! Kromě toho se domnívám, že takovéto dohody jsou i právně problematické, neboť dva orgány činné v trestním řízení se jistě mohou dohodnout, v jakých typových případech státnímu zástupci bude postačovat odborné vyjádření, nemohou se však dohodnout na nerespektování dikce zákona v podobě vyžadování odborných vyjádření bez ohledu na složitost posuzovaných skutečností. Ačkoli jsem si vědom, že ekonomická realita na státní orgány velmi doléhá, mám za to, že úspory na tomto poli lze dosáhnout právně konformnějším způsobem – odpovědným a pečlivým zvážením složitosti posuzované otázky.

Je třeba rovněž zmínit, že pokud orgány činné v trestním řízení posoudí složitost posuzovaných otázek tak, že jejich objasnění je dostačující forma

⁷⁰) <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ct24/domaci/1356915-police-setri-misto-znaleckych-posudku-odborne-vyjadreni>

odborného vyjádření, dostávají se často do sporu se stranou obhajoby, která se zpravidla dožaduje přibrání znalce.⁷¹ Je tomu tak proto, že jak již bylo shora uvedeno, úprava dokazování znalcem je mnohem podrobněji propracována a skýtá tak pro obhajobu např. možnost ovlivnit výběr osoby znalce či formulaci položených otázek, které při vyžádání odborného vyjádření chybí.

S ohledem na výše uvedené nezbývá než kladně hodnotit, že zákonodárce vnímá popsanou problematiku jako významnou, a proto v rekodifikovaném TŘ mají být dle věcného záměru z roku 2008 *„více rozlišeny případy, v kterých je třeba vyžádat znalecký posudek na rozdíl od odborného vyjádření tak, aby byl ještě více posílen princip, že znalecký posudek bude vyžadován jen v případech, kdy nepostačí odborné vyjádření.“*

Uvedený záměr je bezpochyby správný, naskýtá se spíše otázka, jakým způsobem je možné deklarovaného cíle dosáhnou. Zde považuji za možné řešení model, který zvolil slovenský zákonodárce v zák. č. 301/2005 Z.z., trestní poriadok („TP“). V tomto rekodifikovaném trestním řádu je totiž úprava znaleckého dokazování rozdělena do dvou kategorií, a to na činnost odbornou (§ 141 TP) a činnost znaleckou (§ 142 a násl. TP), přičemž zákon výslovně stanoví, že odborná činnost se vykonává mimo znaleckou činnost. Pokud by podobnou cestu zvolil i český zákonodárce, mám za to, že by to pro řešení shora popsané problematiky mohlo být přínosné. Jednak by se vyřešila situace, kdy jsou ze systematického hlediska ne zcela vhodně upraveny dva různé důkazní prostředky v rámci jednoho odstavce zákona a zároveň by došlo k žádoucímu zdůraznění subsidiarity znaleckého posudku.

Další zajímavou možností, jak posílit výše uvedený princip by mohlo být výslovné uzákonění nepřípustnosti znaleckého zkoumání v případech, kdy orgán činný v trestním řízení může potřebný důkaz získat i bez pomoci znalce. Příslušný orgán by tak musel přímo ze zákona prověřit, zda je znalecké zkoumání skutečně nezbytné. Tím by se zároveň přispělo k omezení nedůvodnému přibrání znalců,

⁷¹) srov. VANTUCH, P.: *Odborná vyjádření či znalecké posudky?*, Právní rádce, 2003, č. 6, s. 57

vedenému snahou posílit nedostatečná skutková zjištění a dodat jim „větší váhu“, což je jev odbornou literaturou dlouhodobě kritizovaný.⁷²

Naopak nelze souhlasit s návrhem, aby bylo přibrání znalce v trestním řízení vázáno na souhlas státního zástupce. Autor tento návrh zdůvodňoval tím, že by se tím zřejmě předešlo případům nenáležitého přibrání znalce, neboť vyšetřovatel by nebyl odkázaný jen na svůj názor, ale mohl by ho prodiskutovat se státním zástupcem. Dovozuje, že už samotná povinnost žádat souhlas státního zástupce s rozhodnutím o přibrání znalce by zdůraznila význam tohoto procesního opatření a vedla by rozhodující orgán k větší uvážlivosti.⁷³ Tento návrh by z hlediska platné úpravy TŘ zřejmě nemohl obstát, neboť dle § 164 odst. 5 TŘ platí, že kromě případů, kdy je podle tohoto zákona třeba souhlasu státního zástupce, činí policejní orgán všechna rozhodnutí o postupu vyšetřování a o provádění vyšetřovacích úkonů samostatně a je plně odpovědný za jejich zákonné a včasné provedení. Přitom souhlas státního zástupce je nutný zejména k úkonům, kterými se např. zasahuje do práv a svobod zaručených Ústavou či LZPS (např. § 79 TŘ) nebo k jiným závažným rozhodnutím v trestním řízení (např. § 159b TŘ), nařízení znaleckého zkoumání však nepochybně takovým závažným úkonem není.

3.5. Přibrání více znalců dle § 105 odst. 4 TŘ

TŘ v § 105 odst. 4 stanoví případy, kdy je nutné přibrat dva znalce s ohledem na předpokládanou vyšší složitost posuzovaných skutečností. Další zákonný důvod je pak uveden v § 58 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

Platí tedy, že dva znalce je v trestním řízení třeba vždy přibrat:

⁷²) srov. MATHERN, V.: *Znalecký posudok jako dôkazný prostriedok v československom trestnom konaní*. Vyd. 1. v Bratislave: Veda, 1976, str. 64

⁷³) GOLEMA, A.: *Znalecké dokazovanie a hospodárnosť konania*, Socialistické súdnictvo, 1987, č. 5, str. 24 a násl.

- A. k prohlídce a pitvě mrtvol, je-li podezření, že smrt byla způsobena trestným činem (§ 115 odst. 1 TŘ, tzv. soudní pitva). Z důvodů zajištění objektivit znaleckého zkoumání však žádným ze znalců nesmí být lékař, který zemřelého ošetřoval pro nemoc, která smrti bezprostředně předcházela.
- B. jde-li o vyšetření duševního stavu mladistvého. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže přitom v § 58 odst. 1 přímo stanoví, že se přibere znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, se specializací na dětskou psychiatrii a znalec z oboru zdravotnictví nebo pedagogiky, odvětví psychologie, se specializací na dětskou psychologii.
- C. jde-li o objasnění jiné zvlášť důležité skutečnosti.

Po novele č. 265/2001 Sb., již není nutno přibírat dva znalce k vyšetření duševního stavu obviněného (který není mladistvým). Nicméně i v těchto případech může jít o objasnění skutečnosti zvlášť důležité, kdy je nutno přibrat dva znalce. Může se jednat o situaci, kdy byl čin spáchán zcela zjevně atypickým způsobem oproti zvyklostem při páčání konkrétního druhu trestné činnosti, zejména u zvlášť závažných trestných činů proti životu a zdraví, nebo pokud byl obviněný již před činem léčen pro závažné duševní onemocnění, kdy se znalci, resp. ošetřující lékaři neshodli na charakteru tohoto onemocnění a jeho prognóze léčení atd.

Je ovšem třeba dodat, že ve věci může být samozřejmě přibráno i více znalců, a to dokonce i když se nejedná o objasnění skutečností zvlášť důležitých, nicméně pro náležité objasnění posuzovaných otázek jsou potřebné odborné znalosti z různých oborů. V dané trestní věci se tak např. může souběžně zpracovávat více expertiz, kdy je nutno postupem dle § 105 odst. 1 TŘ přibrat znalce z každého z těchto oborů. Rozdíl při postupu podle § 105 odst. 4 věta první spočívá v tom, že ustanovení znalci zpracovávají tzv. komplexní expertizu, na které se podílí oba a jejich (zpravidla společné) závěry jsou obsahem podaného posudku.

Rovněž platí, že pro objasnění toliko dílčích otázek z jiného oboru je znalec oprávněn přibrat si konzultanta (§ 10 odst. 2 ZnalZ). Přitom musí postupovat tak, aby jeho odpovědnost znalce nebyla dotčena ani v té části posudku, o níž bylo konzultováno.⁷⁴

Zákon výslovně nestanoví, že se u znalců přibraných dle § 105 odst. 4 TŘ musí jednat o znalce se stejnou specializací. Připouští se, aby se znalci při stejném oboru lišili v odvětví znalecké činnosti, neboť smyslem je, aby oba znalci na základě kombinace svých znalostí mohli co nejlépe objasnit skutečnosti důležité pro trestní řízení. Proto např. skutečnost, že znalecký posudek o prohlídce a pitvě mrtvoly byl zpracován vedle znalce z odvětví soudního lékařství též znalcem z odvětví patologické anatomie, nemůže být sama o sobě důvodem vadnosti posudku.⁷⁵ Podobně v případech posuzování trestných činů vraždy spáchaných sexuálními devianty je možné (pokud by se zároveň jednalo o objasňování zvláště důležité skutečnosti) přibrat k vyšetření duševního stavu obviněného znalce psychiatra i znalce sexuologa.⁷⁶

V případech uvedených pod písm. a) a b) není věcí úvahy příslušného orgánu činného v trestním řízení, zda budou dva znalci přibráni, neboť je to při splnění zákonných podmínek obligatorní. Naopak v případě obecné klauzule uvedené pod bodem c) je nejprve nutno zvážit, zda jde o případ objasňování zvláště důležité skutečnosti. Příslušný orgán přitom musí přihlédnout nejen k povaze objasňované skutečnosti, ale také k celkové důkazní situaci. Pokud např. znalecký posudek nebude jediným důkazním prostředkem k objasnění posuzované skutečnosti, pak jen určitá povaha odborné otázky, která je předmětem znaleckého zkoumání, nemůže vést k závěru o nutnosti přibrat dva znalce.⁷⁷

Co se pod pojmem zvláště důležité skutečnosti rozumí, není nikde blíže specifikováno a jde tedy o právní otázku, kterou orgány činné v trestním řízení

⁷⁴) srov. R 20/2000

⁷⁵) srov. R 52/1991

⁷⁶) srov. R 41/1976

⁷⁷) srov. usnesení NS sp. zn. 11 Tz 129/2006

řeší volnou úvahou. Teorie mezi případy zvlášť důležitých skutečností řadí např. komplikovanou železniční nehodu, havárii letadla, důlní havárii nebo havárii jaderné elektrárny.⁷⁸ V případech, kdy by měli být obligatorně přibráni dva znalci, ale nesprávně by byl přibrán jen znalec jeden, by se jednalo o absolutní neúčinnost důkazu.

Přibrání dvou znalců ke zpracování posudku v určitých případech „vyšší složitosti“ posuzované otázky je možno považovat za účelné. Znalecký posudek vypracovaný dvěma znalci může být objektivnější, takže jde do jisté míry i o právní jistotu a ochranu osoby, proti které je trestní řízení vedeno. Na druhou stranu budí poněkud rozpaky dosti neurčitý termín „zvlášť důležitá skutečnost“, k jejímuž objasnění mají být ustanoveni dva znalci. Jak uvádí J. Musil, určitá skutečnost je buď důkazně relevantní a pak je třeba ji zjistit pravdivě, bez ohledu na to, co prokazuje, nebo relevantní není a není třeba ji prokazovat vůbec.⁷⁹ V této souvislosti mám za to, že má-li posudek být stěžejním důkazem pro posouzení otázky viny, lze mít za to, že se jím objasňuje zvlášť důležitá skutečnost v každém případě. Kromě toho platí, že v počáteční fázi trestního řízení, kdy bývá znalec nejčastěji přibírán, není ani dost dobře možné posoudit důležitost té které skutečnosti, neboť ta může být proměnlivá v závislosti na důkazní situaci apod.

De lege ferenda je proto možné uvažovat o změně, kdy by kolektivní znalecké zkoumání bylo odůvodněno nikoli *důležitostí* ale spíše *obzvláštní složitostí* posuzované skutečnosti. Jiným řešením je ustanovení § 105 odst. 4 věty první z TR bez náhrady vypustit, z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že se přibírání dvou znalců tímto postupem v současné době využívá skutečně velmi sporadicky.

Jak vyplývá z nálezu sp. zn. III. ÚS 2453/11, také Ústavní soud spojuje přibrání dvou znalců mj. s otázkou složitosti posuzovaných skutečností, neboť judikoval, že „aby bylo možné dovodit povinnost trestního soudu přibrat ke zkoumání těžké skutkové otázky dva znalce, jejíž nedodržení je zásahem do

⁷⁸) ČENTĚŠ, J. a kol.: *Trestný poriadok s komentárom*. Žilina: Eurokodex Poradca podnikateľa, 2006, str. 284

⁷⁹) MUSIL, J.: *Kolektivní rysy ve znalecké činnosti*. Československá kriminalistika, ročník IV/1971, str. 281

procesních práv obžalovaného, musí zároveň jít o otázku vyšší míry složitosti (...)
Sám charakter trestní kauzy (typicky právní kvalifikace či trestní sazba, již je
obviněný ohrožen) tedy bez dalšího nevede k procesní povinnosti přibrat k řešení
téže otázky dva znalce; k takové povinnosti může vést až objektivně zdůvodněná
skutková složitost konkrétního případu“.

Druhou stranou mince je ovšem to, že pro orgány činné v trestním řízení bývá zhodnocení složitosti posuzovaných odborných otázek (a z toho plynoucí forma znaleckého zkoumání) už tak často obtížné. Pokud by došlo k uvedené změně, kdy by již nebyla rozhodná *důležitost*, ale *složitost* posuzované skutečnosti, byl by orgán, který znalce přibírá postaven do situace, kdy by byl nejprve nucen zvažovat, zda jde o méně složitou otázku, kterou lze objasnit odborným vyjádřením, či zda jde o otázku „standardní“ složitosti, pro jejíž objasnění ustanoví znalce, či zda již jde o otázku obzvláštní složitosti, kdy přibere dva znalce nebo zda se dokonce nejedná o výjimečný, zvlášť obtížný případ, vyžadující zvláštního vědeckého posouzení, kdy je třeba přibrat státní orgán, vědecký ústav, vysokou školu nebo instituci specializovanou na znaleckou činnost. Jinými slovy by si dle mého názoru konkurovala především ustanovení § 105 odst. 4 věta první TŘ a ustanovení § 110 odst. 1 TŘ, neboť pro laika je v podstatě nemožné takto detailně odlišit míru složitosti posuzované otázky.

De lege lata v situaci, kdy se jedná o výjimečný, zvlášť obtížný případ, kdy je přibrán znalecký ústav dle § 110 TŘ a zároveň je dle § 105 odst. 4 nutno přibrat dva znalce, musí být přibráný ústav upozorněn, že posudek musí být vypracován dvěma pracovníky, kteří budou v posudku uvedeni, aby mohli v případě potřeby stvrdit jeho správnost a podat potřebná vysvětlení.

3.6. Forma přibrání znalce

Jak zdůrazňoval i V. Mathern⁸⁰, otázka, jakou formou má být znalec do trestního řízení přibrán, rozhodně není bezvýznamným „technickým“ detailem. Na tom, zda se přibrání realizuje usnesením anebo opatřením totiž mj. záleží, jaké prostředky má obviněný k případné obraně proti nařízenému znaleckému zkoumání, resp. jak může ovlivnit jeho podobu a zaměření. Jestliže má totiž toto rozhodnutí formu usnesení, musí mít náležitosti uvedené v § 134 TŘ, je nutné ho doručit osobám, uvedeným v § 137 TŘ a je možné proti němu v rozsahu ustanovení § 141 TŘ podat stížnost. Proti tomu stojí méně formální způsob přibrání, a to formou opatření. Během účinnosti v současnosti platného TŘ se vystřídaly obě shora uvedené koncepce, přičemž pro nejednoznačnou dikci zákona nebylo vždy zcela jasné, jakou formu měl zákonodárce na mysli. V původním znění zákona se totiž v § 105 odst. 1 uvádělo: *„Je-li k objasnění skutečností důležité pro trestní řízení třeba odborných znalostí, přibere se znalec.“* Zákon však žádným způsobem nestanovil, jakou formou se přibrání realizuje. V praxi se nejprve přibrání realizovalo formou usnesení, neboť orgány činné v trestním řízení vycházely z toho, že se jedná o rozhodnutí. Tento postup doznal změny přijetím Instrukce ke kriminalistickotechnické činnosti SNB (SNB-krim-I-1) a především Instrukce k expertizní činnosti SNB v oboru kriminalistické techniky (SNB-krim-I-2) v roce 1979. Obě instrukce detailně definují výkon kriminalistickotechnické a expertizní služby a upravují mj. i otázku přibrání znalců, když z čl. 8 odst. 3 instrukce SNB-krim-I-2 vyplývá, že znalci se přibírají formou opatření, které má formu dožádání a v tomto předpise stanovený obsah. Problematická stránka věci však spočívala v tom, že služebními předpisy byl fakticky limitován rozsah práva na obhajobu, neboť pokud se přibrání realizovalo ve formě usnesení, bylo třeba postupovat podle § 137 odst. 1 TŘ a oznámit usnesení osobě, které se přímo dotýká, tedy především obviněnému, který jej následně mohl napadnout stížností (§ 141 odst. 2 TŘ). Jestliže však byla zvolena forma opatření, obviněný se dozvěděl o přibrání znalce zpravidla, až když byl

⁸⁰) MATHERN, V.: *Niektoré súčasné problémy znaleckého dokazovania*, Československá kriminalistika, ročník XIV/1981, str. 207

znalecký posudek vypracovaný, tj. nejčastěji po skončení vyšetřování při seznamování se spisem.

Tato situace někdy vedla k nejednotnému postupu při přibírání, kdy policejní orgány zpravidla přibíraly znalce formou opatření, avšak některé prokuratury v rámci dozorové pravomoci tato opatření rušila s odůvodněním, že je na místě rozhodnout usnesením. J. Kolesár uvádí, že v praxi někdy docházelo k tomu, že pro přibrání znalce byla vydávána rozhodnutí, která byla formálně nazvána opatřeními, kdy v první části policejní orgán uvedl, že přibírá znalce, označil ho a položil mu otázky a v druhé části po poučení uvedl, že proti tomuto opatření není přípustný opravný prostředek.⁸¹ Nutno rovněž podotknout, že k těmto nejasnostem přispívala i teorie, neboť např. komentář k TŘ z roku 1963 ještě zdůrazňoval,⁸² že se znalci přibírají usnesením, zatímco novější komentář z roku 1977 již uvádí, že přibrání znalce má zásadně povahu opatření a jen výjimečně povahu usnesení (např. § 116 odst. 2 TŘ).⁸³ V odborné literatuře bylo možno číst např. *„Trestní řád by měl obsahovat ustanovení, které by jednoznačně zakotvovalo, že znalec se do řízení přibírá usnesením a ne neformálním opatřením (...) přibírání znalce formou opatření může mít za následek zbytečnou ne hospodárnost, časové průtahy a v každém případě znamená poškození postavení obviněného a jeho práv“*⁸⁴

Nejednotný postup přetrvával až do roku 1990, kdy byl přijatý zákon č. 178/1990 Sb., kterým se novelizoval TŘ. V § 105 odst. 1 se ve větě první slova „přibere se znalec“ nahradila slovy „rozhodne (...) o přibrání znalce“ a zároveň se připojil nový odst. 3, který připustil stížnost proti rozhodnutí o přibrání znalce s odkladným účinkem.

Tato úprava vydržela beze změny až do tzv. velké novely TŘ provedené zákonem č. 265/2001 Sb., která nahradila dosavadní způsob rozhodování

⁸¹) KOLESÁR, J.: *Návrat ku spôsobu priberania znalca do trestného konania*, Bulletin slovenskej advokácie, 11/2005, str. 7

⁸²) TOLAR, J. a kol.: *Trestný poriadok – komentár*. 1. vyd. Bratislava: Osveta, 1963, str. 256

⁸³) RŮŽEK, A.: *Trestný poriadok: komentár*, Bratislava: Obzor, 1977, str. 285

⁸⁴) KOKAVEC, D.: *Niektoré problémy právnej úpravy znaleckej činnosti*, Socialistické súdnictvo, 4/1985, str. 40

o přibrání znalce usnesením, proti kterému byla přípustná stížnost, úpravou, podle níž lze vznést proti osobě znalce, proti jeho odbornému zaměření nebo proti formulaci otázek znalci položených námitky, které nejsou omezeny žádnou lhůtou pro jejich uplatnění. Zákonodárce tuto změnu odůvodnil v důvodové zprávě tím, že *„postup při přibrání znalce k podání znaleckého posudku (stejně jako při obstarání jiného důkazu) není třeba samoučelně formalizovat.“*

Zvolený způsob považuji za vcelku přijatelný kompromis mezi snahou zrychlit a „odformalizovat“ trestní řízení a současnou nutností respektovat právo na obhajobu. Zavedením institutu námitek byla obviněnému zachována možnost zasahovat do procesu utváření znaleckého důkazu. *De lege lata* tedy obviněný může vznášet námitky proti:

- Osobě znalce z důvodů, které stanoví zvláštní zákon, tj. ZnalZ v § 11 odst. 1
- Proti odbornému zaměření znalce
- Proti formulaci otázek položených znalci

Zároveň však – na rozdíl od právního stavu před novelou TŘ 265/2001 Sb. – již nemá možnost napadnout samotnou důvodnost přibrání znalce, pokud se např. domnívá, že znaleckým posudkem mají být objasněny otázky, které nevyžadují odborné znalosti či které nemají relevanci pro konkrétní trestní věc.

Příslušnost pro posuzování námitek se určuje podle toho, před kterým orgánem se v době jejich oznámení (tj. doručení, resp. ústního sdělení do protokolu) vede řízení. V přípravném řízení důvodnost takových námitek posoudí státní zástupce, a to jak v rámci postupu před zahájením trestního stíhání, tak i ve fázi vyšetřování. Jestliže námitkám vyhoví, zpravidla zruší dle § 174 odst. 2 písm. e) opatření policejního orgánu o přibrání znalce a vydá pokyn k přibrání znalce jiného, nebo případně nahradí opatření o přibrání znalce vlastním opatřením s jinak formulovanými otázkami. V řízení před soudem prvního stupně posuzuje oprávněnost námitek předseda senátu soudu (samosoudce), před kterým se v době oznámení námitek vede řízení, přičemž oznámením se rozumí

jejich doručení soudu. Pokud námitkám vyhoví, přibere jiného znalce nebo přeformuluje otázky.

Jestliže jsou námitky uplatněny v rámci opravného prostředku, posuzuje je soud druhého stupně, kterému přísluší o opravném prostředku rozhodnout. Vyhoví-li tento orgán námitkám a důvody pro vyžádání znaleckého posudku trvají, učiní opatření k vyžádání znaleckého posudku buď jiným znalcem, nebo podle jinak formulovaných otázek; v opačném případě oznámí osobě, která námitky vznesla, že neshledal k takovému postupu důvody. Stanovisko k námitkám uplatněným v rámci opravného prostředku zpravidla tvoří součást odůvodnění rozhodnutí o takovém opravném prostředku. Vzhledem k tomu, že zákon nestanoví, které osoby mají právo námitky podat, je nutno výkladem dovodit, že to budou ty osoby, které se o přibrání znalce vyrozumívají, tj. především obviněný a v řízení před soudem i státní zástupce. Teoreticky připadá v úvahu i možnost, že námitky uplatní po doručení opatření o přibrání znalce sám znalec (srov. § 11 odst. 1 a 2 ZnalZ), ačkoli je v odborné literatuře sporné, zda se v tomto případě vůbec jedná o uplatnění námitek ve smyslu § 105 odst. 3 TŘ.⁸⁵

Obecně sice platí, že by námitky měly být uplatněny bez zbytečného prodlení, zákon však pro jejich uplatnění nestanoví žádnou lhůtu a je tedy možné je vznést kdykoli během trestního řízení, dokonce i po jeho pravomocném skončení v rámci mimořádného opravného prostředku (lze je učinit součástí dovolání nebo návrhu na povolení obnovy řízení). V tom lze na jednu stranu spatřovat z pohledu obviněného určitou výhodu, neboť z tohoto hlediska není časově omezen. Z uvedeného zároveň vyplývá, že námitkové řízení může být prováděno i dávno poté, co byl znalecký posudek vypracovaný a v řízení před soudem obhájený.

Za poněkud problematický aspekt však považuji skutečnost, že institut námitek je opravným prostředkem *sui generis* a námitkové řízení – ač je upraveno v § 105 odst. 3 TŘ – je neformální, tzn., chybí zde závazný postup při jejich vyřizování a zejména též lhůty (oproti tomu srov. § 141 a násl. TŘ,

⁸⁵) ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád: komentář*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, I. díl, str. 950

upravující řízení o stížnosti). Aktuální komentář k tomu uvádí, že tato skutečnost vedla ke zhoršení procesní pozice osob, které mohou případně brojit proti podjatosti znalce, zpochybňovat jeho kvalifikaci či zadaný úkol,⁸⁶ s čímž lze jen souhlasit.

Přibrání znalce formou opatření je také ne zcela vyhovující v situaci, kdy pro určitý obor není zapsán žádný znalec, kdy zapsaný znalec nemůže posudek podat, nebo kdy by provedení úkonu zapsaným znalcem bylo spojeno s nepřiměřenými obtížemi či náklady a příslušný orgán tak v souladu s § 24 ZnalZ ustanoví znalce ad hoc. Jak upozorňuje V. Mathern, takové ustanovení má konstitutivní charakter, neboť se jím přiznává postavení znalce osobě v seznamu znalců nezapsané a jde tedy o rozhodnutí natolik závažné, že forma opatření se zde nejeví jako dostačující.⁸⁷

Mohlo by se tedy zdát, že přibírání formou usnesení, tak jak bylo dlouhé roky v TŘ užívané, je z výše uvedeného pohledu řešením „kvalitnějším“. Jaké byly tedy kromě deklarovaného „odformalizování“ (tj. především zrychlení) další argumenty pro přechod k formě přibírání prostřednictvím opatření? Patrně nejzásadnějším je skutečnost, že moderní trestní řízení stále více směřuje k posilování kontradiktorního charakteru procesu a rovnost stran se projevuje i v rovných podmínkách při obstarávání tohoto důkazního prostředku. Jestliže zákonodárce v duchu výše zmíněné zásady kontradiktornosti umožnil za podmínek stanovených § 110a TŘ stranám předložit plnohodnotný znalecký posudek, měly by panovat rovné podmínky i ve způsobu přibírání. Obviněný, poškozený či zúčastněná osoba nepřibírá znalce formálně, její „přibrání“ se podstatě realizuje objednávkou znaleckého posudku zpravidla na základě uzavřené smlouvy o dílo. Je proto sporné, proč by jedna ze stran měla být vázána formálním postupem, zatímco druhá nikoli. Jako další podpůrný argument lze uvést skutečnost, že pro provádění důkazů by měl být v zákoně jednotný „režim“

⁸⁶) JELÍNEK, J.: *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. 6. vydání. Praha: Leges, 2016, str. 780

⁸⁷) MATHERN, V.: *Rozhodují orgány činné v trestním konání o přibírání znalce podľa § 105 TP „uznesením“ alebo „opatrením“?*, Socialistická zákonnost, 4/1977, str. 218

a vzhledem k tomu, že např. předvolání svědka se také nerealizuje formou usnesení, není patrně důvod činit tak ani v případě přibrání znalce.

Lze tedy shrnout, že ochrana práv dotčených osob, tj. zejména obviněného, je patrně lépe zajištěna přibíráním formou usnesení, kdy příslušný orgán činný v trestním řízení vydá rozhodnutí, která má povinnost odůvodnit a zákonem stanoveným postupem s přesně určenými lhůtami rozhodnout o eventuálním opravném prostředku. Nedomnívám se, že by se v tomto směru jednalo o „samouúčelnou formalizaci“, jak o tom hovoří citovaná důvodová zpráva, ale spíše o důsledněji realizované právo na obhajobu. Druhé řešení oproti tomu více akcentuje zásadu rychlosti řízení, což je sice trend, který je momentálně leitmotivem mnoha legislativních návrhů, nicméně na úkor jedné zásady by neměly být kráceny jiné. Mám tedy za to, že při rekodifikačních pracích na novém TŘ bude nutné znovu velmi pečlivě zvážit, zda se přibírání znalce méně formálním způsobem osvědčilo, či zda se nevrátit k pro naše trestní řízení tradičnějšímu přibírání formou usnesení, což je mimochodem také způsob, který si v rekodifikovaném trestním řádu podržel i slovenský zákonodárce. Je samozřejmě možné jít cestou řešení, které by se snažilo kombinovat výhody obou způsobů, tzn. při zachování dosavadního způsobu přibírání opatřením podrobněji upravit námitkové řízení především ve smyslu úpravy závazných lhůt. Tento způsob však nepovažuji za správný, mám za to, že by se tím poněkud nesystémově konstruovalo jakési kvaziusnesení, které by se od „běžného“ usnesení lišilo kromě názvu spíše jen v detailech.

Osobně se po pečlivém uvážení a s ohledem na shora uvedené argumenty kloním spíše k návratu k přibírání znalce usnesením. Domnívám se, že jde o způsob, který se v našem TŘ desítky let osvědčoval a který nevyžaduje zavádění – podle mého názoru – nesystémových institutů jako je námitkové řízení. Z pohledu rychlosti řízení má řízení o stížnosti oproti námitkovému řízení výhodu i v tom, že orgán, proti jehož usnesení stížnost směřuje, má možnost postupovat dle § 146 odst. 1 TŘ a rozhodnout cestou autoremedury. Oproti tomu dle současné právní úpravy platí, že i pokud by v přípravném řízení policejní orgán uznal vznesené námitky za opodstatněné, nemůže jim sám vyhovět, pouze své

kladné stanovisko může předložit dozorujícímu státnímu zástupci, který námitky posoudí. V odborné literatuře lze sice najít i opačný názor, podle kterého o podaných námitkách může rozhodnout i sám policejní orgán, pokud jim v plné míře hodlá vyhovět, a to podle ustanovení § 146 odst. 1 věty první TŘ *per analogiam*.⁸⁸ Aktuální komentář k TŘ však rovněž zastává stanovisko, které považují za správné, tj. že policejní orgán nemůže rozhodovat o důvodnosti vznesených námitek, ale musí je se svým stanoviskem vždy předložit státnímu zástupci.⁸⁹

Stávající výčet důvodů, pro které lze podat námitky považují za vyhovující i pro účely zaměření stížnosti, nedomnívám se však, že je třeba zákonem taxativně upravovat důvody, pro které lze stížnost podat. Za plně dostačující považují obvyklou formulaci zakotvující obecně přípustnost stížnosti. Tím by bylo mj. umožněno napadnout opravným prostředkem samotnou důvodnost přibrání znalce, pokud má obhajoba za to, že je neodůvodněné, což námitkové řízení v současnosti neumožňuje. Tato možnost by měla být obviněnému dána i z toho důvodu, že pokud byl v řízení podán znalecký posudek, zvyšuje se paušální částka nákladů trestního řízení.⁹⁰

V každém případě, ať už se zákonodárce vydá tou či onou cestou, doporučoval bych zvážit uzákonění odkladného účinku proti rozhodnutí (ať už ve formě usnesení nebo opatření) o přibrání znalce. Zamezilo by se tak situaci – *de lege lata* reálné - kdy znalec bezprostředně po svém přibrání do řízení přistoupí k přípravě a zpracování znaleckého posudku, zatímco proti rozhodnutí o přibrání bude podán opravný prostředek. Znalec v mezidobí může vykonat podstatnou část zkoumání či dokonce vypracovat celý znalecký posudek, aby bylo následně v důsledku vyhovění námitkám opatření o přibrání znalce zrušeno či přeformulováno. Následkem by byla zbytečně vykonaná práce znalce, která by se nadto promítla i do nákladů řízení.

⁸⁸) ŠÁMAL, P., NOVOTNÝ, F., RŮŽIČKA, M., VONDRUŠKA, F., NOVOTNÁ, J.: *Přípravné řízení trestní*. Praha. C.H. Beck, 2003, str. 405

⁸⁹) ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. v Praze: C.H. Beck, 2013, str. 1576

⁹⁰) srov. § 3 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 312/1995 Sb., kterou se stanoví paušální částka nákladů trestního řízení

3.7. Přibrání znalce v přípravném řízení

Znalec může být přibrán k objasnění skutečnosti důležité pro trestní řízení v kterémkoli stadiu trestního řízení. Jak však ukazují průzkumy, potřeba přibrat znalce v převážné většině případů vyvstává již v přípravném řízení a je spíše výjimkou, když se znalec přibírá až v řízení před soudem, většinou po zrušení a vrácení věci na nové projednání a rozhodnutí odvolacím soudem.⁹¹ To odpovídá i požadavku, aby přípravné řízení poskytovalo úplný a spolehlivý podklad pro další řízení (srov. § 181 odst. 1 TŘ). Z tohoto důvodu se budu v této kapitole zabývat pouze přibráním znalce v tomto procesním stadiu.

Až do novely TŘ provedené zákonem č. 265/2001 Sb., platilo, že znalce bylo možné do řízení přibrat až po zahájení trestního stíhání. Výjimkou bylo, jen pokud se jednalo o neodkladný nebo neopakovatelný úkon. Toto však přinášelo četné problémy.⁹² Často bylo nutné zahájit trestní stíhání, aby bylo na podkladě později podaného znaleckého posudku později zastaveno. Proto bylo výše uvedenou novelou zakotveno, že (při dodržení zákonného postupu) je posudek znalce přibraného již ve fázi prověřování následně použitelný i v dalších stádiích řízení, a to bez ohledu na to, zda šlo o neodkladný či neopakovatelný úkon. V § 158 odst. 3 TŘ je obsažen demonstrativní výčet oprávnění, která má policejní orgán v rámci opatřování potřebných podkladů a nezbytných vysvětlení a zajišťování stop trestného činu, za účelem objasnění a prověření skutečností důvodně nasvědčujících spáchání trestného činu. Jedním z nich je i právo vyžadovat odborné vyjádření od příslušných orgánů, a je-li toho pro posouzení věci třeba, též znalecké posudky (§ 158 odst. 3, písm. b). Po zahájení trestního stíhání pak může policejní orgán v souladu s § 164 odst. 1 in fine vyslechnout znalce, jestliže je toho třeba, a to i bez podmínek, které jsou stanoveny pro výslech poškozeného svědka.

Změna, kterou v tomto směru přinesla shora uvedená novela z roku 2001, je bezpochyby pozitivní. Dle § 164 odst. 2 totiž platí, že policejní orgán nemusí

⁹¹) SLOPOVSKÝ, P., ŠAŠINKA, Š.: *K niektorým otázkam priberania znalcov pri riešení trestnej činnosti v cestnej premávke*, Kriminalistický sborník 4/81, str. 247

⁹²) srov. SR 171/1996 a NS ČR sp. zn. 11 Tz 128/2001

opakovat úkony, které byly před zahájením trestního stíhání provedeny způsobem odpovídajícím ustanovením TŘ, takže tentýž úkon znaleckého dokazování nemusí být prováděn ve stadiu prověřování a opakován ve stadiu vyšetřování. Je třeba však upozornit, že zákonodárce se evidentně dopustil terminologického pochybení při formulaci § 158 odst. 3 písm. b), neboť ačkoli odborné vyjádření lze žádat i osobu, která je podle zvláštního zákona zapsána v seznamu znalců, a fyzickou nebo právnickou osobu, která má potřebné odborné předpoklady (§ 105 odst. 5 TŘ), ve shora uvedeném ustanovení se hovoří pouze o odborném vyjádření „příslušných orgánů“. Patrně se jedná o reziduum právního stavu před novelou č. 265/2001 Sb., kdy mohl podávat odborné vyjádření jen příslušný orgán, nikoli jednotlivec jako soukromá osoba.⁹³ Za poněkud nadbytečné považuji i zákonné omezení pro vyžadování znaleckých posudků vyjádřené slovy „je-li toho pro posouzení věci třeba“. Pokud tím zákonodárce odkazuje na princip subsidiarity znaleckého zkoumání, pak pouze nepříliš výstižně opakuje to, co již obsahuje obecné ustanovení o přibíráání znalce v § 105 odst. 1 TŘ, kterým se přibírající orgán musí v každém případě řídit.

Poněkud jiná je situace v případě, že se o věci koná zkrácené přípravné řízení (§ 179a a násl. TŘ), neboť to je určeno pro řešení skutkově nejjednodušších věcí, kde není nutno provádět složitější a časově náročnější dokazování. Z podstaty věci tedy bude znalecký posudek ve zkráceném přípravném řízení zadáván spíše výjimečně, častěji bude vyžádáno odborné vyjádření. Pokud už bude nutno objasňovat skutkově složitější otázky prostřednictvím znaleckého posudku, bude vzhledem ke krátké lhůtě pro skončení zkráceného přípravného řízení častěji než jindy přicházet do úvahy uložení podání posudku ústně do protokolu v hlavním líčení ve zjednodušeném řízení před samosoudcem. Zadání posudku může předcházet i telefonická domluva se znalcem, zda je znalecké zkoumání ve lhůtě vůbec realizovatelné.

Zvláštní úpravu v poměru k ustanovení § 105 odst. 1 TŘ tvoří ustanovení § 116 odst. 1 TŘ, které upravuje postup v situaci, kdy je třeba vyšetřit duševní stav obviněného. Z hlediska přibíráání znalce v přípravném řízení dle § 158 odst. 3

⁹³) srov. R 14/1986

písm. b) se však jedná o ustanovení poněkud problematické, neboť se v něm hovoří pouze o „obviněném“. Naskytá se tedy otázka, zda uvedeným postupem lze vyšetřit i duševní stav podezřelého ve stadiu prověřování, tj. před zahájením trestního stíhání.

Nejvyšší státní zastupitelství ve smyslu § 12 odst. 2 zákona č. 283/1193 Sb., o státním zastupitelství k dané problematice zaujalo výkladové stanovisko č. 3/2014, ve kterém dovozuje, že současná právní úprava dovoluje znalecké zkoumání duševního stavu osoby podezřelé z trestného činu ve stadiu prověřování postupem podle ustanovení § 105 odst. 1 TŘ za použití § 158 odst. 3 písm. b) TŘ.

Mám za to, že takový postup je jediný možný, chceme-li se vyhnout praxi, kdy by muselo být účelově zahajováno trestní stíhání i osob evidentně duševně nemocných jen proto, aby bylo následně na podkladě znaleckého posudku zastaveno. Takový postup, vedoucí ke zbytečné kriminalizaci některých osob, by byl ostatně v rozporu se zásadou přiměřenosti a zdrženlivosti (§ 2 odst. 4 TŘ). Současná dikce § 116 odst. 1 TŘ totiž podle mého názoru skutečně neumožňuje *per analogiam* provádět i zkoumání duševního stavu podezřelého. Ustanovení § 116 odst. 1 TŘ je v poměru k § 105 odst. 1 TŘ *lex specialis*, který stanoví zvláštní postup pro objasňování konkrétního typu odborných otázek s cílem upravit odlišný režim od jiných oborů znaleckého zkoumání. Jako obligatorní formu stanovuje znalecké zkoumání (tzn., vylučuje odborné vyjádření⁹⁴) a zároveň určuje i obor a odvětví, pro které musí být znalec kvalifikován. Omezení tohoto postupu pouze na osobu obviněného ovšem považuji za chybu zákonodárce, neboť nevidím žádný relevantní důvod, proč by se ustanovení § 116 odst. 1 mělo vztahovat jen na osoby, proti kterým bylo zahájeno trestní stíhání, resp., proč by jejich procesní postavení mělo určovat, podle jakých ustanovení trestního řádu budou znalecky zkoumány. Je nepochybně možné, že již ve fázi prověřování může orgán činný v trestním řízení disponovat informacemi, které dostatečně silně indikují, že duševní stav podezřelého by mohl vylučovat jeho trestní odpovědnost (podezřelý byl v minulosti opakovaně hospitalizován v psychiatrické léčebně, ve

⁹⁴) srov. B 1/1984-1

svém okolí je znám svými psychickými problémy apod.). Podle mého názoru lze i na takové případy analogicky vztáhnout judikát R 33/1968, v němž již bylo vysvětleno, že nasvědčují-li konkrétní okolnosti tomu, že obviněný může trpět duševní poruchou, která v době činu mohla vylučovat nebo snižovat jeho přičetnost, musí být tato možnost v trestním řízení ověřena a otázka duševního zdraví obviněného objasněna, a to zpravidla příbráním znalce. Považoval bych proto za vhodné, aby termín „obviněný“ použitý v § 116 odst. 1 TŘ byl nahrazen např. obecnějším označením „osoba, proti níž se vede trestní řízení“.

V současné době se při zjištění, že je podezřelý trestně neodpovědný pro nepřičetnost, postupuje dle § 159a odst. 1 TŘ *per analogiam*, nicméně mám za to, že by bylo rovněž vhodné rozšířit tam uvedené zákonné důvody pro odložení věci i na důvod nepřičetnosti podezřelého.

Dle § 105 odst. 1 TŘ přibírá v přípravném řízení znalece ten orgán činný v trestním řízení, jež považuje znalecký posudek za nezbytný pro rozhodnutí, pokud byla věc vrácena k došetření, státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu. V praxi to bývá v naprosté většině případů policejní orgán, státní zástupce v tomto ohledu zpravidla využívá svého oprávnění dle § 174 odst. 2 písm. c), pokud sám nevede vyšetřování (srov. 161 odst. 4 TŘ). Toto ustanovení bylo do § 105 TŘ vloženo novelou, provedenou zákonem č. 274/2008 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o Policii České republiky. Důvod byl zcela praktický, neboť v souvislosti s přijetím zákona č. 273/2008 o Policii České republiky se od 1. 1. 2009 Krajská ředitelství Policie České republiky stala organizační složkou státu a účetní jednotkou. V kontextu § 111 odst. 2 TŘ, který určuje, že výši znalečného určí ten, kdo znalce přibral, to znamená, že pokud dojde k příbrání znalce policejním orgánem, náklady na znalečné budou hrazeny z prostředků Policie České republiky. Důvodová zpráva k zákonu č. 274/2008 Sb. k tomu uvádí: *Každý znalecký posudek, který Policie České republiky zadá, musí být také přirozeně Policií České republiky znalci uhrazen. Současně však existuje zákonná možnost státního zástupce dávat pokyny policejnímu orgánu, které mohou obsahovat i pokyn vyžádat si znalecký posudek. Obdobnou možnost má i soudce. Ve všech třech zmíněných případech je*

však posudek hrazen z prostředků Policie České republiky. Praxe je taková, že běžně dochází k nadužívání zadávání znaleckých posudků, mimo jiné z důvodu určitého procesního alibismu a formalistického přístupu, a to tak, že jsou zbytečně zadávány znalecké posudky ve věcech, které specializované odborné posouzení nevyžadují, nebo dochází k opakovanému zadávání posudků v případech, kdy by měl orgán činný v trestním řízení věc posoudit a rozhodnout sám. Vzhledem k tomu, že posudky hradí Policie České republiky, neexistuje reálná motivace jiných orgánů činných v trestním řízení zvažovat pečlivě skutečnou nezbytnost vyžádání takového posudku. To vede k tomu, že v situaci omezených přísunů finančních prostředků na policejní činnost, musí často zbytečně Policie České republiky hradit uvedené znalecké posudky. Je proto navrženo stanovit pravidlo, že „v přípravném řízení přibírá znalce ten orgán činný v trestním řízení, jenž považuje znalecký posudek za nezbytný pro rozhodnutí, pokud byla věc vrácena k došetření, státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu“. Toto ustanovení by mělo motivovat orgány k výrazně větší odpovědnosti za hospodárné využívání prostředků na znalecké posudky.

M. Fryšták v této souvislosti – dle mého názoru nesprávně – tvrdí, že „V rámci aplikační praxe může uvedený způsob přijímání znalce vyvolat určité problémy. Představme si situaci, že policejní orgán vykonávající přípravné řízení nepovažuje znalecký posudek za nezbytný pro rozhodnutí, která činí v jeho rámci, a tudíž nebude chtít znalce přibrat, protože pro jeho rozhodnutí mu postačí odborné vyjádření. Dozorující státní zástupce naopak bude na přibrání znalce trvat, samozřejmě již s přihlédnutím k případnému hlavnímu líčení (...) Pokud by tedy dozorový státní zástupce nekoordinovaně dával policejnímu orgánu pokyn k přibrání znalce i v případech, kde by to nebylo nutné, znalečné by samozřejmě bylo hrazeno z rozpočtu příslušného krajského ředitelství.“⁹⁵ I ze shora uvedené důvodové zprávy přitom vyplývá, že právě problémy, na které upozorňuje Fryšták, by měla řešit novela, provedená zákonem č. 247/2008 Sb. Je spíše důležité položit si otázku, zda je skutečně zajištěn účel, který zákonodárce

⁹⁵) FRYŠTÁK, M., KREJČÍ, Z.: *Postavení znalce v trestním řízení*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, str. 26

deklaroval v důvodové zprávě, resp. zda jsou nyní vyloučeny případy, kdy by mohl „dozorový státní zástupce nekoordinovaně dávat policejnímu orgánu pokyn k přibrání znalce i v případech, kde by to nebylo nutné“? Domnívám se, že nikoli, neboť zákonodárce opomněl zároveň vyřešit vztah novelizovaného § 105 odst. 1 TŘ k ustanovení § 174 odst. 2 písm. a) TŘ. Ačkoli je nyní jednoznačně stanoveno, že znalece přibírá ten orgán, který považuje posudek za nezbytný pro rozhodnutí, zároveň zde existuje oprávnění státního zástupce při dozoru nad zachováváním zákonnosti v přípravném řízení spočívající mj. v právu dávat závazné pokyny k vyšetřování trestných činů, kdy takovým pokynem může bezpochyby být i pokyn policejnímu orgánu k přibrání znalce. V této souvislosti se nemohu ztotožnit s názorem, že *„Pokud ovšem policejní orgán s tímto postupem nesouhlasí s výslovným poukazem zpochybňujícím jeho nezbytnost, je splnění pokynu prakticky nevynutitelné (...) Proto je v tomto výjimečném případě možné, aby policejní orgán neakceptoval opačný pokyn státního zástupce“*, uvedeným v jednom z aktuálních komentářů k TŘ.⁹⁶ Státním zástupcem vydané pokyny jsou pro policejní orgán zásadně závazné, odmítnout jejich splnění může jen v případě zcela zjevného rozporu se zákonem, nikoli však např. z důvodu jiného názoru na otázku procesního postupu. Policejní orgán by kupříkladu nemohl a nesměl splnit pokyn k provedení úkonu, ke kterému je třeba rozhodnutí, souhlasu nebo povolení soudce, aniž by měl takové rozhodnutí, souhlas či povolení k dispozici (srov. čl. 2 odst. 3 Ústavy a čl. 2 odst. 2 LZPS). Jinak řečeno možnost odepření splnění pokynu je možná v případech, kdy se jedná o zjevný exces nebo pokud by splnění pokynu např. naplňovalo skutkovou podstatu trestného činu. Rovněž je v této souvislosti třeba zmínit, že novelou provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., byl z TŘ vypuštěn institut odepření splnění pokynu státního zástupce policejním orgánem. Policejní orgán by tedy dle mého názoru musel splnit pokyn státního zástupce k přibrání znalce i v situaci, kdy by to objektivně sám nepovažoval za nezbytné pro rozhodnutí. Mám tedy za to, že uvedená novela TŘ nepřináší v otázce přibírání znalce a s tím spojeného hrazení znalečného žádný zásadní posun. V obecné rovině se v otázce možných sporů kdo, resp. který orgán

⁹⁶) FENYK, J., HÁJEK, R., STŘÍŽ, I., POLÁK, P.: *Trestní zákoník a trestní řád: průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou*. Praha: Linde, 2010, 2. díl, str. 363

přípravného řízení vlastně potřebuje znalecký posudek pro své další rozhodnutí, ztotožňuji s názorem M. Fryštáka, publikovaným v jiném díle, kde uvádí, že „*Policejní orgán si musí uvědomit, že trestní řízení nekončí podáním návrhu na podání obžaloby nebo návrhu na potrestání, a musí být tudíž schopen vnímat rozsah a průběh dokazování i za horizont přípravného řízení*“.⁹⁷ Kromě toho se domnívám, že policejní orgán - na rozdíl třeba od státního zastupitelství - disponuje rozpočtem, ve kterém je již předem zohledněna skutečnost, že v trestním řízení je právě tento orgán primárním zadavatelem znaleckých posudků.

Pokud byla věc vrácena k došetření, platí, že znalece přibírá vždy státní zástupce. Starší judikatura přitom uvádí, že nejčastějším případem bude vrácení věci po předběžném projednání obžaloby postupem dle § 188 odst. 1 písm. e) TŘ. Důvodem takového postupu pro vadu znaleckého zkoumání (resp. jeho absenci) může být např. skutečnost, že jedním ze zpracovatelů posudku ústavu, jímž byl v přípravném řízení přezkoumán posudek znalců ve smyslu § 110 odst. 1 TŘ, byl jeden ze znalců, kteří přezkoumávaný posudek podali.⁹⁸ Jiným důvodem může být skutečnost, že v přípravném řízení nebyla náležitě objasněna přičetnost obviněného jako základní podmínka jeho trestní odpovědnosti.⁹⁹ Rovněž skutečnost, že v přípravném řízení byl přibrán znalec bez příslušné kvalifikace v příslušném oboru a odvětví je možným důvodem pro shora uvedený postup.¹⁰⁰ Oproti tomu například okolnost, že znalec přibráný v přípravném řízení po podání obžaloby zemřel, může být důvodem pro vrácení věci státnímu zástupci k došetření podle § 188 odst. 1 písm. e) TŘ jen v případě, pokud je zřejmé, že v hlavním líčení nebudou splněny podmínky pro přečtení jeho posudku podle § 211 odst. 5 TŘ, a proto bude třeba přibrat nového znalce.¹⁰¹

K výše uvedené judikatuře je nicméně třeba přistupovat do jisté míry obezřetně a kriticky, neboť pochází z období odlišného pojetí přípravného řízení

⁹⁷) FRYŠTÁK, M.: *Dokazování v přípravném řízení*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015, str. 202

⁹⁸) srov. R 15/1986

⁹⁹) srov. R 13/1971-I. a R 6/2000

¹⁰⁰) srov. B 2/1986-32

¹⁰¹) srov. R 54/1983

a nereflektuje tudíž změny, které přinesla novela TŘ č. 265/2001 Sb., kterou došlo mj. k zásadnímu posunu v nahlížení na význam jednotlivých stadií trestního řízení. Přípravné řízení má nyní funkci skutečně přípravnou a těžiště dokazování se přeneslo před soud prvního stupně, což se muselo promítnout i do institutu vrácení věci státnímu zástupci k došetření podle § 188 odst. 1 písm. e) TŘ. Podle platné právní úpravy je při zjištěné nedostatečnosti skutkových zjištění podstatným kritériem pro možnost vrácení trestní věci do stadia přípravného řízení výrazná obtížnost v opatření potřebných důkazů v řízení před soudem nebo zřejmá újma v rychlosti řízení. Pokud by měl být jediným důvodem pro vrácení trestní věci k došetření požadavek na opatření znaleckého posudku bez dalších konkrétních požadavků na provádění důkazů v přípravném řízení, mám za to, že nelze dospět k závěru, že opatření požadovaného posudku by bylo v řízení před soudem obtížnější než ve stadiu přípravného řízení (naopak není nijak výjimečné, že tak činí po podání obžaloby soud).

Méně časté bude vrácení věci státnímu zástupci dle § 221 TŘ poté, co proběhlo hlavní líčení, neboť ve srovnání s postupem dle § 188 odst. 1 písm. e) TŘ jsou podmínky pro takový postup užší. V kontextu znaleckého zkoumání se bude zpravidla jednat o situace, kdy až v hlavním líčení vyjde najevo potřeba zkoumat duševní stav obviněného, což splňuje kritérium podstatné změny okolností případu.¹⁰²

Postup dle § 260 TŘ, kdy se věc vrací státnímu zástupci k došetření rozhodnutím odvolacího soudu pro neodstranitelné procesní vady, není v případě vadného, resp. chybějícího znaleckého dokazování možný, neboť nedostatky ve skutkových zjištěních nemají samy o sobě charakter procesních vad neodstranitelných v řízení před soudem, které jediné odvolací soud opravňuje k rozhodnutí o vrácení věci státnímu zástupci.

¹⁰²) srov. B 9/1973-77

3.8. Nestrannost znalce

Nestrannost a nepodjatost znalce je vedle zásady odbornosti dalším pojmovým znakem a základním principem výkonu znalecké činnosti. Ačkoli je podjatost znalce jednou z možných vad posudku, o kterých pojednává 6. kapitola, jedná se o problematiku, která zasluhuje samostatný rozbor.

Obecně lze říci, že znalec je nestranný, jestliže volbou údajů, metod nebo postupů použitých ve znaleckém posudku neovlivnil výsledek posudku ve prospěch některé ze stran trestního řízení. Podjatost může být dána poměrem k věci, poměrem k některé osobě, jíž se úkon trestního řízení přímo dotýká (např. k obviněnému, poškozenému, obhájci, zákonnému zástupci, zmocněnci), poměrem k jinému orgánu činnému v trestním řízení (např. příbuzenský, švagrovský, velmi přátelský nebo naopak nepřátelský).¹⁰³

Nestrannost znalce je především subjektivní psychickou kategorií, vyjadřující vnitřní psychický vztah znalce k projednávané věci v širším smyslu (zahrnuje vztah k předmětu řízení, stranám řízení, jejich právním zástupcům atd.). Nestrannost je ovšem třeba vnímat širěji, a to také v rovině objektivní, tj. zda reálně neexistují objektivní okolnosti, které by mohly objektivně vést k legitimním pochybnostem o tom, že znalec určitým, nikoliv nezaujatým vztahem k věci disponuje.¹⁰⁴ ZnalZ v § 11 taxativně stanoví okolnosti, které dávají vzniknout pochybnostem vylučujícím, aby byl znalec ve věci činný.

Princip nestrannosti znalce souvisí se zásadou nezávislosti soudu a soudních osob, která je zakotvena v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a v čl. 36 odst. 1 LZPS. Nauka i judikatura se poměrně podrobně zabývala otázkou nestrannosti především ve vztahu k soudům. Většina závěrů je však analogicky aplikovatelná i na znalce, neboť je zřejmé, že s požadavkem, aby (nejen) v trestním řízení jednal a rozhodoval nepodjatý soudce, koresponduje i snaha zajistit totéž i u dalších osob, jejichž vliv na řízení může být podle okolností značný. Zároveň však platí, že nelze automaticky vést

¹⁰³) MADAR, Z.: *Slovník českého práva*. 2. vydání. Praha: Linde, 1999, str. 968

¹⁰⁴) srov. nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 371/04

paralelu mezi případnou podjatostí znalce a případnou podjatostí např. soudce či advokáta. Institut podjatosti je institutem zasahujícím osoby účastníci se trestního řízení různými způsoby a v různé míře, přičemž nelze paušálně použít stejné požadavky na různé osoby. Znalec je na rozdíl od orgánů činných v trestním řízení subjektem, který nemá k řízení přímý vztah ani rozhodovací pravomoc a jeho funkce je být toliko zprostředkovatelem odborných znalostí.¹⁰⁵

Ačkoli TŘ neobsahuje úpravu podjatosti znalce jako některé procesní předpisy¹⁰⁶ (znalec se nenachází mezi osobami vyjmenovanými v § 30 TŘ, které mohou být při splnění podmínek tohoto ustanovení vyloučeny z vykonávání úkonů v trestním řízení), jeho nestrannost je v trestním řízení samozřejmým předmětem zákonné ochrany. TŘ v tomto směru odkazuje v § 105 odst. 2 TŘ na obecnou úpravu této otázky v ZnalZ.

V trestním řízení je tedy nestrannost znalce zajištěna následujícím způsobem:

- přibírající orgán činný v trestním řízení musí z úřední povinnosti při výběru osoby, která má být jako znalec přibrána, přihlížet k důvodům, pro které podle zvláštního zákona je znalec z podání znaleckého posudku vyloučen. Tímto zvláštním zákonem je shora uvedený ZnalZ, kdy jeho § 11 stanoví, že znalec nesmí podat posudek, jestliže lze mít pro jeho poměr k věci, k orgánům provádějícím řízení, k účastníkům nebo k jejich zástupcům pochybnost o jeho nepodjatosti. Použitím analogie dle § 22 odst. 3 ZnalZ se tato povinnost vztahuje i na znalecké ústavy.
- Jakmile se znalec dozví o skutečnostech, pro které je vyloučen, má povinnost to neprodleně oznámit; stejnou povinnost mají i ostatní účastníci řízení. Obviněný (popř. státní zástupce) tak činí prostřednictvím vznesení námitky dle § 105 odst. 3 TŘ. Přitom platí, že o tom, zda je znalec vyloučen rozhoduje orgán, který jej pro podání posudku ustanovil. Proti rozhodnutí o (ne)vyloučení není přípustný opravný prostředek,

¹⁰⁵) srov. usnesení NS sp. zn. 4 Tz 90/2006

¹⁰⁶) srov. § 14–17 zák. č. 99/1963 Sb., OSŘ

neboť takové procesní rozhodnutí je posléze, přímo či nepřímo, reflektováno v konečném meritorním rozhodnutí, proti němuž již opravné (řádné i mimořádné) prostředky zásadně připuštěny jsou.¹⁰⁷

3.8.1. Znalec – fyzická osoba

Poměr znalce k věci může nastat např. v situaci, kdy vypracuje znalecký posudek za podmínek odporujícím zákonu a znalecké zkoumání tak musí být provedeno znovu. Opětovné přibrání téhož znalce k témuž znaleckému posouzení by zakládalo důvodnou pochybnost o jeho podjatosti s ohledem na jeho poměr k věci.¹⁰⁸

Podjatost znalce může vyplynout i z jeho chování před zpracováním znaleckého posudku. Tak např. lze pochybovat o nepodjatosti znalce, který pronáší výroky svědčící o tom, že osobu hmotně odpovědnou za svěření prostředky již předem považuje za vinnou.¹⁰⁹ Podobně znalec, který ve věci již vypracoval odborné vyjádření, tím v podstatě vyslovil před podáním znaleckého posudku na věc určitý názor, čímž vznikl v jeho vztahu k věci takový poměr, který může být důvodem pochybnosti o nepodjatosti.¹¹⁰

Jiný příklad z praxe, kdy otázku možné podjatosti považují za hraniční, nastal v trestní věci 8 T 21/2014, když byl přibrán znalec z oboru sociální vědy se specializací na nacismus a neonacismus. Obhajoba však doložila, že přibráný znalec ve své žádosti o zápis do seznamu znalců svoji motivaci popsal takto: „*S neklidem pozoruji nárůst pravicového extremismu v ČR a rád bych v rámci svého oboru přispěl k boji proti němu. K pravicovým extremistickým projevům mám rodinnou aversi (...)*“. Soud vznesené námitce nevyhověl především s poukazem na složený slib znalce. Je nicméně otázkou, zda znalec takto otevřeně deklarující svůj poměr k posuzované problematice skutečně není vyloučen pro poměr k věci (resp., zda vůbec byl na místě jeho zápis do seznamu znalců). Argumentaci složením slibu pokládám za zcela nedostačující, neboť by se tak dala univerzálně

¹⁰⁷) srov. usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 521/14

¹⁰⁸) srov. nálezy Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 346/01

¹⁰⁹) srov. usnesení NS ČSR sp. zn. 6 Tz 4/1986

¹¹⁰) srov. usnesení VS v Praze sp. zn. 5 To 21/93

zamítnout jakákoli námitka podjatosti znalce, resp. by tak tento institut fakticky ztrácel smysl. Vnitřní vztah znalce k posuzované věci zpravidla nelze zjistit, pokud na něj znalec např. svými výroky sám neupozorní, jak se to právě stalo v dané kauze. Zde z okolností objektivního charakteru dle mého soudu už může být dovozován poměr k věci dosahující takové povahy a intenzity, že i přes zákonem stanovené povinnosti nebude znalec moci (a)nebo nebude schopen nezávisle a nestranně provést odborné posouzení.

Poměr znalce k orgánům provádějícím řízení např. může být dán existencí blízkého příbuzenského vztahu znalce ke státnímu zástupci činnému (byť třeba jen dočasně) v projednávané trestní věci. Takováto skutečnost vyvolává pochybnost o nepodjatosti znalce bez ohledu na to, zda mohou být závěry znaleckého posudku zkresleny ve prospěch či v neprospěch obviněného.¹¹¹ Pokud by se však jednalo o příbuzenský vztah znalce ke státnímu zástupci, který sice působí u ve věci činného státního zastupitelství, ale osobně ve věci nekoná žádné úkony, podjatost dovozovat nelze.¹¹²

Na podjatost znalce lze usuzovat v situaci, kdy se nachází ve stavu ekonomické závislosti na některé ze stran trestního řízení.¹¹³ V této souvislosti se někdy objevuje dle mého soudu oprávněná pochybnost, zda v některých případech dlouhodobější spolupráce mezi orgány činnými v trestním řízení a určitými znalci již nelze hovořit o vzniku (do určité míry) obdobném vztahu. Mám na mysli situace, kdy znalec opakovaně zpracovává posudky hodnotící podobné či shodné odborné otázky a jejichž zpracování je zároveň ekonomicky atraktivní. Např. v trestní věci 5 T 61/2010, vedené u obvodního soudu pro Prahu 1, byla obhajobou dovozována podjatost znalce z faktu, že znalec až na naprosté výjimky zpracovává posudky pro Policii ČR a pro správní orgány. Obviněný uváděl, že je mu jen z poslední doby známo celkem 14 posudků, které znalec zpracovával a vyúčtoval za ně celkovou částku 186.010,- Kč, což je průměrně 13.286,- Kč za jeden posudek. Pokud tedy znalec zpracovává ročně cca 50

¹¹¹) srov. rozsudek NS sp. zn. 5 Tz 63/2001

¹¹²) srov. usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 51/06

¹¹³) srov. usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 35/03

posudků, inkasuje od Policie ČR přibližně částku 665.000,- Kč, čímž se ocitá ve vztahu ekonomické závislosti na zadavateli posudku.

V této konkrétní trestní věci sice soud tento argument vyhodnotil jako irelevantní, neopodstatněný a nedůvodný, je však otázka, zda se skutečně v podobných případech nejedná o vztah, který, jak uvádějí někteří autoři, může být obdobný vztahu zaměstnaneckému.¹¹⁴

Tento názor sice nesdílím, za důvodnou však považuji obavu z existence reálného nebezpečí, že dlouhodobá systémová spolupráce může vytvořit jisté podprahové návyky (zvláště u obdobných či zcela obsahově shodných znaleckých posudků), které sníží míru nezávislého posuzování.¹¹⁵ V odborné literatuře lze číst: „*Stále titíž znalci, často odkázání na tyto státní zakázky, budou přirozeně spíše hledět vyhovět zadavateli. Jak jinak si vysvětlit, že dokonce v několika případech je v přípravném řízení ustanoven z oboru dopravy znalec – ředitel podniku, kterému patří automobil, s nímž došlo k předmětné nehodě?*“.¹¹⁶ Rovněž P. Vantuch z pozice zkušeného obhájce v trestních věcech zmiňuje, že v řadě případů nebylo možné objektivně vyloučit podezření, že znalec (opakovaně) přibráný vyšetřovatelem v posudku účelově podporoval či obhajoval názory vyjádřené vyšetřovatelem. Zejména se jedná o situace, kdy určitý vyšetřovatel přibírá opakovaně téhož znalce, který v rozličných kauzách vždy a bezvýjimečně vyjadřuje názory, které v plném rozsahu podporují obvinění sdělené vyšetřovatelem, a vždy se jím vypočtená škoda shoduje se škodou vypočtenou vyšetřovatelem.¹¹⁷ Z vlastní zkušenosti mohu dodat, že v některých případech toto podezření může být posilováno např. i tím, že se orgán činný v trestním řízení, který určuje výši znalečného, nijak nezabývá kontrolou účtovaného počtu hodin, který znalec přípravou posudku strávil. Jedním z kritérií nezávislosti znalce je totiž dle některých názorů i transparentnost údajů o odměně znalce za podání

¹¹⁴) HANÁK, J.: *Nestranný a nepodjatý znalec*, Soudní inženýrství, ročník 24/2013, č. 2, str. 94-95

¹¹⁵) ŠEVČÍK, P., ULLRICH, L.: *Znalecké právo*. Vyd. 1. v Praze: C.H. Beck, 2015, str. 210

¹¹⁶) FRIML, K.: *K některým otázkám obhajoby v dopravních věcech*, Trestněprávní revue, 4/2008, str. 104

¹¹⁷) VANTUCH, P.: *K znaleckým posudkům vyžádaným obhajobou po novele trestního řádu*, Bulletin advokacie, 2002, č. 4, str. 34

posudku.¹¹⁸ Ve výše uvedené trestní věci např. policejní orgán bez námitek akceptoval účtované znalečné, přičemž podrobnější kontrolou muselo být zřejmé, že počet účtovaných hodin nelze vůbec rozvrhnout do času, který měl znalec k dispozici, resp., vzhledem k délce přípravy posudku a množství účtovaných hodin by musel znalec každý den po své pracovní době strávit prací na posudku přibližně dalších 16 hodin.

O specifické problematice organizačního propojení některých znaleckých ústavů s orgány veřejné moci pak bude pojednáno samostatně.

Poměr znalce k účastníkům či jejich zástupcům je kromě jednoznačných případů příbuzenství dán v již zmíněné situaci ekonomické závislosti znalce na některé ze stran trestního řízení. Proto by k posouzení výše škody neměl být přibrán znalec, jenž je zaměstnancem poškozeného, čímž by mohly vzniknout důvodné pochybnosti o jeho nepodjatosti.¹¹⁹ Na druhou stranu pouhé obchodní kontakty mezi znalcem a stranou trestního řízení bez hlubších ekonomických vazeb nemusí automaticky znamenat podjatost znalce, jelikož je přirozené, že osoby podnikající v určitém regionu a ve stejném nebo podobném předmětu podnikání se navzájem znají a že mezi nimi existují obchodní kontakty.¹²⁰

3.8.2. Znalecký ústav

Judikatura, která se vztahuje na otázku nestrannosti znalce, řeší uvedenou problematiku převážně ve vztahu k znalcům – fyzickým osobám a nevzbuzuje žádné pochybnosti. Za mnohem komplikovanější ovšem pokládám otázku možné podjatosti v případech, kdy je jako znalec přibrán některý ze znaleckých ústavů činných dle § 21 ZnalZ. Otázku možné podjatosti ústavu je totiž nutno zkoumat ve dvou rovinách:

- Otázka podjatosti znaleckého ústavu jako celku

¹¹⁸) ZACHAROV, S.: *Hodnocení vztažnosti a přípustnosti znaleckých posudků*, Zdravotnictví a právo, 11/2008, str. 13

¹¹⁹) srov. usnesení NS sp. zn. 9 Tz 85/2000

¹²⁰) srov. nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 230/96

- Otázka podjatosti konkrétního odborníka – zaměstnance znaleckého ústavu, který posudek zpracovává

3.8.2.1 Podjatost znaleckého ústavu jako celku

Pokud jde o otázku možné podjatosti znaleckého ústavu jako celku, bývá namítána především z důvodu možného vztahu k orgánům činným v trestním řízení v případě tzv. resortních pracovišť, tj. znaleckých ústavů, které jsou nejčastěji zapsány v II. Oddílu seznamu znaleckých ústavů a jsou zároveň začleněny do organizační struktury orgánů veřejné moci, resp. jinak s nimi spojeny. Příkladem může být Kriminalistický ústav Praha, který je celostátním útvarem Policie ČR a jako takový je podřízen Ministerstvu vnitra, Generální ředitelství cel podřízené Ministerstvu financí ČR či Policejní akademie, vůči které vykonává Ministerstvo vnitra ČR působnosti podle § 95 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách. Zejména v případě zmiňovaného Kriminalistického ústavu Praha (KÚP) je situace složitější z toho důvodu, že pro určité obory znalecké činnosti má mezi znaleckými ústavu fakticky monopolní postavení. Kupříkladu k 1. 7. 2015 byl pro obor písmoznalectví či fonoskopie zapsán v seznamu znaleckých ústavů pouze KÚP. Přitom zejména v některých oborech znalecké činnosti – jako je právě písmoznalectví – platí, že značná část aktivně působících znalců-fyzických osob KÚP prošla – přinejmenším formou stáže, zaškolení či metodického vedení. Lze proto předpokládat, že tím byly do jisté míry ovlivněny i metody a postupy, které tito znalci ve své praxi později aplikují a rovněž to, že se v osobní rovině zpravidla znají. Když se pak jedná o posouzení výjimečného, zvláště obtížného případu, vyžadujícího zvláštní vědecké posouzení (§ 110 odst. 1 TŘ), snadno může nastat situace, kdy KÚP je přibrán k přezkoumání posudku, který podal některý z jeho bývalých zaměstnanců jako znalec – fyzická osoba.¹²¹ Není třeba zvláště zdůrazňovat, že tyto skutečnosti z hlediska obhajoby skýtají mnohé možnosti dovozovat případnou podjatost. Dlužno ovšem dodat, že právě obhajoba si institut podjatosti (a to zdaleka nejen v případě znalců) často vykládá značně extenzivně.

¹²¹) Od roku 1996 bylo zaměstnancům KÚP služebním rozkazem ředitele KÚP zakázáno působit zároveň jako znalci – fyzické osoby. Ke změně došlo až v souvislosti s novelou ZnalZ č. 444/2011 Sb.

Další problém spojený s „monopolními“ znaleckými ústavy je otázka faktické přezkoumatelnosti jimi podaných znaleckých posudků. ZnalZ sice dává v § 24 odst. 1 orgánům veřejné moci možnost ustanovit znalce ad hoc, ale např. obviněný takovouto možnost kontroly monopolního znalce k dispozici nemá.

I. Telec shrnul důvody, které mohou budit pochybnosti o nestrannosti znaleckých ústavů následujícím způsobem: *„Proto považuji za právně nevhodné, jestliže jako znalecký ústav působí sám stát prostřednictvím svých orgánů, organizačních složek apod. viz případ Kriminalistického ústavu Praha, Policie České republiky, který byl ministerstvem spravedlnosti zapsán do seznamu znaleckých ústavů, ačkoli nejde o právnickou osobu, již je zde stát. Jedná se pouze o jeden z celorepublikových útvarů Policie České republiky jako orgánu veřejné moci. Zejména v trestním řízení to může vyvolat pochyby o spravedlivém vedení procesu ze strany státu proti obviněnému, jestliže jeden policejní orgán provádí procesní úkony, mezi něž patří přibrání znaleckého ústavu (rozuměj státu), zatímco přibraný policejní útvar podává posudky na žádost tohoto orgánu, aniž by se mělo jednat o „policejní stát“. Tím není nijak zpochybňována odbornost uvedeného policejního útvaru, nýbrž procesní spravedlnost, kdy si znalecký posudek podává stát sám pro sebe, pro účely řízení, jež sám mocensky vyvolal a vede. Proto se objevují pochyby o nezávislosti zejména v takové konkrétní trestní věci, v níž by nic nebránilo policejnímu obstarání si „mimopolicejního“ posudku“.*¹²²

Ještě podrobněji tyto úvahy rozvíjí J. Kolesár, když (v českém překladu) dovozuje, že slovenský Kriminalistický a expertizní ústav policejního sboru (KEÚ – obdoba našeho Kriminalistického ústavu Praha), který působí jako znalecký ústav a je též součástí Policejního sboru SR by měl být vždy v trestním řízení vyloučen, neboť *„V přípravném řízení jsou orgány, které řízení vedou, především policejní orgány a vyšetřovatelé. Policejní orgány a vyšetřovatelé jsou příslušníky Policejního sboru SR, a jelikož je KEÚ součástí téhož policejního sboru SR, je nepochybné a zjevné, že KEÚ a jeho zaměstnanci mají poměr k orgánům, vykonávajícím řízení (...) Dokonce samotný KEÚ porušuje zákon v případě, že*

¹²²) TELEC, I.: *Právní postavení znalců a tlumočnicků*, Právní rádce, 10/2009, str. 12

policejnímu orgánu nebo vyšetřovateli, který ho jako znalecký ústav do řízení přibere, neoznámí, že je jako znalec vyloučený (...) Znalecký posudek podává instituce přímo svázaná se subjektem, který vydal rozhodnutí o přibrání znalce. Taková situace automaticky navozuje podezření, že znalecký posudek nebude koncipovaný jinak než ve prospěch jeho objednavatele, který znalci zadal úlohy. Jinak řečeno nastane situace, že v předmětném řízení půjde „policista proti policistovi“? Když hodnotíme uvedenou situaci, nedá se vyhnout zjednodušenému pohledu, a ten primárně signalizuje pochybnost.“¹²³

Je třeba uvést, že obdobnými argumenty zdůvodněné námitky podjatosti některých rezortních znaleckých ústavů skutečně byly (nejen) v trestním řízení vznášeny (viz níže usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 685/08), soudní praxe proto k dané otázce musela zaujmout stanovisko.

Pravděpodobně první případ, kdy soud posuzoval otázku podjatosti znaleckého ústavu, byl občanskoprávní spor, kdy se žalobce domáhal určení, že byl neoprávněně veden v registru svazků Státní bezpečnosti. K posouzení pravosti podpisu žalobce pod slibem o spolupráci s orgány Státní bezpečnosti byl k podání revizního znaleckého posudku přibrán Kriminalistický ústav Praha. Žalobce v dovolání namítl podjatost Kriminalistického ústavu z důvodu jeho začlenění v organizační struktuře Ministerstva vnitra. Nejvyšší soud ČR jeho námitce přisvědčil a rozsudkem 30 Cdo 2277/2000 zrušil rozsudek Vrchního soudu v Praze, když judikoval: *„Zařazení ústavu kvalifikovaného ke znalecké činnosti do organizační soustavy jednoho z účastníků řízení je důvodem naplnění zákonného předpokladu pochybnosti o jeho nestrannosti při výkonu činnosti znalce, a tedy nepodjatosti. Podle přesvědčení dovolacího soudu by opak ve svých důsledcích byl v tomto řízení popřením zásady rovnosti účastníků řízení.“*

Oproti výše uvedenému právnímu názoru vyslovil Nejvyšší správní soud v judikátu 1 Afs 42/2007-55 poněkud odlišné stanovisko: *„Za údajnou překážku nezávislosti nelze považovat samotnou skutečnost, že celně technická laboratoř je organizačním útvarům státní správy. Takové chápání by automaticky znamenalo*

¹²³) KOLESÁR, J., KOVÁČ, P.: *K otázce nezávislosti znalce v trestním konání*, Justičná revue, 56, 2004, č. 1, str. 82-83

pochybnosti o nepodjatosti v rámci odvolání u všech orgánů státní správy ... Skutečnost, že celně technické laboratoře jsou součástí organizační struktury celní správy, sama o sobě nesnižuje důkazní hodnotu posudků jimi vypracovaných.“

Ačkoli se v případě celně technických laboratoří nejedná o znalecké ústavy, Nejvyšší správní soud zde dovedl obecně aplikovatelný závěr, že samotný fakt zařazení do organizační struktury automaticky neimplikuje podjatost. Uvedený právní názor ve svém usnesení sp. zn. II. ÚS 835/09 aproboval i Ústavní soud, když odmítl ústavní stížnost, v níž stěžovatel rovněž mj. dovozoval a tvrdil podjatost celně technické laboratoře. Považoval za nepřipustné, aby soud ve svých skutkových zjištěních vycházel pouze z výsledků odborných posudků celně technické laboratoře, protože poškozená byla Česká republika zastoupená Celním ředitelstvím Brno a orgány celní správy byly účastné jako orgány činné v trestním řízení. Ústavní soud v odůvodnění odkázal na výše citované rozhodnutí Nejvyššího správního soudu, když doplnil: *„Poškozeným jakýmkoli trestným činem je do určité míry stát sám, neboť každý trestný čin je jednáním nebezpečným pro společnost. Pokud jde o trestněprávní ochranu majetku státu, pak by mohl být rovněž zvláštním způsobem každý orgán státu považován za poškozeného. Z této abstraktní konstrukce však rovněž nelze vyvodit konkrétní poměr znalce celně technické laboratoře k věci, který by měl za následek procesní nepřipustnost jím vypracovaného posudku“.*

Nejobsáhleji se však k dané problematice vyslovil Ústavní soud v usnesení sp. zn. II. ÚS 685/08. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti mj. argumentoval tím, že jak zpracovatel odborného vyjádření Policie České republiky, Správa Jihomoravského kraje, odbor kriminalistické techniky a expertiz, tak Služba kriminální policie a vyšetřování, Odboru hospodářské kriminality (vyšetřovatel) mají stejného zaměstnavatele. Ve vztahu k KúP jakožto zpracovateli revizního znaleckého posudku pak argumentoval, že tento ústav pracovníky prve uvedené znalecké instituce metodicky vede, školí a cvičí a jejich práci kontroluje, tudíž tento ústav nemůže být nestranným. Tato argumentace však byla Ústavním soudem odmítnuta s tím, že *„pouhá skutečnost, že jak znalecké zkoumání, tak vyšetřování prováděly policejní orgány, nedává podnět k úvahám o procesní*

nepoužitelnosti výsledků takto získaných znaleckých zkoumání. Pokud by přitom argument stěžovatele byl doveden ad absurdum, pak by znalecké instituce zřízené v rámci Policie České republiky nemohly provádět vůbec žádná zkoumání využitelná v trestním řízení, což je nemyslitelné.“ Rovněž k otázce podjatosti KÚP Ústavní soud uvedl, že argumentace ovlivňováním odborů kriminalistické techniky a expertiz KÚP v důsledku metodického vedení, školení a výcviku a následných namátkových kontrol je absurdní, neboť „v důsledku takto pojatého ovlivňování by v rámci justičního systému byli vyloučeni navzájem všichni, kteří se setkali na školeních či obdobných akcích na jedné straně jako školitelé či vedoucí, a na straně druhé jako posluchači. Přitom odborná diskuse a (i) v důsledku ní neustálé zvyšování vlastní kvalifikace jsou naprosto nezbytné k řádnému výkonu činnosti v jakémkoliv oboru.“

S odkazem na výše uvedenou judikaturu lze shrnout, že otázka zkoumání možné podjatosti znaleckých ústavů je poměrně problematická. Ačkoli ZnalZ s možností vyloučení znaleckého ústavu počítá (srov. § 25b odst. 1 písm. d) ZnalZ), zároveň je třeba poukázat i na usnesení Nejvyššího správního soudu č. j. Nao 71/2009-91, v němž dovodil, že podjatost je psychickou kategorií, o níž „lze uvažovat toliko ve spojitosti s člověkem, jakožto bytostí schopnou duševních dějů a reflexe okolních skutečností, nikoli v souvislosti s institucí, k těmto procesům ze své podstaty naprosto nezpůsobilou“. V pravém slova smyslu tedy může podjatost znaleckého ústavu vyplynout pouze z podjatosti fyzických osob, které tvoří jeho personální složku. i z tohoto pravidla však existují výjimky, kdy znalecký ústav bude podjatý jako celek. Jestliže je např. s účinností zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim od 1. 1. 2012 možné trestně stíhat mj. i znalecký ústav, byl by takový ústav pochopitelně vyloučen z podání znaleckého posudku ve své věci pro podjatost. Stejná situace by nastala, pokud by znalecký ústav byl v daném trestním řízení v procesním postavení poškozeného.¹²⁴

Pokud jde však o samotnou příčinu možné podjatosti, nelze ji podle mého názoru a priori dovozovat ve vztahu k celému znaleckému ústavu pouze

¹²⁴) srov. rozsudek NS sp. zn. 9 Tz 85/2000

poukazem na případné institucionální propojení s orgány veřejné moci, které vedou řízení. V tomto bodě se názorově zcela rozcháším s výše citovaným rozsudkem Nejvyššího soudu 30 Cdo 2277/2000, který – podle mě nesprávně – dovozuje, že poměr k účastníkům nebo jejich zástupcům naopak může vyplývat z faktu zařazení do organizační struktury jedné ze stran, aniž by ovšem – ke škodě věci – tento názor podrobněji argumentačně rozvedl.

Je samozřejmě nutno připustit, že ideálním stavem by v případě rezortních znaleckých ústavů byla úplná nezávislost na orgánech veřejné moci, aby nevznikala podezření na možné porušení zásady objektivity. Podle J. Musila má totiž požadavek objektivit znalce širší dosah než prostý požadavek nepodjatosti. Objektivní postavení subjektů trestního řízení lze spatřovat v rezortní samostatnosti, což spolu s požadavkem nepodjatosti tvoří dohromady zásadu objektivit, a právě v případě znalců je optimálním stavem plná objektivita vůči všem orgánům činným v trestním řízení. Tento požadavek vyplývá především z toho, že znalecký posudek je důkazem ve věci, takže selhání znalce se vždy projeví nejen v procesní stránce věci, ale přímo v jejím skutkovém meritu. Škodlivé důsledky plynoucí z neobjektivnosti znalce autor nespatřuje primárně v možnosti vědomého falšování výsledků znaleckého zkoumání, kdy jde hlavně o možnost neúmyslného a podvědomého ovlivnění správnosti znaleckého zkoumání a jeho výsledku. Toto možné ovlivnění přitom nemusí být znalcem vůbec pociťováno a vyplývá z objektivních zákonitostí lidské psychiky, kdy se při stejné rezortní příslušnosti znalec sám pokládá za „pomocníka“ orgánu činného v trestním řízení při usvědčování pachatele a akcent ve svém posudku položí na skutečnosti, které svědčí pro vinu obviněného.¹²⁵

V podobném duchu se k této problematice vyjadřuje i J. Pješčak, podle něhož je rozhodující naprostá nezávislost soudního znalce, a to jak na orgánech, pro něž je soudní expertiza určena, tak i na rezortu, jehož se může znalecký posudek dotknout. Do popředí proto vystupuje celkový systém záruk, který by zabezpečoval nezávislost znalce, výběr znalce orgánem, který vede řízení,

¹²⁵) MUSIL, J.: *Kriminalistická expertizní služba*, Socialistická zákonnost 1969, 5–6, str. 346–347

a zároveň účinně paralyzoval různé nežádoucí zájmy na výsledku budoucího zkoumání.¹²⁶

V zájmu zajištění objektivit je proto velmi žádoucí, aby zejména rezortní znalecké ústavy měly takové organizační řády (či jiné interní předpisy), které by mj. vylučovaly možnost zásahu jakéhokoli jiného rezortního subjektu do vlastní znalecké činnosti.

3.8.2.2 Podjatost konkrétního odborníka

Pokud jsem zaujal stanovisko, že otázku případné podjatosti lze zkoumat pouze u konkrétních osob, které jménem znaleckého ústavu posudek zpracovávají, je samozřejmě rovněž nutno zajistit, aby tyto osoby neměly poměr k věci, k orgánům provádějícím řízení, k účastníkům nebo k jejich zástupcům, který by vzbuzoval pochybnost o jejich nepodjatosti. Zde se však projevuje jeden problematický aspekt činnosti znaleckých ústavů a tím je (alespoň počáteční) anonymita zpracovatelů znaleckého posudku. Adresátem požadavku na vypracování znaleckého posudku je znalecký ústav a není předem známo, kteří konkrétní odborníci – zaměstnanci ústavu budou pověřeni vypracováním posudku. TŘ tuto otázku vyřešil v § 110 odst. 2, kdy ukládá příbraným znaleckým ústavům povinnost označit osobu nebo osoby, které posudek vypracovaly a mohou být v případě potřeby jako znalci vyslechnuty. Vzhledem k tomu, že expert znaleckého ústavu nemusí být zároveň znalcem, a tudíž na něho nedopadá ZnalZ, bylo prostřednictvím § 110 odst. 3 TŘ třeba ustanovení § 11 odst. 1 ZnalZ fakticky rozšířit i na zaměstnance znaleckého ústavu. Platí tedy, že i při výběru osoby, která za znalecký ústav zpracovává posudek, je třeba přihlížet k důvodům, pro které je podle zvláštního zákona znalec z podání znaleckého posudku vyloučen.

Za poněkud problematický aspekt považuji skutečnost, že shora uvedená povinnost přihlížet k důvodům vyloučení znalce je zákonem uložena znaleckému ústavu (tj. subjektu nemajícímu k řízení přímý vztah), resp. vedoucímu ústavu,

¹²⁶) PJEŠČÁK, J.: *Nástin základů kriminalistiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973, str. 357

který je oprávněn určit konkrétního pracovníka či pracovníky pro vypracování posudku.

Za další sporný bod považuji aplikaci § 11 odst. 2 ZnalZ na zaměstnance znaleckého ústavu, neboť jak již bylo výše řečeno, nemusí se vždy jednat o znalce, jejichž práva a povinnosti ZnalZ upravuje a na které se mj. vztahuje povinnost z vlastní iniciativy oznámit neprodleně skutečnosti, pro které jsou vyloučeni (resp. procesní postavení znalce získají až v případě potřeby jejich výslechu). Řada znaleckých ústavů podle mých poznatků řeší tuto otázku vydáním interního předpisu, stanovujícího pro všechny pracovníky povinnost informovat vedení ústavu o skutečnostech, které by mohly zapříčinit podjatost¹²⁷. Pokud by skutečně nastala situace, kdy by konkrétní pracovník znaleckého ústavu byl podjatý, ústav by o této skutečnosti měl informovat orgán, který vydal opatření o přibrání ústavu. Domnívám se, že by byl na místě i dotaz, zda ústav smí činit kroky k podání posudku jiným jeho zaměstnancem, neboť dle § 11 odst. 2 ZnalZ platí, že o tom, zda je znalec vyloučen rozhoduje orgán, který jej pro podání posudku ustanovil.

Zákon rovněž rozšířil užití ustanovení § 105 odst. 3 TŘ i na znalecké ústavy, tj. proti zpracovatelům ústavního znaleckého posudku lze uplatnit námitky v rozsahu § 105 odst. 3 TŘ. K tomu, aby obviněný (či jiná oprávněná osoba) mohl toto procesní oprávnění plnohodnotně využít, však po mém soudu nejsou vytvořené dostatečné podmínky. Samotná informace, který znalecký ústav bude posudek zpracovávat, není k tomuto účelu dostačující. Obviněný by musel být zároveň seznámen i s tím, která konkrétní osoba (popř. osoby) bude pověřena, aby posudek za ústav vypracovala, resp. kdo bude v případě potřeby vyslechnut jako znalec.

Reálně proto lze možnost stran ovlivnit výběr konkrétního zpracovatele posudku uplatnit zpravidla až ex post, kdy je znalecký posudek vyhotoven a doručen obviněnému, případně v řízení před soudem státnímu zástupci. Znovu

¹²⁷) odborní zaměstnanci KÚP např. skládají slib experta, který v podstatě kopíruje znění znaleckého slibu dle § 6 odst. 2 ZnalZ

je možno připomenout, že námitkové řízení je neformální a nemá odkladný účinek, proto může nastat situace, kdy znalecký ústav vypracuje posudek a teprve následně na podkladě podané námitky bude jeho zpracovatel vyloučen pro podjatost, důsledkem čehož bude procesní nepoužitelnost posudku. Taková situace by trestní řízení zkomplikovala, neboť by došlo nejen ke zbytečným průtahům, ale také by vznikly náklady, které by s největší pravděpodobností musel nést stát, neboť obviněný fakticky nemohl plně využít právo vyplývající z § 110 odst. 4 TŘ a na vzniklém stavu tak nenese vinu. Jediným způsobem, jak takovéto situaci předejít je uzákonění povinnosti znaleckého ústavu po přibrání k podání posudku sdělit, který konkrétní pracovník (pracovníci) bude zpracováním posudku pověřen, resp., kdo se bude na jeho zpracování podílet. Stejný princip by samozřejmě měl *per analogiam* platit i pro znalecké ústavy přibírané dle § 105 odst. 1 TŘ.

Z hlediska posuzování podjatosti konkrétního zaměstnance znaleckého ústavu a s tím související otázky podjatosti celého znaleckého ústavu je zajímavá otázka přípustnosti přezkoumání znaleckého posudku prostřednictvím revizního znaleckého posudku, který v téže věci podá jiný pracovník téhož znaleckého ústavu. Může se jednat např. o situaci, kdy první znalecký posudek je vypracován ve správním řízení a následný v řízení o žalobě. Podobná situace nastane, když znalecký ústav podá v rámci postupu před zahájením trestního stíhání odborné vyjádření a posléze je v téže věci přibrán k podání znaleckého posudku. Tato situace může způsobovat oprávněné obavy o objektivitu a nestrannost takovéhoho znalce, nelze totiž vyloučit, že znalec kontrolující práci svého kolegy může mít tendenci směřovat své závěry k tomu, aby správnost jeho závěrů potvrdil. Důvody k tomu mohou být různé – kolegiální solidarita, třeba i jen podvědomě působící, přátelský vztah, snaha nepoškodit zpochybněním závěrů prvního znalce dobrou pověst, a tím třeba i ekonomickou situaci instituce, v níž oba působí apod. Na druhou stranu závěr, že za uvedené situace znalec kontrolující práci kolegy ze stejné instituce je vždy podjatý, neplatí bezvýjimečně, protože vždy bude záležet na konkrétních okolnostech, např. povaze a velikosti

dané znalecké instituce, povaze vztahů mezi kolegy apod.¹²⁸ Ani judikatura tuto situaci explicitně nevylučuje, např. v usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 442/2006 se uvádí, že „žádné z ustanovení zákona č. 36/1967 Sb. nevylučuje, aby znalci byli v odůvodněných (a lze připustit, že spíše výjimečných) případech i zaměstnanci téhož zaměstnavatele“.

Ještě podrobněji se touto situací zabývá judikát NS 4 Tz 90/2006, který posuzoval situaci, kdy stejnou odbornou otázku v rámci jedné trestní věci posuzoval KúP nejprve formou odborného vyjádření a později znovu v revizním znaleckém posudku (kdy samozřejmě každé zkoumání prováděl jiný expert). Obhajoba poukazovala na možnou podjatost, neboť oba znalci byli zaměstnanci KúP, a i kdyby se sami necítili ve věci zaujatí, námitka podjatosti byla opodstatněna tím, že se oba dobře znali, mohli vycházet ze stejných postupů a mohli objektivně vzbuzovat dojem, že jeden nemůže nezaujatě hodnotit práci druhého. Údajná podjatost se tedy nezakládala na tvrzení, že by mezi zmíněnými znalci existoval vztah, který by bylo nutno posuzovat jako vztah nadstandardní přesahující pracovní právní vazby (např. přátelský, nepřátelský, či vztah mezi osobami navzájem blízkými), poukazováno bylo pouze a jedině na jejich kolegiálnítu.

Nejvyšší soud však námitku odmítl, když konstatoval, že je přirozené, že se oba znalci coby kolegové na pracovišti setkávali a že tyto skutečnosti pouze odrážejí běžné momenty vyskytující se v pracovněprávních vztazích: „*Osamocená skutečnost, že posuzované osoby byly v pracovněprávním vztahu ke stejnému zaměstnavateli, aniž by zde byl dán jiný důvod, z něhož by bylo možno na podjatost usoudit (např. pokud by zaměstnavatel byl zároveň účastníkem trestního řízení), nemůže vést k automatickému závěru, že tyto osoby nemohou objektivně zhodnotit práci jeden druhého a k automatické presumpci podjatosti. Takto široce pojaté chápání institutu podjatosti u osob daného procesního postavení by nutně vedlo k vylučování celých skupin odborníků pracujících, popř. kooperujících na specializovaných pracovištích a jejich nepoužitelnosti v trestním řízení.*“

¹²⁸) srov. rozsudek NSS sp. zn. 7 As 91/2012-62

S takto vykládaným institutem podjatosti se lze plně ztotožnit, přičemž lze dodat, že v institucích veřejnoprávní povahy jsou nastaveny zcela jiné vztahy než v institucích soukromých ve smyslu nezávislosti zaměstnance, resp. jeho povinností (např. povinnost zaměstnance nestranně, řádně a svědomitě plnit služební povinnosti, které vyplývají z právních předpisů, služebních předpisů a rozkazů včetně povinnosti oznámit rozkaz, je-li ve zřejmém rozporu s právním předpisem).¹²⁹

Výše uvedený judikát lze podle mého názoru analogicky aplikovat i na situace, kdy jsou k objasnění zvláště závažné skutečnosti přibráni dle § 105 odst. 4 TŘ dva znalci, kteří pracují na stejném pracovišti a jsou ve vztahu subordínace. Zde sice existuje určité riziko, že podřízený znalec by mohl vědomě či podvědomě přebírat názory svého nadřízeného, nicméně i zde by patrně měl převážít názor, že i tyto osoby mohou spolupracovat, aniž by to bylo na úkor objektivitu výstupu jejich společného zkoumání. Z mého pohledu se však jedná o situaci již dosti hraniční, proto bych velmi zvažoval, zda není na místě v případě přibrání dvou znalců výslovně uzákonit, že mezi nimi nesmí být jakýkoli poměr.

Závěrem zbývá dodat, že určitou záruku objektivitu znaleckého posudku nepochybně tvoří i úprava trestní odpovědnosti znalce za úmyslné podání nepravdivého, hrubě zkresleného nebo neúplného znaleckého posudku dle § 346 TZ. Pro tento trestný čin může být stíhána i právnická osoba – znalecký ústav, přičemž trestní odpovědností právnické osoby není dotčena trestní odpovědnost konkrétních znalců – zaměstnanců znaleckého ústavu (§ 9 odst. 3 zák. č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob).

3.8.3. Důsledky podjatosti znalce

Znalec nesmí být podjatý v žádné fázi své činnosti, neboť každá z nich může ovlivnit jeho závěry, z nichž soud či jiný orgán činný v trestním řízení vychází. Je tedy mylný názor, že podjatost znalce je relevantní pouze během zpracovávání posudku a nikoli později, kdy znalec např. reaguje na výhrady k podanému posudku, neboť vypořádání námitek či výhrad k posudku fakticky není ničím

¹²⁹) srov. usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 685/08

jiným než jeho dopracováním, a tedy plnohodnotnou – nikoli jen jakousi technickou či administrativní – znaleckou činností.¹³⁰

Pokud by byl znalecký posudek podaný podjatým znalcem, byl by k důkazu nepoužitelný, tzn. příslušný orgán činný v trestním řízení by z něho nemohl činit žádné závěry. Tuto vadu by nebylo možno odstranit jinak než opatřením nového znaleckého posudku zpracovaného jiným znalcem. Pokud by soud přesto svá skutková zjištění opřel o znalecký posudek znalce, který byl pro podjatost z podání posudku vyloučen, zatížily by své rozhodnutí zásadní procesní vadou, která může být důvodem, pro který na podkladě opravného prostředku odvolací soud dle § 258 odst. 1 písm. a) TŘ zruší napadený rozsudek. Navíc jak dovodil Ústavní soud (viz např. nález sp. zn. III. ÚS 150/93) z čl. 36 odst. 1 LZPS vyplývá povinnost soudů dbát stanoveného, tj. zákonného postupu, což znamená *„bezvýhradné a bezvýjimečné respektování procesních předpisů a kautel z nich vyplývajících“*, přičemž mezi tyto procesní předpisy patří i ty, jež upravují otázky podjatosti subjektů řízení a osob na něm zúčastněných. Shora uvedený postup tedy byl i porušením zásad spravedlivého procesu (čl. 36 odst. 1 LZPS).

Zároveň je třeba také zdůraznit, že předmětem dokazování není samotná podjatost, neboť k vyloučení znalce postačí prokázaná důvodná pochybnost o jeho nepodjatosti, neboť vždy platí, že znalec je zastupitelný (proto nepovažují za zcela přesnou formulaci V. Matherna, že „dokázaná“ podjatost znalce by měla vliv na procesní význam jeho posudku¹³¹). Zároveň ovšem platí, že subjektivní nepodjatost znalce je presumována, není-li prokázán opak.¹³²

¹³⁰) srov. rozsudek NSS sp. zn. 7 As 91/2012-62

¹³¹) MATHERN, V.: *Znalecký posudok jako dôkazný prostriedok v československom trestnom konaní*. Vyd. 1. v Bratislave: Veda, 1976, str. 19

¹³²) srov. usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 53/12

4. Kontradiktornost ve znaleckém dokazování

Kontradiktornost řízení je jedním ze stěžejních atributů spravedlivého procesu ve smyslu čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 LZPS. Požadavek kontradiktornosti znamená, že strany musí mít možnost seznámit se se všemi důkazy a také možnost vyjádřit se ke všem navrženým důkazům či námitkám obsaženým ve spise tak, aby měly stejnou šanci ovlivnit rozhodnutí.¹³³

Výrazné posílení této zásady do českého TŘ vnesla novela trestního řádu provedená zákonem č. 292/1993 Sb., a zejména pak tzv. velká novela provedená zákonem 265/2001 Sb., což se samozřejmě projevilo i v oblasti znaleckého dokazování. Nově formulované ustanovení § 89 odst. 2 TŘ dalo možnost stranám vyhledat, předložit nebo navrhnout provedení jakéhokoli důkazu, na což zákonodárce navázal ustanovením § 110a TŘ, umožňujícím, aby kterákoli strana (tzn. včetně obviněného) předložila jí vyžádaný znalecký posudek.

Základním projevem kontradiktornosti ve znaleckém dokazování bezesporu představuje možnost, aby kterákoli ze stran trestního řízení mohla přibrat k posouzení odborných otázek „svého“ znalce, nicméně uvedená zásada ovlivňuje i některé další aspekty znalcetví, o nichž se dále zmíním.

V této souvislosti je také vhodné poznamenat, že dle věcného záměru připravované rekodifikace TŘ bude usilováno o další posílení kontradiktorních prvků řízení.

4.1. Znalecký posudek předložený stranou trestního řízení

Zmiňovanou velkou novelou z roku 2001 byla do TŘ mj. vložena možnost, aby plnohodnotný znalecký posudek mohla předložit kterákoli ze stran trestního řízení, čímž došlo k opuštění systému tzv. jednotné expertizy. Smyslem této novelizace bylo zjednodušit proces předkládání znaleckých posudků v trestním řízení a tím vyvážit ztížené procesní postavení (zejména) obviněného. Podle

¹³³) srov. rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 4. 6. 2002 Komanický v. Slovensko, (EU) 302106/96

předchozí úpravy bylo možné, aby znalecký posudek opatřil obviněný nebo poškozený, nicméně se k takovému znaleckému posudku přistupovalo pouze jako k listinnému důkazu a teprve poté, co se znalec po zákonem stanoveném poučení na takový posudek odvolal, měl tento důkaz povahu znaleckého posudku. Zásadním přínosem pro obviněného je tedy to, že jsou-li splněny všechny podmínky § 110a TŘ, má znalecký posudek vyžádaný obhajobou v rámci dokazování procesně stejnou váhu jako posudek vyžádaný orgánem činným v trestním řízení, jinými slovy žádný z nich není apriorně favorizován. Takovýto posudek tak teoreticky může i nahradit posudek, který by za jiných okolností vyžádal orgán činný v trestním řízení, pokud ten tak v konkrétním případě dosud neučinil. V praxi však posudek předložený obhajobou orgánům činným v trestním řízení zpravidla nepostačuje.¹³⁴

Dle § 110a TŘ, obsahově navazujícího na obecné ustanovení § 89 odst. 2 věta druhá a třetí TŘ tedy platí, že jestliže znalecký posudek předložený stranou má všechny zákonem požadované náležitosti a obsahuje doložku znalce o tom, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku, postupuje se při provádění tohoto důkazu stejně, jako by se jednalo o znalecký posudek vyžádaný orgánem činným v trestním řízení, tj. procesní režim je shodný. Obviněný může na základě tohoto ustanovení nezávisle na orgánu činném v trestním řízení vyhledat a předložit důkaz a pro případ, kdy je tímto důkazem právě znalecký posudek, stanoví § 110a TŘ jakým způsobem mají k němu orgány činné v trestním řízení přistupovat. Zmiňovaná procesní rovnost však předpokládá, že půjde o znalecký posudek splňující požadavky ust. § 105 a násl. TŘ, včetně poučení znalce (§ 106 TŘ) v podobě znalecké doložky, jakož i to, že potřeba takového dokazování vyjde v řízení najevo. Zde je samozřejmě věcí procesní strany, která posudek předkládá, aby dbala na perfektnost takového důkazu, přičemž soud má povinnost ověřit, že posudek splňuje zákonem požadované náležitosti. Pokud by posudek náležitosti znaleckého posudku nesplňoval, bylo by zřejmě možné pohlížet na něj alespoň jako na odborné vyjádření a provést jej jako listinný důkaz.

¹³⁴) VANTUCH, P.: *Trestní řízení z pohledu obhajoby*, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 626

Vzhledem k tomu, že znalecký posudek nelze podat bez relevantních informací, orgán činný v trestním řízení je povinen umožnit znalci, kterého některá ze stran požádala o znalecký posudek, nahlédnout do spisu nebo mu jinak umožní seznámit se s informacemi potřebnými pro vypracování znaleckého posudku (§ 110a věta druhá TŘ). Zde může v praxi nastat problém, kdy v určitých oborech znaleckého zkoumání dochází běžně ke spotřebování zkoumaného materiálu a další znalecké zkoumání je tudíž nerealizovatelné. Týká se to především latentních stop (např. při analýze DNA), kdy navíc často může být zajištěné množství genetického materiálu velmi malé, popř. na samé hranici detekovatelnosti. Další dělení takového materiálu by znamenalo, že by se ani jeden ze znalců nemohl dobrat k relevantnímu výsledku, neboť by se posuzovaná stopa ocitla pod detekčním limitem. Stejný problém však může nastat i v jiných oborech znaleckého zkoumání, např. v oboru soudního lékařství, kdy po provedení prohlídky a pitvy mrtvoly dle § 115 TŘ je tato pohřbena, často žehem a znalec obhajoby tak může mít k dispozici nanejvýše videodokumentaci z průběhu pitvy. Judikatura dosud přesně nevymezila rozsah informací, které je znalec obhajoby takto oprávněn požadovat. Určité rozpaky na straně orgánů činných v trestním řízení může např. budit požadavek obhajoby, aby znalci obhajoby byla ke zkoumání poskytnuta stopa, která v dané trestní věci byla již zkoumána znalcem přibraným dle § 105 odst. 1 TŘ, zejména je-li v dané věci podstatným důkazem. Mělo by být věcí pečlivého uvážení, za jakých podmínek může být taková stopa poskytnuta znalci obhajoby k dalšímu zkoumání (v jakých laboratorních prostorách, za přítomnosti, jakého dalšího odborníka, který by mohl posoudit nezávadný postup znalce apod.) a zároveň je třeba vyloučit, aby se zkoumaný objekt dostal do sféry dispozice obviněného. Např. v případě zkoumání DNA je tak třeba vyloučit, aby v souvislosti s novým znaleckým zkoumáním byla na předmět nanesena nová stopa, která by mohla způsobit zpochybňování prvotního znaleckého zkoumání.

Obviněný však není (mimo postupu dle § 215 odst. 2 TŘ) oprávněn namísto orgánů činných v trestním řízení provádět procesně přípustný „výslech“ znalce,

tj. nemůže např. předložit protokol o výsledku znalce stranou namísto písemného znaleckého posudku.

Pokud v rozporu s požadavkem § 110a neobsahuje posudek předložený stranou doložku znalce o tom, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku, není možné jej posuzovat jako znalecký posudek, nýbrž pouze jako důkaz listinný. Jde nicméně o nedostatek, který je zhojitelný, a to buď písemnou formou (upozorněním znalce v dopise na uvedené pochybení a výzvou k jeho odstranění), nebo v rámci poučení znalce před jeho výsledkem přímo u hlavního líčení.¹³⁵

V souladu s § 110a TŘ je znalci, kterého obhajoba požádá o znalecký posudek, třeba umožnit seznámit se s informacemi potřebnými pro jeho vypracování. Bylo by v rozporu s principem rovnosti stran a kontradiktornosti řízení, pokud by znalci ustanovenému k návrhu obhajoby byl dán k dispozici užší okruh podkladů než znalci ustanovenému k návrhu obžaloby.¹³⁶

Tento princip by se ovšem mohl dostat do rozporu s ustanovením § 65 odst. 2 TŘ, které v přípravném řízení opravňuje policejní orgán nebo státního zástupce odepřít z důležitých důvodů právo nahlédnout do spisů. § 65 odst. 2 TŘ představuje úpravu obecnou, zatímco zvláštní úprava v § 110a kategoricky stanoví, že „orgán činný v trestním řízení umožní znalci, kterého některá ze stran požádala o znalecký posudek, nahlédnout do spisu nebo mu jinak umožní seznámit se s informacemi potřebnými pro vypracování znaleckého posudku“. Aby nedošlo k porušení práva obviněného na obhajobu, ale zároveň ani ke zmaření účelu § 65 odst. 2 TŘ, je v takové situaci třeba namísto umožnění nahlédnutí znalce obhajoby do spisu využít alternativní postup, který stanoví ustanovení § 110a TŘ, tj. umožnit znalci jiným způsobem seznámit se s informacemi potřebnými pro zpracování posudku. Zpravidla se bude jednat o poskytnutí opisů potřebných částí spisových materiálů, aniž by měl znalec přístup do celého spisu.

¹³⁵) srov. rozsudek NS sp. zn. 5 Tz 100/2007, R 36/2004

¹³⁶) srov. usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 585/06

Není však zcela jednoznačné, zda podle tohoto ustanovení ve spojení s § 65 odst. 2 písm. i) zák. č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách má i znalec obhajoby právo požadovat zdravotnickou dokumentaci poškozeného, neboť přístup k ní mají znalci v rozsahu nezbytném pro vypracování znaleckého posudku *pro potřebu trestního řízení*. Tuto potřebu však znalec obhajoby nemůže doložit např. opatřením o přibrání znalce, ale pouze objednávkou zadavatele posudku, popř. prohlášením, že posudek bude následně využit pro potřebu trestního řízení. Autor má za to, že poskytovateli zdravotních služeb by mělo stačit doložit znalcem obhajoby, že probíhá trestní řízení v předmětné věci, že byl požádán stranou trestního řízení o vypracování posudku a že tento úkol přijal.

Je také na místě připomenout, že soud není povinen vyhovět všem důkazním návrhům stran. Proto není vyloučeno, aby znalecký posudek, který nevyžádal orgán činný v trestním řízení, ale předložil jej v hlavním líčení obhájce obžalovaného, soud po prostudování odmítl jako nadbytečný a rozhodl, že jej neprovede (§ 216 TŘ). Nadbytečnost provedení takového důkazu nemůže však záležet jen ve skutečnosti, že ve věci byl k posouzení otázek, pro jejichž objasnění je třeba odborných znalostí, orgány činnými v trestním řízení znalecký posudek již opatřen.¹³⁷ Pro takový postup přicházejí v úvahu dle nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 733/01 pouze tři důvody:

- tvrzená skutečnost, k jejímuž ověření nebo vyvrácení je znalecký posudek navrhován, nemá relevantní souvislost s předmětem řízení
- znalecký posudek není s to ani ověřit, ani vyvrátit tvrzenou skutečnost čili ve vazbě na toto tvrzení nedisponuje vypovídací potencií
- tvrzení, k jehož ověření nebo vyvrácení je posudek navrhován, bylo již v dosavadním řízení bez důvodných pochybností ověřeno nebo vyvráceno

Soud musí ve svém rozhodnutí vždy vyložit, z jakých důvodů navržené důkazy neprovedl.

Tato změna měla nepochybně kladný přínos z hlediska principu kontradiktornosti a rovnosti zbraní, na druhou stranu z ní plynou i určité

¹³⁷) srov. R 3/1996

komplikace. Ačkoli má zejména obviněný nyní možnost aktivněji participovat na dokazování, a tudíž více možností, jak v trestním řízení uplatňovat právo na obhajobu, nelze nevidět, že předkládání oponentních znaleckých posudků občas slouží k čistě účelovému zpochybňování posudků, které v přípravném řízení vyžádal orgán činný v trestním řízení. Znalec, pokud zpracovává posudek na základě žádosti některé ze stran ve smyslu § 89 odst. 2 TŘ, se ocitá pod určitým tlakem ze strany objednatele na splnění jeho požadavků k posílení jeho pozice v probíhající trestním řízení.¹³⁸ Ustanovení § 89 odst. 2 TŘ totiž dává možnost straně důkaz *předložit*, čemuž v případě znaleckého posudku bude předcházet samotné iniciování jeho vzniku, kdy může být pro objednatele posudku velmi lákavé pokusit se ovlivnit jeho obsah. Obhajoba si je totiž vědoma, že je-li soudu předloženo několik rovnocenných variant s určitou důkazní hodnotou, je tento povinen při svém rozhodování vybrat takovou možnost, která je pro obviněnou osobu nejpříznivější. Zpráva trestního kolegia Nejvyššího soudu České republiky o analýze a vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu č. 265/2001 Sb. ve vztahu k soudnímu řízení shrnuje, že *„strany předkládají tzv. soukromě objednané znalecké posudky, a to často teprve v hlavním líčení nebo dokonce až v rámci odvolacího řízení, přičemž tyto posudky jsou zpravidla v rozporu se znaleckými posudky opatřenými orgány činnými v trestním řízení. Jejich kvalita je však mnohdy diskutabilní, neboť obvykle závěr takového znaleckého posudku sleduje a vyhovuje zadání objednatele. Často je tím pak důkazní řízení komplikováno, neboť je nutno vyhodnocovat dvě verze znaleckých posudků, a téměř konfrontovat alternativy dvou různých znalců, případně uložit vypracování revizního znaleckého posudku.“*¹³⁹

Není rovněž bez významu, že v případě občanského soudního řízení (kde ustanovení § 127a OSŘ je obsahově shodné s § 110a TŘ) dokonce zákonodárce uvažuje o návratu k původní úpravě jednoho posudku, zadávaného soudem. Důvodová zpráva k aktuálně projednávanému návrhu zákona o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech k tomuto uvádí: *„Toto ustanovení*

¹³⁸) srov. usnesení NS sp. zn. 6 Tdo 1372/2012-33

¹³⁹) sp. zn. Ts 42/2003

způsobuje v praxi mnohé problémy. Pokud je pro dané řízení účelné předložit znalecký posudek, strany této možnosti velice často využívají. Nezřídka své vlastní znalecké posudky předkládají obě strany sporu, přičemž takovéto posudky pak bývají často protichůdné. Zůstává tak opět na soudci, aby tyto dva znalecké posudky zvážil a pokud není na jejich základě možno učinit jednoznačný závěr nebo má-li soudce pochybnost o jejich správnosti, bývá zpravidla ustanoven další znalec, který zpracuje revizní posudek. Následně má soudce často k dispozici tři různé posudky se třemi odlišnými závěry (...) zároveň tendenčně psanými znaleckými posudky „na míru“ jedné konkrétní straně soudního řízení velice trpí vážnost této profese a důvěra v ni. Prakticky toto ustanovení do značné míry komplikuje i samotnou práci soudu“.

Situace, kdy je v trestním řízení obhajobou předložen znalecký posudek, jehož závěry vyznívají naprosto opačně než závěry posudku, který opatřil orgán činný v trestním řízení, je skutečně velmi běžná, přičemž jsou často předkládány posudky i velice seriózních a renomovaných institucí, ústavů či auditorských společností, u nichž lze vyloučit účelové zpracování posudku. Důvodem může být, že ve věcech dopravních nehod či u řady ekonomických otázek, např. pokud jde o určení tržní ceny nebo standardnosti zkoumané operace, existují mnohdy zcela odlišné názory na danou problematiku. Taktéž mnohé znalecké obory nejsou zcela exaktní a výsledek znaleckého posudku je tak do značné míry závislý na znalcově subjektivním posouzení. Právě u neexaktních disciplín (např. odvětví psychiatrie) znalec mnohdy může potlačit skutečnosti svědčící v neprospěch zadavatele posudku a postavit svůj závěr na skutečnostech, které naopak zadavatelské stanovisko podporují. Ze strany „znalce obhajoby“ přitom zpravidla nejde o jednání, které by již naplňovalo znaky skutkové podstaty trestného činu křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku (§ 346 TZ), neboť v řadě oborů existují určité mantinely, v jejichž rámci se mohou závěry znaleckého posudku pohybovat, aniž by bylo možno považovat znalecký posudek za vědomě nepravdivý. Lze však říci, že např. vědomým zdůrazňováním či preferováním méně pravděpodobné varianty nehodového děje by se znalec již ocital za hranou porušování znaleckého slibu a etiky. L. Křístek k tomuto příhodně uvádí: „Zvláště

začínajícím znalcům se stává, že chtějí „vyjít zadavateli vstříc“. Znalec se snaží domyslet, jaké by si přál zadavatel odpovědi, a předpokládá, že bude při odevzdání posudku „pochválen“. Následkem čehož posudek není pravdivý a znalec ho pak těžko obhájí. Toto je zásadní chyba. Znalec si neuvědomuje, že jeho kvalita není v napsání posudku, ale v jeho obhájení.“¹⁴⁰ Podobně i J. Chmelík uvádí, že „kontradiktorní expertiza může v některých případech narušit objektivitu znaleckého zkoumání (...) překonání rozporu mezi objektivním požadavkem znaleckého zkoumání a tím, co od „svého znalce“ očekává strana trestního řízení je velmi obtížné.“¹⁴¹

Institut znaleckého posudku předkládaného stranou tak velmi úzce souvisí i s otázkou nestrannosti znalce, na kterého jsou v tomto směru kladeny zvýšené nároky. Třeba připomenout, že i na znaleckou činnost, která je prováděna mimo řízení před státními orgány na základě dohody (§ 12 odst. 2 ZnalZ) se vztahuje zákaz podjatosti, jak jej upravuje § 11 ZnalZ. Jak uvádí komentář k ZnalZ, není zde žádný důvod, proč by otázka podjatosti měla být v případě posudků na základě dohody vykládána jinak nebo opomíjena, neboť se jedná o základní předpoklad výkonu znalecké činnosti, který je obsažen bez výhrad i ve slibu znalce a vztahuje se na celý výkon jeho činnosti.¹⁴²

Nelze jistě v praxi vyloučit situace, kdy i takto opatřený posudek upozorní na některé významné okolnosti, které byly při dosavadním dokazování pominuty, nebo vyhodnoceny nepřesně či dokonce nesprávně. Ale nepřichází v úvahu, aby se znalec (za účelem dosažení prospěchu strany zadávající vypracování posudku) propůjčil k jakýmkoli manipulativním postupům, které vedou k matoucím či vyfabulovaným závěrům, které mohou mít neblahý vliv na konečné rozhodnutí soudu či jiného orgánu. Rozhodně není smyslem § 110a TŘ aby platilo, že posudek bude vyznívat ve prospěch toho, kdo si jeho vypracování zadá (tedy ho i zaplatí).¹⁴³

¹⁴⁰) KŘÍSTEK, L.: *Znalectví*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013, str. 68

¹⁴¹) CHMELÍK, J.: *Znalecké dokazování*, Vyd. Policie ČR, Praha, 2001, str. 32

¹⁴²) DÖRFL, L.: *Zákon o znalcích a tlumočnících: komentář*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2009, str.80

¹⁴³) srov. usnesení NS sp. zn. 4 Tdo 1438/2014-31

To, že někdy dochází ke zneužívání ustanovení § 110a TŘ samozřejmě není argumentem proti možnosti stran předkládat vlastní oponentní znalecké posudky. Klady tohoto institutu, spočívajícího v umožnění plnohodnotné účasti stran na řízení a posílení objektivitu dokazování, zcela jistě převažují. Podle mého názoru není možné v obecné rovině konstatovat, že takovéto posudky jsou z podstaty vždy neobjektivní, neboť se ze znalce, který je přibírán a současně honorován jednou z procesních stran stává „spojenec“ této strany a znalecký posudek se stává „byznysem“ navzdory hrozbě trestní odpovědnosti za vědomě nepravdivý znalecký posudek, kdy od znalce lze těžko vyžadovat nepodjatost k věci samotné či osobě.¹⁴⁴ Naopak platí, že vztah znalce k jiné straně trestního řízení, jehož důsledkem by mohla být pochybnost o jeho nepodjatosti a o objektivitě jím vyhotoveného znaleckého posudku, nelze bez dalšího vyvozovat z toho, že znalec vyhotovil posudek na žádost této strany. Pokud by takový názor byl akceptován, pak by takový závěr o účelovosti a neobjektivitě bylo bez dalšího nutno dovodit u všech znaleckých posudků předkládaných stranami v trestním řízení, tj. mimo jiné i u těch znaleckých posudků, které v řízení předkládá obhajoba (obviněný).¹⁴⁵ K tomu lze poznamenat, že znalecké posudky předkládané obhajobou lze skutečně označit – nikoli však v pejorativním smyslu slova - za účelové, tj. sledující konkrétní účel, kterým je objasnění skutečností, které obviněného zbavují viny nebo jeho vinu zmírňují. Je vcelku logické, že obviněný nebude předkládat znalecký posudek, který by mu přitěžoval či by jej usvědčoval a také pro obhájce vyplývá z § 16 odst. 2 zák. č. 85/1996 Sb., o advokacii povinnost uplatnit v zájmu klienta pouze to, co podle svého přesvědčení pokládá za prospěšné. Oproti tomu platí, že pokud posudek vyžádal orgán činný v trestním řízení, nemá možnost v závislosti na jeho hodnocení následně rozhodnout, že jej případně nezařadí mezi navrhované důkazy. V tomto směru rozhodně nelze souhlasit s názorem, že po zhodnocení, zda posudek odpověděl na položené otázky, zda na ně odpověděl jednoznačně a co se jeho výsledkem dokazuje má orgán činný v trestním řízení možnost rozhodnout, zda

¹⁴⁴) CHMELÍK, J.: *Individualizace znalecké činnosti a kompetence znalce v trestním řízení*, Soudní inženýrství, č. 2/2000, str. 49

¹⁴⁵) srov. usnesení NS sp. zn. 11 Tdo 1216/2010-42

bude posudku v dalším průběhu řízení využito či nikoli.¹⁴⁶ Takový postup by znamenal porušení povinnosti objasňovat i okolnosti, svědčící ve prospěch obviněného (§ 2 odst. 5 TŘ) a fakticky by se rovnal svévolnému upravování důkazní situace dle vlastní úvahy.¹⁴⁷

V situaci, kdy jsou v řízení předloženy dva znalecké posudky, jejichž závěry jsou protichůdné, má orgán činný v trestním řízení výběr z několika postupů. Pokud se jedná o případy výjimečné, zvláště obtížné, vyžadující zvláštní vědecké posouzení, je možné procesní situaci řešit v intencích ustanovení § 110 TŘ odst. 1 TŘ a vyžádat posudek ústavu. Nicméně skutečnost, že dva podané znalecké posudky obsahují různé závěry, není sama o sobě důvodem pro vyžádání posudku ústavu, jinými slovy ne každý rozpor mezi závěry dvou v řízení provedených znaleckých posudků musí nutně vést k potřebě zpracování znaleckého posudku revizního. Má-li soud skutkový stav za zjištěný v dostatečném rozsahu pro své rozhodnutí, není povinen provádět důkaz revizním znaleckým posudkem a odstraňovat jím rozpory znaleckých posudků, jež má k dispozici, jde-li to učinit jinak. Vypořádá-li se tedy s rozdíly mezi závěry posudků a řádně si takový postup odůvodní, aby bylo zřejmé, který z posudků bere za základ svého rozhodnutí, nejde o postup v rozporu s trestním řádem nebo principy spravedlivého procesu.¹⁴⁸ Nesprávným postupem by za této situace bylo, pokud by soud upustil od výsledku některého ze znalců s odůvodněním, že nemá pochybnosti o správnosti a úplnosti jednoho z předložených posudků. Pokud však jsou podané posudky zcela zásadně rozporné, musí to být pro orgány činné v trestním řízení podnětem k postupu dle § 109 TŘ a případně i podle § 110 TŘ.¹⁴⁹ Platí, že pokud se nepodaří odstranit pochybnosti o správnosti a úplnosti znaleckých posudků ani postupem podle § 109 TŘ a mezi těmito posudky přetrvávají zásadní rozpory, budou splněny podmínky pro postup dle § 110 odst. 1 TŘ.¹⁵⁰ Existence dvou zcela protichůdných závěrů znaleckých posudků nemůže být sama o sobě důvodem pro zrušení

¹⁴⁶) NĚMEC, M.: *Kriminalistická taktika pro policisty*, Praha: EUROUNION, 2004, str. 157

¹⁴⁷) srov. náleží Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 617/2000

¹⁴⁸) srov. R 11/1987

¹⁴⁹) R 27/1977-II.

¹⁵⁰) srov. rozsudek NS sp. zn. 6 Tz 315/2001

rozsudku, za takové situace je třeba oba znalce řádně vyslechnout a jejich výpovědi vyhodnotit.¹⁵¹

Jestliže i po vyčerpání všech relevantních důkazů nelze s jistotou určit, která z více reálných variant odpovídá skutkovému stavu věci, nezbyvá než rozhodnout v souladu s nálezem Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 299/06: *„Vyvstanou-li pochybnosti o věcné správnosti znaleckého posudku, je orgán činný v trestním řízení povinen, v souladu se zásadou oficiality a zásadou vyhledávací (§ 2 odst. 4, 5 TŘ), pokusit se odstranit vzniklé pochybnosti obstaráním dalších důkazů. V případě závažných skutkových rozporů a pochybností o správnosti znaleckého posudku, které se nepodaří odstranit, musí soud postupovat podle pravidla in dubio pro reo a rozhodnout ve prospěch obviněného.“*¹⁵²

Jsem přesvědčen, že institut „kontradiktorního posudku“ je v podstatě správný, který při svém zákonném využití může výrazně přispět k tomu, aby v trestním řízení nebyla odsouzena nevinná osoba. Pokud si je znalec vědom, že jeho posudek může být kriticky přezkoumáván jiným odborníkem, mělo by to v něm posílit pocit odpovědnosti za kvalitu jeho práce. Na druhou stranu platí, že zneužití tohoto institutu se může negativně projevit nejen na délce trestního řízení a jeho nákladech, ale může ohrozit i dosažení jeho účelu (§ 1 odst. 1 TŘ).

Z hlediska systematického uspořádání TŘ mám nicméně za to, že by bylo spíše vhodnější zařadit ustanovení (dnešního) § 110a TŘ tak, aby bezprostředně navazovalo na ustanovení (dnešního) § 105 TŘ, aby bylo transparentněji vyjádřeno, že jde o další způsob přibrání znalce do trestního řízení.

4.2. Možnost účasti obhajoby na znaleckém zkoumání

Zásada kontradiktornosti platí pro trestní řízení jako celek, avšak neuplatňuje se ve všech stádiích trestního řízení a při všech procesních úkonech stejně intenzivně.¹⁵³ Na vlastní znalecké zkoumání, tj. na aplikaci odborných postupů, které znalec provádí, se ovšem aplikovat nedá, ačkoli bývá občas

¹⁵¹) srov. rozsudek NS sp. zn. 4 Tz 80/2002

¹⁵²) obdobně též nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 429/03

¹⁵³) srov. nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 239/04

obhajobou dovozován opak. Zásadu kontradiktornosti nepochybně nelze interpretovat tak, že obhájce či obviněný má kupříkladu právo domáhat se účasti na vlastním znaleckém zkoumání např. při vyšetření na tzv. detektoru lži, nebo vyšetření pro účely vypracování psychiatrického znaleckého posudku atd. Pokud bychom akceptovali tento výklad, stejným způsobem by následně mohlo ze strany obhajoby docházet k požadavkům na připuštění do procesu zajišťování a zpracovávání stop atd. To by ve výsledku mohlo vést až k zpochybňování schopnosti policie objasňovat trestnou činnost a k paralyzování trestního řízení.

V tomto směru často užívanou argumentaci ustanoveními § 41 odst. 2 TŘ ve spojení s § 165 TŘ odst. 1 a 2, upravujícími možnost účasti obviněného a obhájce ve vyšetřování, nepokládám za relevantní. Za vyšetřovací úkony jsou považovány úkony trestního řízení vykonávané orgány činnými v trestním řízení podle TŘ a na jeho podkladě, pokud jsou prováděny v přípravném řízení ve fázi vyšetřování (§ 160 až § 178 TŘ), nicméně je zřejmé, že v přípravném řízení při vyšetřování trestních věcí jsou konány i další úkony, které do skupiny vyšetřovacích úkonů zařadit nelze. Vyšetřovacími úkony ve smyslu § 165 TŘ nelze dle aktuálního komentáře k TŘ rozumět právě úkony znalce, spojené s přípravou a vypracováním znaleckého posudku.¹⁵⁴ Analogicky platí, že mezi vyšetřovací úkony ve smyslu citovaného zákonného ustanovení nelze zahrnout ani postupy policejních orgánů při zajišťování kriminalisticko-technických expertíz a shromažďování pro ně potřebných podkladů.¹⁵⁵ Důvodem jejich vydělení je především skutečnost, že takové úkony realizují osoby odlišné od orgánů činných v trestním řízení při provádění shromažďování materiálu později sloužícího za podklad vyšetřovacích úkonů, který musí být nejprve odborně zpracován, posouzen a vyhodnocen. Teprve výsledek této činnosti může pak být použit jako znalecký posudek nebo kriminalistická expertíza či odborné vyjádření, které se mohou v rámci trestního řízení využít, resp. mají povahu důkazu (obdobně

¹⁵⁴) ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád: komentář*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, I. díl, str. 1342

¹⁵⁵) Postup policejních orgánů při vyžadování a zjišťování kriminalistických expertíz TŘ přímo neupravuje, podrobnosti v takových případech vyplývají buď ze závazného pokynu policejního prezidenta č. 77/2009, kterým se upravuje věcná, funkční a místní příslušnost znaleckých pracovišť Policie ČR, nebo ze závazného pokynu policejního prezidenta č. 100/2001 ke kriminalisticko technické činnosti Policie ČR

vyšetřovacím úkonem např. není ohledání mrtvoly nebo její pitva, ale za důkaz se považuje až znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví soudního lékařství, který je na základě nich vypracován).¹⁵⁶ Pro řešení otázky zachování a zajištění práva na obhajobu a realizace práv obhájce je tedy třeba rozlišovat, kdy se jedná o vyšetřovací úkon, jehož se obhájce má právo zúčastnit (za podmínek stanovených procesním předpisem), a kdy jde toliko o úkon směřující k obstarání potřebného podkladového materiálu, při jehož provádění nepřichází účast obhájce v úvahu. V tomto směru podobně vyznívá i usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 244/05, které uvádí: *„V případě šetření znalce, jež je podkladem pro zpracování znaleckého posudku, jako dalšího důkazního prostředku (...) nedochází k provedení důkazu, tím je až výslech znalce nebo podání znaleckého posudku před soudem, kde se k němu má právo účastník vyjádřit.“*

V rozporu s tímto stanoviskem je ovšem další judikát Ústavního soudu a to nález sp. zn. I. ÚS 1012/07, který připouští právo domáhat se přítomnosti i při výkonu znalecké činnosti (zde ve formě místního šetření): *„Pokud tedy bylo stěžovatelům, ať již kýmkoliv, znemožněno zúčastnit se místního šetření znaleckého ústavu, neměli pak možnost vyjadřovat se k získávání podkladů pro tento posudek na místě samém; to lze srovnat se znemožněním vyjadřovat se k prováděnému důkazu, i když se v místním šetření, jak je výše uvedeno, jednalo "jen" o získávání podkladů pro znalecký posudek. Z hlediska oprávněných zájmů stěžovatelů však šlo o deficit významný, a to i z toho důvodu, že znalecký ústav nemohl být okamžitě konfrontován s jejich názory a připomínkami. Následná možnost stěžovatelů vyjádřit se k samotnému znaleckému posudku či posudkům na této vadě řízení již dodatečně nic změnit nemůže.“*

Další judikát Ústavního soudu ovšem prezentuje poněkud odlišný právní názor na danou problematiku. V usnesení sp. zn. III. ÚS 1251/10 je totiž uvedeno: *„Skutečnost, že stěžovatelka, resp. oba žalovaní nebyli přizváni k provedení místního šetření výše označeným znaleckým ústavem, nemá vliv na zachování rovnosti stran, neboť soudem ustanovený znalec (znalecký ústav) je povinen vzít v úvahu pouze skutečnosti zřejmé a ověřené (technické a stavebně technické*

¹⁵⁶) srov. usnesení NS sp. zn. 3 Tdo 96/2010

parametry stavby), stav právní i faktický, v daném případě, při zjišťování pouze obecné ceny pak porovnání cen posuzované nemovitosti s cenami obdobných realit v daném místě a čase. Přítomnost či nepřítomnost účastníků při jeho zkoumání proto nemá na výsledek jeho zjištění žádný vliv.“

Také judikatura obecných soudů se přiklání k tomu, že v procesu přípravy znaleckého posudku nemají strany trestního řízení nárok na osobní přítomnost. Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 15 Tdo 1671/2011 se k tomu vyjadřuje dosti kategorickým způsobem: *„Trestní řád nedává obviněnému právo být přítomen přípravě a zpracovávání odborných vyjádření a znaleckých posudků (srov. § 105 až § 107 TŘ), což je logické s ohledem na nutnost zajištění nerušeného odborného zkoumání a zpracování předmětného odborného vyjádření či znaleckého posudku, jakož i povahu a význam tohoto důkazního prostředku v trestním řízení.“*

Rovněž Vrchní soud v Praze vyjádřil obdobný náhled na věc, když v rozsudku sp. zn. 7 To 60/2014 uvedl: *„Naopak odvolací soud shledal sám nestandardní postup při dokazování znaleckým posudkem z odvětví psychiatrie a psychologie, které je svěřeno do výlučné kompetence konkrétních ve věci přibraných znalců z tohoto oboru. Jim jediným také přísluší realizace příslušných metod zkoumání. Z povahy znaleckého zkoumání je proto zřejmé, že jakékoli zásahy procesních stran do realizace odborných postupů jsou nepřípustné. Takto lze proto vyhodnotit jako zcela netolerovatelnou přítomnost obhájce při znaleckém vyšetření obžalovaného.“*

Na základě shora uvedené judikatury mám za to, že obhájce ani obviněný nemají nárok domáhat se účasti při dílčích úkonech znalecké činnosti, směřujících ve svém souhrnu k vyhotovení znaleckého posudku, tím méně do této činnosti jakkoli zasahovat prostřednictvím různých návrhů, podnětů či výhrad k postupu znalce.¹⁵⁷ Kontradiktornost ve smyslu možnosti kriticky zhodnotit veškeré

¹⁵⁷) v některých právních řádech (např. rumunský trestní řád z roku 1948) byl zaveden institut tzv. technického poradce, tj. odborníka, který byl v zastoupení obviněného oprávněn sledovat práci orgánem činným v trestním řízení přibraného znalce a případně navrhnout provedení

předložené důkazní prostředky se totiž nemůže vztahovat na „posudek“, který z procesního hlediska dosud neexistuje. Posudek je možno považovat za podaný teprve po jeho doručení orgánu, který jej vyžádal, popř. jeho ústním podáním do protokolu.¹⁵⁸ Princip kontradiktornosti proto nelze interpretovat jako možnost zasahovat do znalecké činnosti ve fázi, kdy je znalecký důkaz teprve vytvářen. Prakticky by byl takový postup i obtížně představitelný např. v případě znaleckého zkoumání, které provádí v laboratorních podmínkách znalecký ústav (např. rezortní pracoviště), kde mají určitá pracoviště striktně omezený přístup.

Orgány činné v trestním řízení mají z pozice zadavatele posudku – zejména v případech, kdy posudek zpracovává některý z odborů kriminalistické techniky a expertiz či kriminalistický ústav – často možnost být při vlastní znalecké činnosti přítomny, pokud to charakter zkoumání dovoluje (typicky např. ohledání místa dopravní nehody). Přínos může spočívat nejen v možnosti operativně reagovat na výsledky zkoumání např. upřesněním či rozšířením zadaných otázek, ale i v event. prohloubení odborných znalostí orgánů činných v trestním řízení. To nelze vykládat jako porušení zásady procesní rovnosti, neboť odpovědnost znalce za správnost posudku zůstává nedotčena. Navíc má obviněný analogickou možnost být případně přítomen u znaleckého zkoumání, které sám dle § 110a TŘ zadá. Jak ovšem upozorňuje J. Musil, je třeba postupovat opatrně, aby nebyla narušena objektivita expertizy. Z tohoto důvodu se musí veškeré případné ingerence do průběhu znaleckého zkoumání dít v procesní formě, která umožňuje kdykoli později překontrolovat, jaké zásahy byly učiněny.¹⁵⁹

Po vyhotovení a podání posudku mají strany samozřejmě plnou možnost zjistit a prověřit, jak konkrétně znalec došel ke svým závěrům, a to jednak přímo z obsahu posudku a případně i z výslechu znalce, kde se již plně uplatní zásada

určitých úkonů. Od systému technických poradců však bylo postupně upuštěno ve prospěch kontradiktorní expertizy.

¹⁵⁸) srov. usnesení NS sp. zn. 3 Tdo 1483/2009

¹⁵⁹) MUSIL, J.: *Úkoly orgánu činného v trestním řízení při znaleckém zkoumání*, Vojenská prokuratura, roč. 17, č. 5, str. 40

kontradiktornosti. V rámci principu rovnosti zbraní pak totéž platí i pro orgány činné v trestním řízení.

Stejný princip by měl platit i ohledně požadavku obhajoby na seznámení se všemi podklady, které teprve budou použity znalcem pro vypracování znaleckého posudku. V rámci práva na obhajobu (§ 33 odst. 1 TŘ) se obviněný samozřejmě může seznamovat s obsahem všech ve věci shromážděných důkazů, což je v případě znaleckých posudků garantováno i úpravou § 107 odst. 3 TŘ. Z rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 5 Tz 96/2011 se však podává: „*Z ustanovení TŘ ovšem nevyplývá povinnost orgánů činných v trestním řízení seznámit obviněného se všemi podklady pro vypracování znaleckého posudku, z nichž znalec vycházel při formulaci závěrů svého posudku, který byl v trestním řízení použit jako důkaz.*“ K tomuto judikátu bych pouze dodal, že znalec při přípravě posudku vychází ze spisového materiálu a nemůže sám provádět vyšetřovací úkony (srov. § 107 odst. 1), proto jsou výchozí podklady k posudku stranám přístupné. Pokud by spisový materiál pro vypracování posudku nestačil, má znalec možnost navrhnout, aby byly jinými důkazy napřed objasněny okolnosti potřebné k podání posudku.¹⁶⁰ Následně po vyhotovení posudku má samozřejmě obhajoba plné právo zaujímat ke znaleckému důkazu kritické stanovisko, založené např. i na tvrzené nesprávnosti či neúplnosti podkladů, z nichž znalec vycházel.

V této souvislosti považuji za vhodné zmínit dle mého soudu sporný trend, který lze v poslední době občas zaznamenat a týká se tzv. oponentních znaleckých posudků, předkládaných obhajobou dle § 110a TŘ. V rámci vyžadování informací, na které má znalec obhajoby dle § 110a *in fine* TŘ právo, vyžaduje znalec najatý obhajobou v některých případech před zpracováním posudku (např. zkoumání DNA) informace nikoli po orgánu činném v trestním řízení, ale přímo po zpracovateli prvotního posudku (např. OKTE, Kriminalistický ústav Praha apod.). To samo o sobě podle mého názoru není vyloučené, neboť v některých případech vlivem okolností (např. spotřebování či postupná degradace zkoumaného objektu) je znalec skutečně do značné míry odkázán na

¹⁶⁰) srov. R 37/1984

práci zpracovatele prvotního posudku. Je-li však z obsahu položených otázek evidentní, že připravovaný posudek má být zacílen nikoli na věcné posouzení odborné otázky *per se*, ale spíše do metodických postupů a procesů znaleckého zkoumání, které byly v prvotním zkoumání aplikovány, je na místě ptát se, zda znalec obhajoby tím již nepřekračuje své kompetence. Je samozřejmě běžné, že v situaci, kdy již není reálně možné vypracovat další znalecký posudek z důvodu zániku objektu zkoumání, se obhajoba pokusí vyvrátit závěry znaleckého posudku poukazem na nesprávnost aplikovaných metod zkoumání. V odborné literatuře přitom lze najít názor, že takový posudek je třeba považovat za vadný, neboť neobsahuje základní náležitosti, jak je určuje ZnalV v § 13 odst. 2, tj. zejména popis zkoumaného materiálu, popřípadě jevů a souhrn skutečností, k nimž znalec při úkonu přihlížel (nález) a měl by být tudíž *a priori* odmítnut.¹⁶¹ Na rozdíl od těchto autorů se nedomnívám, že by takový posudek nepředkládal vlastní výsledky zkoumání, neboť ze znění § 13 odst. 2 ZnalV dle mého soudu nelze výkladem vyvodit žádná omezení co do předmětu zkoumání. Zhodnocení volby metod, užitých postupů či interpretace výsledků je bezesporu možno považovat za výsledek odborné činnosti. Podstata problému tkví dle mého soudu jinde. Jde o to, že vypracováním posudku, který primárně neobsahuje výsledky vlastního znaleckého zkoumání a zaměřuje se především na kritiku prvotního posudku ve věci podaného, znalec vybočuje z mezí svých kompetencí, neboť na místo vlastního posouzení odborných otázek v podstatě směřuje k revidování odborných postupů svého předchůdce. Dle § 110 odst. 1 TŘ je však k přezkoumání již podaného posudku oprávněn toliko státní orgán, vědecký ústav, vysoká škola nebo instituce specializovaná na znaleckou činnost. Za přesvědčivý argument pro odmítnutí poskytnout některé znalcem obhajoby vyžadované podklady nepovažuji ani názor, že znalecké pracoviště musí chránit své „know-how“, neboť znalecký trh je trhem jako každý jiný, kde informace mají svou cenu.¹⁶² Znalecký posudek musí být především transparentní a přezkoumatelný, proto je toto tvrzení irelevantní, informace o aplikovaných

¹⁶¹) HRADIL, R., KOŽINA, J.: *Do jaké míry je znalec oprávněn hodnotit posudek protistrany?*, Státní zastupitelství, 4/2016, str. 45

¹⁶²) Tamtéž

metodách znaleckého zkoumání nelze zamlčovat. V opačném případě by se činnost takových znaleckých pracovišť ocitla fakticky mimo kontrolu soudů, což by mělo za následek porušení zásady kontradiktornosti řízení a rovnosti zbraní. Tyto zásady sice nejsou v judikatuře brány jako nástroj absolutní rovnosti stran trestního řízení, avšak musí vždy obhajobě dávat reálnou možnost přesvědčit se o legalitě pořízení a obsahu usvědčujících důkazů.¹⁶³

V § 107 odst. 3 TŘ je mj. stanovena povinnost orgánů činných v trestním řízení doručit vypracovaný posudek obhajobě, aby tato měla možnost se v rámci zásady rovnosti zbraní s posudkem včas seznámit. V této souvislosti je možno zmínit zajímavou analogii uvedené povinnosti, kterou použil slovenský zákonodárce, když do rekodifikovaného trestního řádu vložil povinnost obviněného doručit jím zajištěný posudek státnímu zástupci (prokurátorovi) a ostatním stranám, jejichž zájmu se týká.¹⁶⁴ Tím je bezpochyby ulehčena pozice obžaloby, která, alespoň v této oblasti, nebude čelit „překvapivým“ důkazním návrhům, nicméně – aniž bych chtěl hodnotit slovenskou úpravu – mám za to, že by se český zákonodárce tímto ustanovením při rekodifikačních pracích na novém trestním řádu inspirovat neměl. Podle mého názoru by se tak nepřípustným způsobem zasahovalo do práva na obhajobu. Obviněného totiž v trestním řízení netíží žádné důkazní břemeno a taktika a způsob vedení obhajoby je tak výlučně v jeho dispozici včetně volby momentu, kdy s obhajobou vystoupí.¹⁶⁵ Není tudíž po mém soudu možné ukládat obviněnému povinnost, aby jím opatřený posudek komukoli doručoval či jej o něm jinak vyrozumíval.

4.3. Otázka konfrontace znalců

V trestním řízení se s poukazem na princip kontradiktornosti občas vyskytne požadavek na provedení konfrontace znalce, který byl přibrán orgánem činným v trestním řízení a znalce, který vypracoval posudek na žádost obhajoby, jejichž závěry jsou odlišné. V některých případech je dokonce navrhována konfrontace znalce s jinými subjekty trestního řízení, jako je svědek, poškozený či

¹⁶³) srov. nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2847/14

¹⁶⁴) § 145 odst. 5 zák. č. 301/2005 Z.z., TP

¹⁶⁵) srov. nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1624/09

obviněný. Za výhodu takového postupu bývá označována možnost sledovat bezprostřední reakce a přístup znalce k obhajobě svých názorů, čímž se velmi často vyjeví reálný obraz skutečné odbornosti znalců.¹⁶⁶ Výkladem TŘ a rozbořem judikatury je proto třeba ověřit, zda má takovýto postup oporu v zákoně.

Provádění konfrontace upravuje § 104a TŘ. Konfrontaci je možno vymezit jako zvláštní formu výslechu, při kterém se tvrzení dvou osob, ať již svědků, poškozených nebo obviněných, postavených tváří v tvář, mají vyřešit rozpory jejich předešlých výpovědí o závažných okolnostech.¹⁶⁷ Podstatou konfrontace je silné, bezprostřední psychologické působení na konfrontované osoby, které vzniká postavením osob tváří v tvář v konfliktní situaci.¹⁶⁸

Gramatickým výkladem § 104a lze dospět k jedinému závěru, a to že konfrontace je možná pouze mezi osobami, uvedenými v jeho odst. 1 a 2., což potvrzuje i aktuální komentář k TŘ.¹⁶⁹ I v odborné literatuře spíše převládá názor, že konfrontace znalců nemá oporu v trestním řádu a nemůže v žádném případě usnadnit soudu jeho rozhodování.¹⁷⁰

Přesto lze však čas od času zaznamenat i opačný názor, že znalce konfrontovat lze. Např. J. Umlauf publikoval úvahu, že *„je nepochybné, že trestní řád nemá speciální ustanovení o konfrontaci znalců ať již v přípravném či v soudním řízení. Přesto jak lze uznat, nemůže být z toho usuzováno, že by v odůvodněných případech taková konfrontace znaleckých stanovisek před soudem nebyla možná“*.¹⁷¹ Podobné názory někdy vyznívající dokonce tak, že jde o vcelku běžnou záležitost.¹⁷²

¹⁶⁶) DAVID, T.: *Mezinárodní arbitráž a technika „Witness Conferencing“*, Obchodní právo, Praha: Prospektum, 5/2004, str. 2-6

¹⁶⁷) PROTIVINSKÝ, M., MUSIL, J., PRERAD, V.: *Taktika výslechu v přípravném řízení trestním*. 2.přepřac. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987, str. 97

¹⁶⁸) MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J.: *Kriminalistika*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2001, str. 313

¹⁶⁹) ŠÁMAL, P. a kol.: *Trestní řád: komentář*. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, I. díl, str. 916

¹⁷⁰) BERAN, J., MITLÖHNER, M.: *Některé názory na znalecký posudek jako soudní důkaz*, Socialistická zákonnost č. 7-8/1971, str. 475

¹⁷¹) UMLAUF, J.: *Přezkoumávání znaleckých posudků*, Socialistické soudnictvo, 8/1970, str. 17

¹⁷²) KŘÍSTEK, L.: *Znalectví*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013, str. 241

Že jde o otázku, na níž má často rozdílný pohled i soudní praxe, lze ilustrovat i na případě kárného řízení, vedeného pod sp. zn. 11 Kss 5/2011 – 48 se soudcem Městského soudu v Praze, který odmítl respektovat usnesení VS v Praze nařizující nalézacímu soudu doplnit dokazování o konfrontaci znalce se svědkem, a to s poukazem, že zákon nic takového nepřipouští.

Ani judikatura se k této problematice nestaví jednoznačně. Je k dispozici rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 7 To 53/82, kde se zcela jednoznačně praví, že konfrontace je možná pouze mezi obviněným a svědkem nebo spoluobviněným a nikoli mezi obviněným a znalcem. Pouze takový postup je dle rozhodnutí v souladu s TŘ. Z uvedeného lze logicky odvodit, že stejně tak je vyloučená konfrontace mezi znalci. Až potud se tato otázka zdá být jasná a nebudí pochybnosti. Na druhou stranu však existují judikáty Ústavního soudu, které, alespoň jak se zdá, znaleckou konfrontaci umožňují. Usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 566/08 tuto možnost fakticky připouští, když uvádí: *„Za tohoto stavu nepovažoval ani Ústavní soud za nutné, aby obecné soudy prováděly další výslech znalce Ing. Š., popř. konfrontaci mezi jednotlivými znalci.“*

Ještě konkrétněji vyznívá nález sp. zn. I. ÚS 2399/08, kde je konfrontace znalců označena dokonce za základní postup: *„Ústavní soud dovozuje, že v situaci, kdy závěry znaleckých posudků jsou rozporné, a to opakovaně, nelze bez dalšího vycházet z toho, že se soud spokojí pouze s písemným posudkem znalce a nevyužije základního postupu, kterým je výslech znalců, popřípadě jejich konfrontace“.*

Domnívám se, že konfrontace znalců ve smyslu ustanovení § 104a TŘ je z podstaty věci nevhodná (vytvoření psychicky náročné situace, požadavek na rozmístění konfrontovaných osob, aby si mohly hledět do očí apod.) a TŘ její provedení skutečně ani neumožňuje. Je-li smyslem konfrontace odstranění rozporů ve výpovědích v situaci, kdy je předpoklad, že některá z konfrontovaných osob buď vědomě lže, nebo je pomýlená, pak je tento postup nevhodný v případech rozporů ve znaleckých posudcích, které bývají často zapříčiněny užitím jiných postupů, metodiky či odlišným vědeckým názorem znalce. Také je

třeba vidět, že pokud znalec není schopen přesvědčivě reagovat na protiargumenty jiného odborníka, nemusí to ještě znamenat, že jeho závěry jsou chybné. Považuji navíc za poněkud nejisté, jaké poznatky by byl orgán činný v trestním řízení schopen vytěžit z odborné polemiky dvou znalců, neboť se obávám, že pro laika by bylo téměř nemožné posoudit věrohodnost a objektivitu přednesených argumentů. Proto za vhodnější a právně konformnější způsob výsledku znalců v případě rozporných posudků považuji, je-li znalcům např. umožněna současná přítomnost v jednací místnosti, aby mohli případně formou doplňujícího výsledku následně reagovat jeden na druhého. Alternativou by mohl být i simultánní výslech obou znalců. S tím koresponduje i usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích, kterým zrušil rozsudek nalézacího soudu a uložil doplnit dokazování o výslech znalců s tím, že *„nejvhodnější se jeví výslech znalců v hlavním líčení tak, aby měli možnost vzájemně se ke své argumentaci a svým závěrům vyjádřit“*.¹⁷³ Tím se vyloučí (v tomto případě) zbytečné vytváření stresové situace, která je jinak konfrontací vlastní a naopak se vytvoří lepší podmínky pro prezentaci odborných stanovisek a jejich následné porovnání. Jedná se tedy v pravém slova smyslu spíše o konfrontaci znaleckých posudků, provedenou prostřednictvím samostatného výsledku každého ze znalců. Podobně na danou problematiku ostatně nahlíží i jiné rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích sp. zn. 4 To 475/1994, když hovoří nikoli o konfrontaci znalců, ale o konfrontaci závěrů znaleckých posudků.¹⁷⁴ Je možné, že v tomto smyslu uvedený pojem užívají shora uvedené judikáty.

Je třeba ovšem doplnit, že konfrontace znalců, resp. znaleckých závěrů je trendem, který se aktuálně v různých podobách prosazuje v kontradiktorních řízeních na národních úrovních jakožto moderní a (údajně) efektivní přístup. K tomu je třeba dodat, že zpravidla nejde o konfrontaci *in persona* při jednání soudu, ale jde spíše o mechanismy, které přimějí znalce k tomu, aby vzájemně komunikovali a společně se vyjádřili k rozdílům ve svých posudcích, příp. sumarizovali a zhodnotili, v čem se shodují a v čem nikoli. Soud může např.

¹⁷³) srov. usnesení KS v Českých Budějovicích 4To 862/96

¹⁷⁴) uveřejněné ve sbírce pod č. R 3/1996

vyzvat znalce, aby vypracovali zprávu, v níž uvedou, na kterých závěrech ohledně problémových okruhů se shodnou a na kterých nikoli, s uvedením důvodů.¹⁷⁵ Tyto prvky jsou ovšem bližší adversálnímu pojetí trestního řízení.

¹⁷⁵) BĚLOHLÁVEK, A. J., HÓTOVÁ, R.: *Znalci v mezinárodním prostředí – v soudním řízení v civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v investičních sporech*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2011, str. 22 a 62

5. Příprava znaleckého posudku

5.1. Obsahová stránka opatření o přibrání znalce

Znalci, který je přibrán k podání posudku, je nutno vymezit jeho úkoly, tedy specifikovat odborné otázky, které má prostřednictvím posudku objasnit. Netřeba zdůrazňovat, že formulace otázek je nejdůležitější částí opatření o přibrání znalce, neboť je jimi předurčen charakter a hranice budoucího znaleckého zkoumání. Pokud jsou pokládány příliš extenzivní nebo restriktivní otázky, neřešící podstatu problému, nepochybně to následně negativně ovlivní důkazní hodnotu posudku.

Základní pravidlo je obsaženo v § 13 odst. 1 ZnalV, kde se stanoví, že znalecký úkol se vymezí podle okolností formou otázek tak, aby se znalec zabýval jen skutečnostmi, k jejichž posouzení je třeba odborných znalostí. Při vymezení úkolu znalci je nutné uvést, z jakého skutkového stavu má znalec vycházet, k čemu má přihlídnout a s čím se má vypořádat. Základní zásady pro kladení otázek znalci jsou následující:

- Otázky musí být srozumitelné a směřovat k meritu věci
- Otázky nesmí vybočovat z technické proveditelnosti a přijatelnosti
- Otázky nesmí předjímat právní hodnocení věci
- Při stanovení otázek a úkolů znalci je třeba zvažovat míru jejich obecnosti a konkrétnosti
- Otázky a úkoly nesmí nutit znalce překračovat jejich kompetenci
- Znaleckým zkoumáním nelze napravovat vadný postup orgánu činného v trestním řízení
- Nelze úkolovat znalce k provedení takových úkonů, k jejichž provedení je příslušný pouze orgán činný v trestním řízení¹⁷⁶

K výše uvedeným obecným zásadám je možno doplnit, že při vymezení znaleckého úkolu je vždy nutné dostatečně zřetelně vymezit, z jakého

¹⁷⁶) CHMELÍK, J.: *Místo činu a znalecké dokazování*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, str. 209

skutkového stavu má znalec vycházet, k čemu má přihlédnout a s čím se vypořádat. Přesné vymezení úkolu znalce je nezbytným předpokladem, aby výsledek znalecké činnosti měl odpovídající relevanci pro důkazní řízení. Skladba položených otázek má tedy vést k tomu, aby byl posudek maximálně přínosný pro zjištění skutkového stavu. Samozřejmostí je, že položené otázky nesmí být sugestivní ani kapciózní.

V této souvislosti se někdy v odborné literatuře vyskytují rozdílné názory na to, jak interpretovat povinnost uvedenou v § 107 odst. 1 TŘ věta první „vymezí se jeho úkoly“ - zda je vždy již v opatření o přibrání znalce nutné vymezit znalecký úkol konkrétními otázkami, nebo zda mohou být formulovány i mimo jeho rámec. J. Chmelík zastává názor, že jde o nutnou náležitost opatření o přibrání, když uvádí: *„Vymezení úkolů je vykládáno jako povinnost orgánů činných v trestním řízení stanovit v opatření o přibrání znalce k podání znaleckého posudku přesně otázky a úkoly, na které má znalec ve znaleckém posudku odpovědět“*.¹⁷⁷ Za správný nicméně považuji opačný názor, že dle TŘ nejsou tyto otázky povinnou náležitostí opatření o přibrání znalce¹⁷⁸, čemuž ostatně odpovídá i judikatura k dané problematice.¹⁷⁹ Samozřejmě však platí, že v praxi je žádoucím postupem vymezení otázek pro znalce přímo v opatření o jeho přibrání, což koresponduje se zásadou rychlosti a hospodárnosti řízení.

Pokud se v průběhu znaleckého zkoumání vyskytne (např. na základě nově zjištěných skutečností) potřeba položit znalci doplňující otázky vztahující se k předmětu expertizy, orgán činný v trestním řízení formou opatření znalecký úkol příslušným způsobem rozšíří. Pokud by znalecké zkoumání bylo již ukončeno a posudek podán, orgán činný v trestním řízení by musel vyžádat vypracování doplňku ke znaleckému posudku.

Z hlediska znalce je občas problémem nejednoznačná formulace znaleckého úkolu v případech, kdy jej zadavatel posudku formuluje nikoli jako

¹⁷⁷) CHMELÍK, J.: *Znalecké dokazování*, Vyd. Policie ČR, Praha, 2001, str. 36

¹⁷⁸) ŠÁMAL, P., NOVOTNÝ, F., RŮŽIČKA, M., VONDRUŠKA, F., NOVOTNÁ, J.: *Přípravné řízení trestní*. 2. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003, str. 405

¹⁷⁹) srov. R 1/1966

otázku, ale jako výzvu, aby znalec něco „zhodnotil“, něčím se „zabýval“, či něco „přezkoumal“. Znalecký úkol by měl být ideálně vymezen ve formě jednoznačně formulovaného dotazu, aby byly přesně uvedeny okolnosti, které mají být posudkem objasněny. Proto bych považoval za přínosné doplnit § 107 odst. 1 větu první tak, že znalci se vymezí jeho úkoly *zpravidla ve formě otázek*.

Diskutabilní může být otázka, zda se má znalec zabývat i skutečnostmi, na které zadavatelem posudku dotazován nebyl. Mám za to, že by měl upozornit i na takové okolnosti, u kterých se domnívá, že by jejich znalost mohla usnadnit správné rozhodnutí orgánů činných v trestním řízení. Měl by tak ovšem učinit formou návrhu orgánu činnému v trestním řízení na rozšíření předmětu expertizy. Jak uvádí J. Musil, *„není správné, jestliže znalec sám o své újmě rozšíří předmět expertizy. Ve většině případů sice zkušený znalec ví, jaké otázky jsou důkazně relevantní, ale mohlo by se stát, že by odpovídal i na otázky nepotřebné nebo i takové, k jejichž zodpovězení není příslušný. Za tyto zbytečné úkony by znalci nepřislušela odměna, nehledě již na to, že by mohl nepřípustně zasahovat do subjektivních práv třetích osob“*.¹⁸⁰

Na stránkách časopisu Kriminologický sborník byla svého času rozvinuta zajímavá úvaha, zda je pro určité obory znaleckého zkoumání (v tomto případě odvětví psychologie a psychiatrie) možné stanovit jednotné schéma otázek pro znalce.¹⁸¹ Cílem sjednocení otázek pokládaných znalcům mělo být především vyloučení nevhodně formulovaných otázek, vybízejících znalce k překročení jejich pravomoci a ve výsledku tak vést k odstranění nutnosti doplňování posudků postupem podle § 109 TŘ. Tato metoda byla po určitou dobu i uvedena do praxe v obvodu krajské prokuratury v Ústí nad Labem, přičemž zajištění pokládání jednotných otázek bylo dokonce v rámci dozorových pravomocí uloženo prokurátorům. Vyhodnocení tohoto „experimentu“ nebylo publikováno, nicméně jeho podstatu považuji za poměrně diskutabilní. Jistě je možné stanovit jakousi nezávaznou vzorovou formulaci těch nejzákladnějších a nejčastěji se opakujících

¹⁸⁰) MUSIL, J.: *Úkoly orgánu činného v trestním řízení při znaleckém zkoumání*, Vojenská prokuratura, roč. 17, č. 5, str. 40

¹⁸¹) RAMBOUSEK, P.: *K jednotnému vyžadování znaleckých posudků*, Kriminologický sborník, 5/1988, str. 226

otázek pro znalce z v podstatě libovolného oboru znaleckého zkoumání, což může být příslušnému orgánu činnému v trestním řízení nápomocné při zadávání znaleckého úkolu. Konec konců z vlastní praxe mohu konstatovat, že (nejčastěji) policejní orgán v opatření o přibrání znalce zpravidla pokládá v podobných situacích v podstatě totožné, „standardizované“, otázky, aniž by se příliš zaobíral individuálními odlišnostmi daných kauz. Na druhou stranu ale nevidím žádný racionální důvod, proč by tento postup měl být závazně vyžadován, jak tomu bylo v zmiňovaném „experimentu“. Autor sice tvrdí, že tímto způsobem se „daří sjednocovat pohledy resortů na znalecké dokazování a stoupla náročnost při přibírání znalců i při určování znaleckého atd.“, není však zřejmé, čím je tento závěr podložen a zda se tedy nejedná o pouhou spekulaci. Za mnohem efektivnější způsob, jak dosáhnout přesnější formulace znaleckého úkolu považuji možnost využít dle § 157 odst. 3 TŘ odborné pomoci konzultanta, neboť formulace znaleckého úkolu bude zpravidla splňovat kritéria skutkově složité věci. Dokonce se domnívám, že by bylo účelné doplnit § 107 odst. 1 TŘ o možnost orgánů činných v trestním řízení v odůvodněných případech předem se znalcem znění znaleckého úkolu projednat. Stávající právní úprava tuto možnost neupravuje, ale ani nevylučuje, proto je tento postup jistě možný a v praxi k němu i neformálně dochází. Zároveň ovšem platí, že znalec v této fázi, kdy ještě není přibrán k podání posudku, nemá povinnost zadavateli poskytovat součinnost v podobě předběžné konzultace znaleckého úkolu. Shora navržená novelizace by proto byla užitečná především tím, že by tuto povinnost znalcům mohla stanovit.

Jako součást vymezení úkolu znalce má být v opatření o přibrání znalce stanoven požadovaný počet vyhotovení posudku a lhůta k jeho vypracování a odevzdání. Lhůta má význam především z hlediska rychlosti řízení, proto je třeba ji stanovit jednoznačně, nestačí uložit podání posudku např. „v době co nejkratší“ či „v přiměřené lhůtě“. Je třeba, aby orgán činný v trestním řízení tuto lhůtu podle okolností předem se znalcem projednal, aby její dodržení bylo reálně možné (§ 12 odst. 1 ZnalV). Znalec má dle § 8 ZnalZ povinnost vykonávat znaleckou činnost mj. ve stanovené lhůtě, přičemž nedodržení lhůty může mít za

následek mj. krácení znalečného. V naléhavých případech může orgán činný v trestním řízení žádat spěšné provedení znaleckého úkonu. V takovém případě je třeba v opatření o přibrání znalce výslovně uvést, že je žádáno spěšné provedení úkonu, a stanoví se lhůta k jeho provedení. V praxi se může jednat o vazební věci, nebo pokud se ve věci koná zkrácené přípravné řízení.

K formálním náležitostem opatření o přibrání znalce náleží datum, označení věci, ve které se posudek žádá, ustanovení TŘ dle kterého se o posudek žádá, označení znalce a oboru znalecké činnosti, poučení o povinnosti bez odkladu oznámit skutečnosti, pro které by byl znalec vyloučen nebo které mu jinak brání být ve věci činný jako znalec. Taktéž má obsahovat poučení dle § 106 TŘ o významu znaleckého posudku z hlediska obecného zájmu a o trestních následcích křivé výpovědi a vědomě nepravdivého znaleckého posudku. Na závěr musí být připojena podpisová doložka konkrétního pracovníka orgánu činného v trestním řízení, který opatření vydal, stvrzená podpisem.

5.2. Meze kompetence znalce v trestním řízení

V obecném významu pod pojmem kompetence rozumíme rozsah působnosti nebo činnosti, oprávnění a povinností svěřených právní normou určitému subjektu. Podle jedné z odbornou literaturou uváděných definic znamená kompetence znalce to, že v souladu s trestně procesním zákonem povinen podávat posudek opíraje se výhradně o své speciální odborné znalosti.¹⁸² Takováto definice je však příliš zužující, neboť např. nezohledňuje skutečnost, že je znalec při uvedené činnosti limitován souborem práv a povinností, které mu ke splnění jeho úlohy v řízení dává zákon. Přesněji lze proto kompetence znalce v trestním řízení definovat jako soubor činností, oprávnění a povinností znalce vykonávaných v souladu s právními předpisy na základě úkolů a otázek vymezených orgánem činným v trestním řízení, v závislosti na jeho speciálních odborných znalostech.¹⁸³ K uvedené definici lze

¹⁸²) PALIAŠVILI, A. J.: *Meze kompetence soudního znalce*, Československá kriminalistika, ročník 1/1968, str. 61

¹⁸³) CHMELÍK, J.: *Místo činu a znalecké dokazování*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005, str. 185

ještě doplnit, že stejné kompetence znalec vykonává i na základě vyžádání posudku dle § 110a TŘ některou ze stran trestního řízení.

Respektování mezí kompetence znalce patří k důležitým zárukám podání objektivního znaleckého posudku. Kompetence znalce v trestním řízení vychází rámcově ze ZnalZ, podrobně pak z TŘ a v neposlední řadě též z judikatury¹⁸⁴ a právní teorie. Má základ ve funkci znalce coby zprostředkovatele odborných znalostí, kdy je konkrétní zaměření a náplň jeho činnosti definována přibírajícím subjektem. § 107 odst. 1 TŘ stanoví, že znalci, který je pověřen úkonem, se poskytnou potřebná vysvětlení ze spisu a vymezí se jeho úkoly. Přitom je třeba dbát toho, že znalci nepřísluší provádět hodnocení důkazů a řešit právní otázky (jde v podstatě o konkretizaci povinnosti vyplývající z § 13 ZnalV). Je-li toho k podání posudku třeba, dovolí se znalci nahlédnout do spisů nebo se mu spisy zapůjčí. Může mu být též dovoleno, aby byl přítomen při výslechu obviněného a svědků a aby jim kladl otázky, vztahující se na předmět znaleckého vyšetřování. V odůvodněných případech se znalci umožní, aby se zúčastnil provedení i jiného úkonu trestního řízení, pokud takový úkon má význam pro vypracování znaleckého posudku. Znalec může též navrhnout, aby byly jinými důkazy napřed objasněny okolnosti potřebné k podání posudku.

Z uvedeného lze odvodit meze kompetence znalce následovně:

- nesmí řešit právní otázky
- nesmí se zabývat hodnocením důkazů
- nesmí provádět vyšetřovací úkony ani obstarávat důkazní prostředky
- nesmí překračovat meze své odborné kvalifikace

5.2.1. Právní otázky

Zasahování znalce do oblasti právních znalostí zřejmě patří k nejrozšířenějším případům porušení kompetence.¹⁸⁵ Z § 107 odst. 1 TŘ plyne, že se znalci nepřísluší vyjadřovat k právním otázkám (*questio iuris*) a nesmí z toho

¹⁸⁴) srov. např. R 45/67, R 11/77 či nálezy Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 75/93

¹⁸⁵) PALIAŠVILI, A. J.: *Meze kompetence soudního znalce*, Československá kriminalistika, ročník 1/1968, str. 61

hlediska ani hodnotit důkazy, jinými slovy je povolán posuzovat pouze otázky skutkového charakteru (questio facti).¹⁸⁶ Na podporu tohoto pravidla bývá často v odborné literatuře zmiňována zásada *iura novit curia* (soud zná právo)¹⁸⁷. Tento argument je samozřejmě pravdivý, byť v trestním řízení platí, že nejčastěji bývá znalecký posudek vyžádán v přípravném řízení policejním orgánem a věc do stadia řízení před soudem (např. právě na základě závěrů posudku) vůbec nemusí dostat. Znalost právního řádu ČR a schopnost se v něm orientovat a vykládat jeho ustanovení je však základním požadavkem na výkon funkce soudce a je také obecným požadavkem i na ostatní orgány činné v trestním řízení.

Posuzování právních otázek patří v trestním řízení výhradně do pravomoci orgánů činných v trestním řízení. Znalecký posudek má sloužit pouze jako podklad pro zodpovězení právních otázek. Při zadání posudku k objasnění střetu vozidel proto např. nelze znalci položit otázku, který z účastníků nehody porušil právní přepisy upravující provoz na pozemních komunikacích, ale lze mu např. uložit, aby popsal pohyb vozidel v průběhu nehody, jejich interakci, rychlosti a polohy v rozhodných okamžicích, popř. definoval možné způsoby odvrácení nehody. Právní posouzení, vyjadřující podřazení takto zjištěného skutkového děje pod určitý právní předpis náleží orgánu činnému v trestním řízení.

Otázky, které znalec rozhodně nemůže posuzovat, jsou např. závěry o nepřičetnosti či zmenšené přičetnosti obviněného ve vztahu ke konkrétnímu trestnému činu¹⁸⁸ případně závěry o jednotlivých složkách skutkové podstaty trestného činu, zejména o zavinění.¹⁸⁹ S posuzováním právních otázek znalcem se bohužel lze setkat poměrně často, jak vyplývá i z judikatury.¹⁹⁰ k poměrně flagrantním pochybením v tomto směru dochází často na úseku hospodářské kriminality, kdy některé otázky na znalce navozují dojem, že byl přibrán nikoli proto, aby objasnil skutečnosti důležité pro trestní řízení, k nimž je třeba odborných znalostí, ale spíše aby provedl to, co mělo být úkolem policejního

¹⁸⁶) Jediným právním oborem znalecké činnosti zatím zůstávají *právní vztahy k cizině*, byť se z pohledu výše uvedené zásady jedná o obor dosti sporný

¹⁸⁷) např. KŘÍSTEK, L.: *Znalectví*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013, str. 33

¹⁸⁸) R 17/1979

¹⁸⁹) srov. R 18/1988 a R 43/1995

¹⁹⁰) např. R 25/1970, R 56/1965, R 27/1959, aj.

orgánu, tj. zjistit, jaké operace vlastně byly v předmětné věci prováděny. Tomu pak odpovídají zadávané otázky, typu "odpovězte, zda vedení společnosti porušilo nějaký právní předpis nebo vnitřní směrnice společnosti."

V praxi k uvedenému pochybení znalce dochází jednak z „dobré vůle“ znalce, který obvykle podrobně zná právní úpravu, vztahující se k předmětu jeho odborné specializace (např. znalec balistik bude zpravidla dobře orientován v zákonu o zbraních a střelivu apod.) a z neznalosti procesních předpisů se spontánně nad rámec položených otázek snaží objednateli co nejvíce „pomoci“. Jako poměrně ilustrativní příklad takového pochybení lze citovat z reprezentativního výběru znaleckých posudků z oboru kriminalistické balistiky, který sestavil sám autor – znalec: *„Činnost střelce v tomto případě je důvodem k odebrání ZP, a došlo-li k destrukci na střelnici, i ke stíhání pro trestný čin obecného ohrožení“*.¹⁹¹

Druhou příčinou je pak skutečnost, že uvedenou zásadu v některých případech nedodržují ani samy orgány činné v trestním řízení, kdy po znalci zodpovězení otázek právního charakteru samy vyžadují, resp. otázky formulují tak, že znalce vybízí k právním závěrům. Ústavní soud se k této praxi kriticky vyjadřuje v nálezu sp. zn. II ÚS 2630/07: *„Postup soudů v tomto posuzovaném případě nese rysy typické pro postup soudů v těchto věcech. Je charakterizován formálním, schematickým pohledem na projednávaný případ, bez snahy o individuální přístup ke každému jednotlivému případu, a naprosto nekritickým přejímáním závěrů znaleckých posudků, v nichž jsou mnohdy formulovány odpovědi na dotazy soudů, které překračují meze odborného posouzení a zasahují přímo do rozhodování soudů tím, že dávají přímý návod, jak má soud ve věci rozhodnout“*.

Toto pochybení je občas způsobeno tím, že není možné vždy jednoznačně odlišit, kdy se jedná o otázku skutkovou a kdy právní.¹⁹² Zejména v oblasti daňové, celní, finanční a účetní se často prolínají otázky skutkové a právní, jejichž

¹⁹¹) KLÚČ, A., ZLATOHLÁVKOVÁ, D.: *Život mezi zbraněmi*. Brno: Ardent, 2001, str. 113

¹⁹²) srov. usnesení VS v Praze č. j. 7 Cmo 209/2005-44

rozlišení může být složité. Další problém často představuje, jak naformulovat otázku např. znalcům – psychiatrům, aby se vyslovili k podstatě věci (např. otázka přičetnosti) a zároveň se vyhnuli užívání zákonem definovaných právních pojmů. V odborné literatuře je tento problém popisován tak, že chybí „spojka mezi teorií a praxí“.¹⁹³ K orientačnímu rozlišení, zda se jedná o právní či skutkovou otázku může zadavateli posudku posloužit to, zda se znalec k zodpovězení položené otázky potřebuje opřít o text právní normy, resp. ji interpretovat.

Pokud znalec dojde k závěru, že položená otázka má právní charakter, měl by zadavatele upozornit na to, že by jejím zodpovězením překročil své kompetence, resp. v posudku uvést „na tuto otázku nepřísluší znalci odpovědět“. Domnívám se však, že není v rozporu s uvedenou zásadou, pokud znalec namísto odpovědi na právní otázku v posudku uvede určitou „legální náповědu“, která objednatel pouze navede na příslušnou právní úpravu, byť je to otázka hraniční.

Důsledkem vybočení ze zákonných oprávnění znalce není „jen“ porušení § 107 odst. 1 TŘ, někteří autoři dovozují, že v takovém případě může docházet i k porušení jednoho z důležitých ústavních atributů, a to principu zákonného soudce, zakotveného čl. 38 odst. 1 LZPS. Např. L. Křístek se domnívá, že „*pokud by tedy soudce položil znalci v dané věci k zodpovězení právní otázky, řešil by tyto (byť dílčí) otázky znalec namísto soudce. Tím by ale soudce popřel význam sebe sama, neboť by přenesl svou pravomoc i svou povinnost řešit právní otázky na jinou osobu*“.¹⁹⁴ Tento názor nicméně považuji za poněkud extrémní, aby tato úvaha byla validní, nestačilo by pouhé položení právní otázky znalci, z něhož podle mého názoru ještě nelze vyvodit (slovy autora) přenesení pravomoci soudu na jinou osobu. I pokud už soud právní otázku znalci položí, určitě nelze pouze z tohoto izolovaného faktu dovozovat, že by tím zároveň rezignoval na zásadu volného hodnocení důkazů (§ 2 odst. 6 TŘ). K platnosti výše uvedeného názoru by proto bylo nutné i následné nekritické přebírání právního názoru, který by znalec v posudku (případně) vyjádřil. Příkladem může být postup nalézacího

¹⁹³) VOJNA, P.: *Je možné stanovit jednotné schéma otázek pro znalce?*, Kriminalistický sborník, 5/1988, str. 227

¹⁹⁴) KŘÍSTEK, L.: *Ústavní rozměr znalecké činnosti*. Právní rádce, 2009, č. 4, str. 63

soudu, který Nejvyšší soud kritizoval následujícím způsobem: „Je tedy naprosto v rozporu s judikaturou i názory teorie a praxe, aby nalézací soud zpochybnil znalecký posudek (...) tvrzením, že neřešil zásadní otázku, která se prolíná celým trestním řízením, tedy zda jednání obviněných popsané výše zakládá skutkovou podstatu žalovaného či jiného trestného činu a zda obvinění ze dvou možných variant zvolili úmyslně tu, která by poškodila věřitele. Takovou otázku nemůže řešit znalecký posudek, neboť jde o otázku právní a nikoli skutkovou, a proto ji jsou povinny řešit příslušné orgány činné v trestním řízení a v konečném závěru soud.“¹⁹⁵

Pokud již dojde k tomu, že znalec zaujímá v posudku stanovisko i k právním otázkám, musela soudní praxe vyřešit použitelnost takového posudku. Z rozhodnutí Nejvyššího soudu č. j. 2 Tzn 19/97 se podává, že „znalecký posudek nelze odmítnout jen proto, že znalec se nad rámec svého oprávnění vyjadřoval i k otázkám právním. Skutečnost, že znalec ve svém posudku zaujme stanovisko k otázce, jejíž zodpovězení přísluší soudu, nečiní tento posudek nepoužitelným, pokud obsahuje odborné poznatky a zjištění, z nichž znalec právní názor učinil a které umožňují, aby si soud tentýž nebo jiný takový závěr dovodil sám.“¹⁹⁶ Tento právní názor pokládám za jedině možný a správný, neboť nepokládám za přiměřené, aby čas a prostředky vynaložené na práci znalce byly promarněny v situaci, kdy sice došlo k překročení pravomoci znalce, ale soud či jiný orgán činný v trestním řízení má možnost (resp. povinnost) pochybení znalce v tomto směru napravit a vlastní právní názor si udělat sám. Tím spíše, že mnohá pochybení na tomto poli jsou způsobena nikoli tím, že by se znalec úmyslně pouštěl do hodnocení právních aspektů věci, ale spíše tím, že z neznalosti použije terminologie právní povahy, ačkoli podle smyslu do ní vkládá technický obsah. Vzhledem k tomu, že jde o překročení pravomoci znalce, neuplatní se pravidlo, že orgán činný v trestním řízení nemůže libovolně nahradit odborný názor znalce vlastním.¹⁹⁷ Naopak je třeba zdůraznit, že pro všechny orgány činné v trestním řízení platí zásada volného hodnocení důkazů a tedy (nejen) soud je povinen

¹⁹⁵) srov. usnesení NS sp. zn. 5 Tdo 348/2010-81

¹⁹⁶) publikované jako R 1/1998-II.

¹⁹⁷) srov. R 40/1972-I.

hodnotit znalecký posudek na podkladě pečlivého uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu s ostatními důkazy.¹⁹⁸

L. Křístek k této problematice dále zastává názor, že aplikace výše uvedeného judikátu R 1/1998-II. není univerzální a závisí na osobě zadavatele znaleckého posudku. Dovozuje, že *„pokud je zadavatelem posudku osoba rozdílná od soudce, pak soudce nemůže ovlivnit zadávání otázek znalci a s posudkem jako důkazem se musí vypořádat – pak lze použít výše uvedený judikát. Položí-li však soud sám v rámci vymezení úkolu znalci právní otázky, již není možné použít závěry citovaného judikátu, protože soudce položením právní otázky znalci „deleguje“ svou pravomoc i povinnost rozhodovat právní otázky, čímž aktivně porušuje zásadu, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci.“* Tento názor nepovažuji za správný, neboť konec konců shora uvedený judikát řeší právě situaci, kdy znalecký posudek byl vyžádán orgánem činným v trestním řízení, který zformuloval i právní otázky položené znalci. Navíc pochází z roku 1997, tj. dlouho předtím, než byla možnost stran předkládat vlastní znalecké posudky do TŘ vložena novelou č. 265/2001 Sb.

Nejvyšší správní soud v rozsudku 5 Afs 15/2005-65 formuloval opačný právní názor, týkající se uvedené problematiky. Dovodil, že judikát R 1/1998-II. je použitelný jen v případech, kdy znalecký posudek vyžádal orgán činný v trestním řízení, nikoli u posudku, který předkládá účastník řízení: *„Pokud stěžovatel odkazuje na rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 24. 4. 1997, sp. zn. 2 Tzn 19/97, tento na daný případ nedopadá, když jde o řízení trestní, znalecký posudek byl vyžadován orgány činnými v trestním řízení a zodpovězení otázek právních bylo vyšetřovatelem od znalce vyžadováno.“*

Mám za to, že alespoň pokud jde o trestní řízení, je odkazovaný judikát použitelný bez ohledu na to, zda se jedná o posudek vyžádaný orgánem činným v trestním řízení či předložený některou ze stran, což je i v souladu se zásadou rovnosti stran v trestním řízení (čl. 37 odst. 3 LZPS). Znalecký posudek, který krom jiného řeší i právní otázky, by tak měl být při splnění podmínky uvedené

¹⁹⁸) srov. R 40/1969

v druhé větě judikátu R 1/1998-II. plně využitelný jako důkazní prostředek v trestním řízení.

5.2.2. Hodnocení důkazů

Z výše citovaného ustanovení § 107 odst. 1 TŘ vyplývá, že úlohou znalce není nahrazovat činnost orgánů činných v trestním řízení při hodnocení důkazů (ani jejich určité části). Pokud bychom to připustili, negovali bychom tím právo orgánů činných v trestním řízení rozhodovat ve věci. Znalec tak nesmí činit ani z hlediska věrohodnosti důkazu, ani v tom směru, zda skutečnost, o níž podává zprávu, je prokázána. Pro samotné znalce někdy bývá obtížné abstrahovat své závěry od hodnocení důkazů. O to vyšší nároky jsou proto kladeny na orgány činné v trestním řízení, aby včas dokázaly postřehnout, kdy už znalec vybočuje z mantinelů své kompetence. Znalecký posudek totiž nemůže sloužit jako prověrka důkazů, ale na základě skutečností zjištěných z jednotlivých důkazů má dát odpověď na to, zda nějaký děj mohl proběhnout určitým způsobem, či zda určitá věc či osoba má nějaké vlastnosti apod. Znalci z oboru soudního lékařství tedy např. nepřísluší vyjadřovat se k otázce, zda obžalovaný byl schopen rozpoznat ohrožení života poškozeného, jeho úkolem může být popsat příčiny úmrtí poškozeného či mechanismus vzniku jeho zranění.¹⁹⁹ Pokud by znalec z provedených důkazů činil závěry o tom, které skutečnosti jsou prokázány a které nikoli, osoboval by si pravomoci orgánů činných v trestním řízení, které jediné smí procesně závazným způsobem hodnotit důkazy (§ 2 odst. 6 TŘ).

V odborné literatuře se občas vyskytuje názor²⁰⁰, že TŘ je v otázce zákazu znaleckého hodnocení důkazů vnitřně rozporný, neboť v jiných ustanoveních (§ 110 odst. 1 TŘ *in fine*) *de facto* takové hodnocení umožňuje. Autoři však nezohledňují, že ustanovení § 110 TŘ je ve vztahu k § 105 a násl. speciální, kdy umožňuje přezkoumání a zhodnocení dříve podaného posudku právě jen v úzce vymezených případech, které zákon definuje (§ 110 odst. 1 TŘ *in principio*). Hodnocení důkazu tak v tomto případě může tvořit přímo znalecký úkol.

¹⁹⁹) srov. R 43/1995

²⁰⁰) KŘÍSTEK, L.: *Znalectví*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013, str. 209

V uvedené souvislosti ovšem pokládám za poněkud problematické rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 4 To 9/86, jehož právní věta zní: *„Jestliže je třeba podle § 109 věta druhá TŘ přibrat nového znalce, musí nový znalec podat nový znalecký posudek, v němž se ovšem musí vyrovnat i s předchozím znaleckým posudkem.“* Není úplně zřejmé, co přesně je zde myšleno oním obligatorním „vyrovnáním se“ s dříve podaným posudkem. Pokud by mělo jít o „přezkoumávání“ či „vymezení se“ vůči dříve podanému posudku, pak tento postup lze považovat za faktické hodnocení důkazů, které znalci ovšem nepřísluší. V trestním řízení může přezkoumávat znalecký posudek pouze znalecký ústav zapsaný v II. oddílu seznamu znaleckých ústavů, znalci – fyzické osoby a znalecké ústavy zapsané v I. oddílu seznamu znaleckých ústavů mohou podat pouze „další“ znalecký posudek, aniž by se vyjadřovali ke správnosti ve věci event. dříve podaných konkurenčních posudků. Na druhou stranu „vyrovnání“ ve smyslu „vysvětlení“ (např. vysvětlení rozdílů mezi užitými znaleckými postupy) je podle mého názoru plně akceptovatelné.

Za pouze částečně správný pokládám názor, že znalec důkazy hodnotí mj. tím, že je ve formě vstupních podkladů zpracovává, vyhodnocuje a selektuje.²⁰¹ Znalecký posudek je sice sám o sobě odborným závěrem, a tedy výsledkem zhodnocení zjištěných skutečností, to však není možné bez výhrad subsumovat pod pojem hodnocení ostatních důkazů. Na rozdíl od orgánů činných v trestním řízení je znalec podstatně omezen tím, že nemůže hodnotit důkazy co do jejich pravdivosti a taktéž je limitován svým odborným zaměřením (zatímco např. závěry soudu představují syntézu všech provedených důkazů včetně znaleckého posudku).

Při zpracovávání znaleckého posudku může nastat situace, že některé provedené důkazy, na jejichž podkladě má znalec podat posudek, jsou vzájemně rozporné (např. má k dispozici odchylné svědecké výpovědi). Jelikož platí, že správnost a úplnost posudku musí být přezkoumatelná, je třeba, aby znalec v posudku uvedl, o které v řízení zjišťované skutečnosti svá odborná zjištění opírá. Z dikce TŘ přitom pro znalce vyplývá, že se nesmí nechat „vtáhnout“ do

²⁰¹) tamtéž, str. 233

hodnocení důkazů, tedy že se vlastní úvahou nemůže přiklonit k určité variantě, která se mu jeví být pravděpodobnější či věrohodnější. V takové situaci proto nemá jinou možnost, než formulovat své závěry podmíněně, případně alternativně podle toho, jak bude orgán činný v trestním řízení hodnotit tyto provedené důkazy, na nichž jsou závislé závěry posudku.²⁰² V odborné literatuře je uváděn příklad, kdy znalci v posudku uvedou několik faktorů o příčině smrti poškozeného bez jednoznačného určení, který z nich určitě a který jen možná či pravděpodobně je v příčinné souvislosti se smrtí poškozeného, přičemž tuto nejednoznačnost neodstraní ani podáním vysvětlení podle § 109 TŘ. Takový nejednoznačný posudek ale nemusí být nejasný nebo neúplný. Lidský organismus je velmi složitý, a i při použití poznatků současné lékařské vědy se může stát, že nebude možné jednoznačně určit příčinu určitého patologického jevu.²⁰³ Za velmi výstižné v této souvislosti považují následující shrnutí: „*Stanovisko „vševědoucího“ znalce, který „ví“ jak se události posuzovaného činu děly a odvolává se na svoji zkušenost, výsledky pomocných šetření apod. je neetické. Jestliže tak činí znalec s vysokou autoritou, může zmýlit či sugestivně ovlivňovat orgány činné v trestním řízení. Může vyvolat dojem, že upřednostňování jedné z verzí činu vyplývá z např. z medicínských argumentů (...) svůj osobní postoj maskuje pseudoodborným výrokem.*“²⁰⁴ V odborné literatuře se však lze setkat i s opačným – podle mě nesprávným – názorem, že takové posudky působí „alibisticky, nekompetentně, až směšně“²⁰⁵

Obdobně platí, že tam, kde je dopředu zřejmé, že výsledky dokazování prozatím nesvědčí pro jednoznačnou existenci či neexistenci určité skutečnosti, z které má znalec vycházet, a kde konečný závěr není zatím možno učinit, je třeba, aby sám orgán činný v trestním řízení znalci uložil, aby se vyjádřil alternativně. Z aktuální judikatury se ovšem v tomto směru podává, že je možné,

²⁰²) srov. R 64/1980

²⁰³) LORD, J., POLAKOVIČ, E.: *Poznámky k znaleckým posudkům a k ich hodnoteniu*, Socialistické súdnictvo, 12/1977, str. 7

²⁰⁴) MOLČAN, J. a kol.: *O alternatívnej formulári záveru znaleckého posudku o duševnom stave*, Socialistické súdnictvo, 11/1984, str. 36

²⁰⁵) ŠVARC, J.: *Posuzování duševního stavu v trestním řízení*, Česká a slovenská psychiatrie, 4/2011, str. 223

aby soud již v rámci zajištění podkladového materiálu pro znaleckou činnost označil z dané důkazní množiny ty důkazní prostředky, které za dané procesní situace, s přihlédnutím k zásadě přímosti a ústnosti, přesvědčivosti svědků atd., byly jím považovány za relevantní a využitelné pro zpracování znaleckého posudku. Taková identifikace relevantních důkazních materiálů měla pak ustanovenému znalci sloužit jako podklad pro pochopení souvislostí.²⁰⁶

Na druhou stranu třeba zdůraznit, že alternativní závěr není na místě, pokud by byl výrazem znalcovy nejistoty v odborných otázkách, které má zodpovědět. V takových případech má znalec např. možnost postupu dle § 10 odst. 2 ZnalZ, případně se nebát říci „nevím“. V praxi se v této souvislosti výraznější výkladové nejasnosti nevyskytují. Oblastí, kde podle poznatků autora občas dochází k pochybení orgánů činných v trestním řízení, jsou znalecké posudky z oboru psychologie. V situaci tzv. důkazní nouze se občas lze setkat se zadáním znaleckého úkolu v tom smyslu, aby znalec posoudil věrohodnost či pravdivost výpovědi určité osoby. Toto posouzení je obecně v kompetenci znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, specializace klinická psychologie. Jednalo by se však o nedovolené hodnocení důkazu.²⁰⁷ Znalec – psycholog je povolán vyjádřit se pouze k těm rysům osobnosti obviněného popř. svědka, které mohou mít vliv na jeho věrohodnost, není však oprávněn vyjadřovat se k otázce, zda výpověď obviněného nebo svědka je věrohodná či nikoliv.²⁰⁸ V posudku se může vyjádřit nanejvýše k osobnostním rysům obviněného či svědka, což slouží jako jeden z podkladů pro posouzení věrohodnosti této osoby, resp. pravdivosti její výpovědi orgánem činným v trestním řízení. Pouze ten je povolán zhodnotit tento důkaz jednotlivě i všechny důkazy v jejich souhrnu.

Pokud se znalec v posudku dopustí hodnocení některých důkazů, avšak neopírá o ně závěry svého posudku a nemají tudíž vliv na jeho odborná zjištění, lze bezpochyby analogicky aplikovat judikát R 1/1998-II tzn., pokud lze takto vadnou část posudku oddělit od ostatních, je možné ke zbytku posudku přihlížet.

²⁰⁶) srov. rozsudek NS sp. zn. 30 Cdo 352/2008

²⁰⁷) v této souvislosti nepovažuji za správné usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 4 Tdo 196/2015, kde je uvedeno, že „posouzení věrohodnosti svědka je otázka výsostně právní“.

²⁰⁸) srov. R 12/1987

V případě, že na určitém hodnocení důkazů znalec založí závěry svého posudku, zatíží ho vadou a je nutno postupovat podle § 109 TŘ.

5.2.3. Obstarávání důkazních prostředků

V otázce, zda si znalec může sám opatřovat informace a podklady pro podání posudku, je judikatura poměrně jednoznačná a rigorózní. Z rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 1 Tz 9/67, publikovaného ve sbírce pod č. R 45/1967-I., se podává, že znalci nelze uložit, aby si pro účely trestního řízení obstaral důkazní prostředky sám. Stejně tak z rozhodnutí publikovaného pod č. R 37/1984 plyne, že vyšetřovací úkony nemůže znalec provádět ani z vlastní iniciativy, nesmí samostatně získávat informace od svědků, úřadů ani jiných institucí a všechny podklady potřebné pro vypracování posudku musí získat od zadavatele. Musí se tak tedy dít výhradně v kooperaci s orgány činnými v trestním řízení, kdy znalec předkládá přehled podkladů, které poté orgány v dostupné době a míře zajistí. Tato úprava ovšem bývá někdy napadána samotnými znalci z toho hlediska, že jim někdy nezbývá, než aby si opatřili určité informace potřebné pro podání posudku sami (např. znalec lékař provádí sám prohlídku vyšetřovaného, získává od něho a někdy i od jeho rodiny anamnézu apod.).²⁰⁹ Zejména v oblasti ekonomických znaleckých posudků se naopak stává, že znalec je policejním orgánem „zavalen“ řadou podkladů, které jsou pro posouzení věci irelevantní, ale s nimiž se musí vypořádat a prostudovat je bez konečného efektu pro zpracovávání znalecký posudek, což vede k prodlužování doby pro zpracování posudku i k navýšení znalečného.²¹⁰ Z hlediska objektivitu a nestrannosti je však zcela namístě, že znalec nesmí žádným způsobem nahrazovat orgány činné v trestním řízení.

Pokud jsou podklady k posudku neúplné či nedostatečné, resp., pokud je nutno k podání posudku objasnit určité okolnosti, musí navrhnout orgánu činnému v trestním řízení, aby v tomto směru dokazování doplnil. Znalci lze také umožnit, aby byl v přípravném řízení i v řízení před soudem přítomen při výslechu

²⁰⁹) RŮŽEK, A.: *Dokazování svědkem a znalcem*, Socialistická zákonnost, 1971, č. 7–8, str. 411

²¹⁰) HÁLEK, V.: *Ekonomické znalecké posudky v trestním řízení ABC*. Bratislava: DonauMedia, 2013, str. 159

obviněného či svědků a kladl jim otázky, které se vztahují na předmět znaleckého vyšetřování. V odůvodněných případech tzn., pokud to má význam pro vypracování posudku, se znalci umožní, aby se zúčastnil i provedení jiných úkonů trestního řízení. Takovými úkony mohou být zejména konfrontace (§ 104a TŘ), rekognice (§ 104b TŘ), vyšetřovací pokus (§ 104c TŘ), rekonstrukce (§ 104d TŘ), prověrka na místě (§ 104e TŘ), ohledání (§ 113 TŘ), prohlídka těla a jiné podobné úkony (§ 114 TŘ), exhumace mrtvol (§ 115 odst. 2 TŘ). V praxi bývá velmi často tato možnost využita u dopravních nehod, provozních havárií apod. V těchto případech jsou často zásadním podkladem pro vypracování znaleckých posudků výsledky ohledání místa činu, přičemž na jejich kvalitě záleží i následné možnosti znalce dobrat se přesných závěrů. Pokud je ohledání provedeno nedostatečně, má často za následek nejednoznačné či alternativní závěry znaleckého zkoumání. Vždy však platí, že průběh takového úkonu neřídí ani neorganizuje znalec, ale příslušný orgán.

V některých případech znalecké expertizy (např. při vypracování posudku o duševním stavu pachatele) znalci vychází nejen ze skutkových zjištění obsažených ve spise (způsob spáchání činu, charakteristiky pachatele apod.), ale i z vlastních poznatků získaných vyšetřením (pozorováním) pachatele. Nejedná se však o vyhledávání důkazů z vlastní iniciativy, nýbrž na základě rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení.

6. Vady znaleckého zkoumání a jejich odstraňování

Vadnost znaleckého zkoumání je možné chápat v širším či užším smyslu.

6.1. Vady v širším smyslu

V širším smyslu jde o jakékoli pochybení během procesu přibírání znalce, přípravy posudku nebo výsledku znalce, tedy o vady charakteru procesního. Nejsou-li splněny zákonné podmínky, nelze k vadně provedenému znaleckému důkazu přihlížet, neboť zásadu vyjádřenou v § 220 odst. 2 TŘ, že se soud při svém rozhodování může opírat jen o důkazy, které byly v hlavním líčení provedeny, je třeba chápat tak, že musí jít o důkazy provedené způsobem odpovídajícím zákonu. V situaci, kdy znalecký posudek není výsledkem bezvadného procesu, TŘ nicméně nestanoví, o jak závažnou vadu dokazování se musí jednat, aby měla za následek procesní nepoužitelnost důkazního prostředku, resp. kdy z hlediska důkazního významu půjde o neúčinnost relativní a kdy o absolutní. Uvedu proto případy, kde by se podle mého názoru jednalo o vady natolik závažné, že způsobují procesní nepoužitelnost znaleckého důkazu. V této souvislosti ovšem stojí za to poukázat na rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 11 Tdo 122/2015, podle kterého *„Doktrína angloamerického práva tzv. plodů z otráveného stromu není převzata do českého trestního řízení. Z toho vyplývá, že se v našem právním řádu neuplatní závěr, že důsledkem vadného postupu orgánů činných v trestním řízení v procesu dokazování je vždy absolutní neúčinnost a nepoužitelnost důkazů“*.

Pokud se jedná o otázku vad ve stadiu přibírání znalce, nepochybně by zapříčinilo nepoužitelnost posudku, pokud byl jako znalec přibrán lékař, který zemřelého ošetřoval pro nemoc, která smrti bezprostředně předcházela. Stejně následky by mělo, pokud by byla jako znalec přibrána osoba, která je vyloučená pro podjatost. V těchto případech by se jednalo o neodstranitelné vady znaleckého zkoumání, způsobující absolutní neúčinnost z něj vzešlého posudku a muselo by být provedeno znovu. Pokud by k objasnění otázky vyšší složitosti

bylo vyžádáno „jen“ odborné vyjádření, bylo by též neúčinným důkazem, neboť není způsobilé v potřebné kvalitě objasnit posuzovanou otázku. Naproti tomu o vadu relativní a odstranitelnou by se jednalo např., pokud by oprávněným osobám nebyl dán prostor k uplatnění námitek dle § 105 odst. 3 TŘ.

Vadou znaleckého zkoumání ve stadiu přípravy posudku by nepochybně představovalo opomenutí poučit znalce. Znalec musí být poučen již před podáním posudku (§ 211 odst. 5 TŘ). Jedná se však o vadu odstranitelnou, neboť ji lze zhojit případným doplňujícím výsledkem znalce, v jehož rámci by byl teprve poučen a zopakoval již předtím podaný znalecký posudek. Pokud by se jednalo o prohlídku a pitvu mrtvoly (§ 115 TŘ), či jiný případ, kdy je přibráno více znalců (§ 105 odst. 4), musí být před podáním posudku poučeni dle § 106 TŘ všichni znalci.

Pro praxi podstatnou otázkou je, zda může znalec při vypracování posudku vycházet z úředních záznamů o vysvětlení, podaných dle § 158 odst. 6 TŘ, nebo zda tento postup zatíží znalecké zkoumání vadou. Postup, kdy znalci vycházejí z obsahu úředních záznamů o podání vysvětlení (neboť jiný podklad pro vypracování posudku, resp. odborného vyjádření není k dispozici) je poměrně častý. Pokud totiž v přípravném řízení nejsou splněny podmínky § 164 odst. 1 TŘ, bývají svědci pravidelně vytěžováni formou podání vysvětlení, přičemž jiné podklady znalec nemá k dispozici. Jde tedy o to, zda jako podklad znaleckého zkoumání mohou sloužit jen procesně použitelné důkazy, nebo postačí, když se bude jednat o podklady získané v souladu s TŘ, ke kterým však nelze přihlížet při dokazování či rozhodování ve věci.

Starší judikatura z doby před velkou novelou TŘ vycházela z názoru, že úkony provedené před zahájením trestního stíhání mají sloužit toliko k vyřešení otázky, zda a proti komu má být zahájeno trestní stíhání. Judikát R 46/88, který uváděl, že *„při vypracování znaleckého posudku nemůže znalec vycházet z vysvětlení osob, která byla opatřena před zahájením trestního stíhání podle § 158 odst. 3 TŘ“* zaujímal stanovisko, že z procesně nepoužitelného důkazu nelze vyvodit žádné právní důsledky. Toto rozhodnutí však již není od 1. 1. 2002

vzhledem k novému vymezení přípravného řízení již aktuální. Po velké novele může znalec vycházet z podkladů, které byly v rámci prověřování opatřeny, tzn. i z úředních záznamů o podaných vysvětleních.²¹¹ Pokud bychom připustili opak, vedlo by to k situacím, kdy by se orgány činné v trestním řízení často dostávaly do důkazní nouze, neboť TŘ umožňuje provádět výslechy svědků v přípravném řízení jen při splnění přesně vymezených podmínek. Úřední záznam sice nelze použít jako důkaz v řízení před soudem (srov. § 158 odst. 6 TŘ), ale pokud jde o posudek, který je na obsahu úředního záznamu založen, platí, že k důkazu není prováděn daný úřední záznam jako takový, ale znalecký posudek. Ústavní soud se k této problematice vyjadřuje v nálezu sp. zn. III. ÚS 2875/08 tak, že *„skutečnost, že soudní znalec vystavěl svůj znalecký posudek na určitých předpokladech, jež vyplývají mimo jiné z podaných vysvětlení, neznamena ještě, že v daném řízení tato vysvětlení (třeba i nepřímo) posloužila jako důkaz“*. Informace, které znalec čerpal z úředních záznamů, budou následně v rámci dokazování prověřeny, což může mít za následek nejen event. potřebu znalecký posudek revidovat např. vypuštěním některých pasáží či formou vypracování dodatku, ale v krajním případě i jeho nepoužitelnost. Ve shora citovaném nálezu Ústavní soud k tomuto uvádí, že *„pokud by se později, na základě soudem řádně provedeného dokazování, ukázaly být zmíněné předpoklady (coby "vstupní data" znaleckého posouzení) mylnými, zde např. vzhledem k svědeckým výpovědím poškozených či ošetřujícího lékaře, mohl by se stát znalecký posudek jako důkaz ve své podstatě nepoužitelným.“*

Relativní neúčinnost při provádění znaleckého důkazu by způsobilo přečtení písemného posudku (resp. protokolu o jeho výpovědi) bez splnění podmínek uvedených v § 211 odst. 5 TŘ.

6.2. Vady v užším smyslu

O vady v užším smyslu půjde v situaci, kdy existuje pochybnost o správnosti znaleckého posudku jako takového nebo je-li posudek nejasný nebo neúplný.

²¹¹) srov. např. usnesení NS sp. zn. 7 Tdo 870/2006

V takové situaci TŘ v § 109 stanoví, že je nejprve třeba požádat znalce o vysvětlení a teprve kdyby to nevedlo k výsledku, přibere se jiný znalec, přičemž rozpory a nesrovnalosti lze odstranit v první řadě prostřednictvím výsledku znalce, resp. znalců. Rozhodující orgán trestního řízení nemůže odmítnout přihlížet k znaleckému posudku s poukazem na jeho nedostatky, aniž se pokusil tyto nedostatky odstranit postupem podle § 109 TŘ.²¹² i když to není výslovně stanoveno, TŘ má na mysli pochybnost, resp. přesvědčení o nejasnosti či neúplnosti výhradně na straně orgánů činných v trestním řízení, které řízení vedou a v něm rozhodují. Obviněný se tedy nemůže úspěšně domáhat postupu dle § 109 TŘ pouze na základě svého subjektivního přesvědčení o naplnění shora uvedených podmínek. Je zřejmé, že tento postup je motivován v první řadě zásadou hospodárnosti trestního řízení, v literatuře se jako další důvod uvádí i zabránění tomu, aby se rozhodující orgán změnou osoby znalce snažil docílit podání posudku odpovídajícího jeho názoru na věc.²¹³ Bylo by v rozporu s ustanovením § 109 TŘ, jestliže by orgán trestního řízení bez věcných důvodů, aniž by si vyžádal vysvětlení nebo doplnění znaleckého posudku, přibral jiné znalce jen proto, že se závěry znaleckého posudku vnitřně nesouhlasí.

Za nejasný či neúplný se považuje posudek, který není dostatečně odůvodněný, trpí vnitřními rozpory, závěry nevyplývají logicky z předpokladů, z odpovědí není jasné, jaké znalec zaujímá stanovisko, případně jsou odpovědi neúplné apod. Vysvětlení v případě nejasného posudku bude znalec podávat zpravidla ústně do protokolu, alternativně je možné i forma písemného podání vysvětlení (srov. § 59 odst. 1 TŘ). V případě, že se jedná o posudek neúplný, orgán činný v trestním řízení zpravidla vyžádá od znalce doplněk k posudku.

Vady, které je nutno odstraňovat postupem dle § 109 TŘ lze rozdělit:

1. Vady formálního charakteru, kam spadá zejména:

- Posudek vypracoval znalec, který v daném oboru nemá oprávnění podávat posudky

²¹²) srov. stanovisko sp. zn. Tpjf 30/76 ze dne 16. června 1976 (SbNS 1976: 8, 419 - Rt 41/1976)

²¹³) ŠTĚPÁN, J.: *Provádění důkazů*, Stát a právo, 13/1967, str. 156

- Nedodržení struktury posudku z hlediska rozdělení na část „nález“ a část „posudek“, resp. jejich nedostatečné odlišení
- Nepřipojení znalecké doložky, podpisu či otisku znalecké pečeti
- Jiné formální nedostatky jako absence čísla posudku dle znaleckého deníku, nečíslování stran, nepoužití předepsané sešívací šňůry k sešití apod.

Formální vady písemného znaleckého posudku (chybný název, nedostatek znalecké doložky a znalecké pečeti atd.) lze zpravidla napravit při výslechu znalce před soudem.²¹⁴

2. Vady metodické, kam spadá zejména:

- Nepřihlédnutí ke všem skutečnostem, relevantním z hlediska odborného posouzení věci,
- Znalecké zkoumání kvalitativně neodpovídá požadované vědecké úrovni, resp. znalec k posuzované otázce nepřistoupil dostatečně komplexně a systémově,
- Posudek je založen na neúplných, resp. technicky nepřijatelných podkladech, aniž by znalec vyvinul snahu k jejich doplnění,
- Znalec jednoznačně vyřešil otázku, když úroveň vědeckého rozvoje v dané oblasti toto neumožňuje, resp. to neumožňuje rozsah vstupních dat, se kterými znalec pracoval.

Pokud by nebyly pochybnosti rozptýleny výše uvedeným způsobem, tj. vysvětlení dosavadních znalců (podávané v písemné podobě či nadiktované do protokolu) nebo doplnění znaleckého posudku nevedlo k cíli, je nutno přistoupit k přibrání jiného znalce k podání nového posudku. Tento nový znalecký posudek bývá někdy poněkud nepřesně nazývaný „revizním“ znaleckým posudkem. V pravém slova smyslu však v trestním řízení může podat revizní posudek jen znalecký ústav zapsaný v II. oddíle seznamu znaleckých ústavů postupem dle

²¹⁴) srov. B 1/1988-12-II.

§ 110 TŘ.²¹⁵ Pokud totiž pojem „revize“ chápeme v obecném významu jako přezkoumávání či zjišťování správnosti, pak se jinými slovy fakticky jedná o zhodnocení předcházejícího posudku, které ovšem smí provádět jen výše zmiňované ústavy. Pro ostatní znalce (ať fyzické nebo právnické osoby) platí ustanovení § 107 odst. 1 TŘ, které jim hodnotit důkazy zakazuje, proto by se nově přibráný znalec neměl vyjadřovat ke správnosti předcházejícího posudku, ale omezit se na vypracování úplně nového znaleckého posudku. Osobně bych proto u takovýchto posudků, které nebyly vyžádány postupem dle § 110 odst. 1 TŘ, preferoval namísto „revizní“ označení „nový“ popř. „další“. V. Mathern za nejpriléhavější označení považuje posudek „opakovaný“.²¹⁶

V praxi se občas objevuje i pojem „superrevizní“ posudek, nejčastěji v souvislosti s požadavkem obhajoby na jakousi revizi revizního posudku ve snaze zvrátit důkazní situaci. Pojmově jde dle mého názoru o nonsens, neboť zákon nezná žádnou další zvláštní kategorii znaleckých ústavů, která by byla určena k podávání takovýchto posudků a – jak ostatně uvedl i Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 2789/08 - není možno zadávat znalecké posudky *ad infinitum*, nemá-li se trestní řízení zvrhnout v nikdy nekončící řetězec znaleckých posouzení. Samozřejmě, že i revizní znalecký posudek může být nejasný či neúplný, v takovém případě se i zde uplatní postup dle § 109 s možností přibrat nového revizního znalce, nejedná se však o žádnou „superrevizi“.

Pokud jde o postup při obstarávání nového znaleckého posudku, je zajímavou otázkou, zda má být nově přibráný znalec seznámen s posudkem, který byl ve věci již dříve podán. Judikatura zatím zaujímá stanovisko, že se v rámci nového posudku musí znalec vyrovnat i s předchozím znaleckým posudkem²¹⁷, neboť bez objasnění a zdůvodnění odlišných závěrů nelze

²¹⁵) Oproti tomu v civilním řízení platí, že podaný posudek může přezkoumat i další jednotlivý znalec, srov. § 127 odst. 2 OSŘ

²¹⁶) MATHERN, V.: *Znalecký posudok jako dôkazný prostriedok v československom trestnom konaní*. Vyd. 1. v Bratislave: Veda, 1976, str. 118

²¹⁷) R 11/1987-I.

považovat posudek za úplný.²¹⁸ Tento právní názor považuji za nesprávný, a to ze dvou hledisek:

1. Z hlediska zachování co nejvyšší míry objektivity znaleckého zkoumání se domnívám, že není na místě, aby byl nový znalec seznámen s posudkem, který byl ve věci již podán. Vždy by hrozilo riziko, že nový posudek bude ovlivněn posudkem dříve podaným. Nový znalec může např. bezděčně přebírat názory znalce předcházejícího, nebo se naopak bude proti němu cíleně vymezovat a snažit se prosazovat svoji „vědeckou pravdu“. Postup dle § 109 TŘ má za cíl opatřit bezvadný podklad pro rozhodování, nikoli provádět prověřování již obstaraných důkazních prostředků.
2. Stejně tak není účelem opatření nového znaleckého posudku náповěda orgánu činnému v trestním řízení, jak by měl hodnotit prvotní posudek, byť nový znalec je jako subjekt hodnocení posudku obzvláště kvalifikovaný k posouzení jeho odborné správnosti. Orgán činný v trestním řízení je povinen provést k důkazu oba posudky, tj. vyslechnout jejich zpracovatele a následně se s oběma posudky vypořádat tak, aby bylo zřejmé, který bere za základ svého rozhodnutí a z jakého důvodu.

Občas lze v praxi pozorovat tendenci orgánů činných v trestním řízení vycházet bez dalšího z posudku podaného později, aniž by však bylo náležitě odůvodněno, proč byl jako podklad pro rozhodnutí vzat pouze jeden z konkurujících si posudků. Význam a hodnotu posudku ovšem nelze posuzovat podle toho, zda jde o posudek prvotní, či zda se jedná o opakovanou expertizu. Názor²¹⁹, že je třeba hodnotit pouze nový posudek, protože původní je rozhodujícím orgánem považován za „pochybný“, je naprosto nesprávný. Pokud nastane situace, že má orgán činný v trestním řízení k dispozici k téže otázce dva rovnocenné, ale co do závěru odlišné, znalecké posudky, nepřísluší mu, aby sám

²¹⁸) srov. R 55/1986

²¹⁹) BERAN, J., MITLÖHNER, M.: *Některé názory na znalecký posudek jako soudní důkaz*, Socialistická zákonnost č. 7-8/1971, str. 475

bez dalšího uvážil, který z nich použije (který mu „vyhovuje“) pro rozhodnutí skutková zjištění a který ne. Skutečnost, že orgán činný v trestním řízení nedisponuje potřebnými odbornými znalostmi, sama o sobě neznamená, že by při hodnocení vzájemně rozporných posudků musel bezpodmínečně požadovat vypracování revizního posudku. V první řadě musí sám v rámci hospodárnosti předložené posudky (byť laicky) zhodnotit a teprve pokud by touto kontrolou nebylo možné některý z posudků vyvrátit, nezbude než vyžádat revizní posudek. Pokud už se orgán činný v trestním řízení přikloní k některému z konkurujících si posudků, platí, že je třeba v rozhodnutí náležitě zdůvodnit, proč se opřel o konkrétní posudek. V takových případech je třeba, aby k projednání věci před soudem byli předvoláni všichni zúčastnění znalci. Vyžaduje to zásada ústnosti i zásada zjišťování materiální pravdy. Je možné, že právě na základě dalšího znaleckého posudku budou odstraněny pochybnosti o prvotním posudku, o který tak orgán činný v trestním řízení bude moci opřít své rozhodnutí.

7. Posudek ústavu dle § 110 TŘ

Dle § 110 odst. 1 TŘ (v návaznosti na § 21 odst. 3 ZnalZ) platí, že ve výjimečných, zvláště obtížných případech, vyžadujících zvláštního vědeckého posouzení, může policejní orgán nebo státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu přibrat státní orgán, vědecký ústav, vysokou školu nebo instituci specializovanou na znaleckou činnost k podání znaleckého posudku nebo přezkoumání posudku podaného znalcem. Posudek podává ústav vždy v písemné formě, kdy musí být výslovně uvedeno, kdo konkrétně posudek zpracoval a může jej dle potřeby stvrdit resp. podat vysvětlení k jeho obsahu. Za podmínek § 105 TŘ musí být tyto osoby nejméně dvě. Zásady pro vyloučení znalců (srov. § 105 odst. 2 TŘ, § 11 ZnalZ) platí u osob, které za ústav posudek zpracovaly, obdobně. Rovněž možnost vznést námitky proti ústavu či zpracovatelům posudku se uplatňují a řeší dle § 105 odst. 3, resp. dle § 11 odst. 1,2 ZnalZ.

Postup podle § 110 TŘ je podmíněn kumulativním splněním požadavku výjimečnosti, zvláštní obtížnosti a nutnosti zvláštního vědeckého posouzení daného případu, přičemž se jedná o pojmy právně neurčité, kdy bohužel není k dispozici dostatečné množství judikatury, která by výše uvedená kritéria blíže vyložila. V odborné literatuře se lze dočíst: *„Korektně je však nutné také přiznat, že ona relativní hranice mezi zvláště obtížným případem, vyžadujícím zvláštního vědeckého posouzení, a běžným znaleckým úkolem se postupem času smývá. Důvodů k tomuto posunu je poměrně mnoho, přičemž jedním z nich je patrně i ten, že s rozvojem vědy a techniky je v určitých případech dnes již velmi složité určit, zda se jedná o zvláště obtížný případ či zda se stále ještě jedná o běžný znalecký úkol.“*²²⁰ To v některých případech může činit praktické problémy, neboť z judikatury zároveň vyplývá povinnost v opatření o přibrání znalce vždy náležitě odůvodnit závěr o tom, že se jedná o případ dle § 110 odst. 1 TŘ.²²¹

Na mimořádnou obtížnost případu a tomu odpovídající nutnost zvláštního vědeckého posouzení bude třeba usuzovat v případech, kdy je k podání posudku nutno aplikovat náročnější vědecké postupy a metody, bez nichž by znalecké

²²⁰) ŠEVČÍK, P., ULLRICH, L.: *Znalecké právo*. Vyd. 1. v Praze: C.H. Beck, 2015, str. 34

²²¹) srov. usnesení NS sp. zn. 5 Tdo 113/2013

posouzení a zodpovězení položených otázek bylo nerealizovatelné. Lze v této souvislosti poukázat i na rozhodnutí prvorepublikového Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. Rt i 543/23: „Posudku lékařské fakulty lze se domáhati pouze tehdy, jde-li o otázky zřídka se vyskytující nebo o otázky, (...) jež skýtají podnět k dalšímu vývinu vědy a získání nových poznatků“.

Nemůže se proto jednat o běžně se vyskytující znalecké úkoly jako je např. vyčíslení nákladů na opravu havarovaného motorového vozidla apod.²²² V praxi se bude jednat např. o posouzení, zda je poškození zdraví či smrt pacienta v příčinné souvislosti s diagnostickým nebo léčebným výkonem, nebo o objasňování příčin letecké nehody. Soudní praxe dovodila, že o výjimečný, zvláště obtížný případ, vyžadující zvláštního vědeckého posouzení půjde v situaci, kdy se nepodaří odstranit pochybnosti o správnosti a úplnosti již ve věci podaných znaleckých posudků postupem podle § 109 TŘ, mezi těmito posudky přetrvávají zásadní rozpory i po vyžádaných vysvětleních a z tohoto důvodu nemohou být podkladem pro rozhodnutí.²²³

Účel postupu dle § 110 odst. 1 může být dvojitý:

1. podání posudku
2. přezkoumání posudku podaného znalcem

7.1. Podání posudku

Není podmínkou, aby přibrání znaleckého ústavu předcházelo podání posudku znalcem, přibraným postupem dle § 105 TŘ. Je však skutečností, že potřeba zvláštního vědeckého posouzení nejčastěji vyplývá ze zásadních rozporů v závěrech dříve podaných znaleckých posudků. K podání posudku ve věci (někdy se hovoří o tzv. prvoposudku) tak bývají instituce vyjmenované v § 110 odst. 1 TŘ přibírány spíše výjimečně, pokud je od počátku zřejmé, že věc vyžaduje zvláštní vědecké posouzení. Příkladem může být mediálně známý případ „silničního piráta z D1“, o němž rozhodoval Městský soud v Praze (sp. zn. 4 T 51/2010).

²²²) srov. R 66/1980-II

²²³) srov. rozsudek NS sp. zn. 6 Tz 315/2001

Ačkoli byl samotný průběh dopravní nehody zaznamenán dálniční kamerou, následné vyhodnocování technické příčiny nehody a možnosti účastníků nehodě předejít či ji odvrátit bylo značně obtížné, proto byl k podání prvotního posudku přibrán Ústav soudního inženýrství v Brně, tedy znalecký ústav zapsaný v II. oddíle seznamu znaleckých ústavů.

7.2. Přezkoumání posudku podaného znalcem

K vyžádání posudku znaleckého ústavu za účelem přezkoumání posudku vyžádaného dle § 105 TŘ přistoupí orgán činný v trestním řízení, jestliže má posudek vady a zároveň byl vyčerpán postup podle § 109 TŘ, tj. teprve tehdy, jestliže nejasnosti nebo neúplnosti posudku nebyly odstraněny ani osobním výslechem znalce a vysvětlením, které od něho bylo vyžádáno.²²⁴ V případě tzv. revizního posudku je účelem zpravidla nejen přezkoumání znaleckého posudku ve věci již podaného, tzn. objasnění jeho případných chyb či potvrzení závěrů. Často se bude jednat o situace, kdy ve věci již bylo zpracováno více posudků s odlišnými závěry a znalecký ústav bude muset revidovat více posudků současně. Znalecký úkol bývá formulován širěji, neboť jestliže se závěry přezkoumávaného posudku nepotvrdí, je samozřejmě zároveň třeba, aby ústav předložil vlastní řešení objasňované problematiky. Rovněž můžou být položeny i doplňující dotazy, které v revidovaných posudcích nebyly řešené.

Z hlediska pořadí úkonů bývá při zpracovávání revizních znaleckých posudků doporučováno, aby samostatné řešení zadané problematiky revizním znalcem (tj. v podstatě zpracování znaleckého posudku ve smyslu položených otázek bez přihlížení k původnímu posudku) předcházelo revizi již podaného posudku. Teprve na základě vlastního dokončeného znaleckého posudku může ústav podrobit zkoumání revidování znalecký posudek ve smyslu hledání rozdílů a analýzy jejich příčin.²²⁵

²²⁴) srov. R 13/1971-II

²²⁵) DROCHYTKA, R. a kol.: *Postřehy z řešení revizních znaleckých posudků*, Soudní inženýrství, 2/2005, str. 73

Při následném rozhodování by měl orgán činný v trestním řízení primárně vycházet z revizního znaleckého posudku, neboť ten byl vypracován za účelem odstranění rozporů a nejasností v původním posudku, byť samozřejmě platí zásada volného hodnocení důkazů.²²⁶

Podle mého názoru však úprava § 110 odst. 1 TŘ v určitém ohledu není zcela precizně formulovaná. § 21 odst. 3 ZnalZ totiž předpokládá, že ve zvlášť závažných případech vyžadujících zvláštního vědeckého posouzení budou pro zpracování znaleckého posudku přibírány primárně znalecké ústavy, které se zapisují do II. oddílu seznamu znaleckých ústavů, jinými slovy subjekty, které jsou na znaleckou činnost do určité míry specializovány. ZnalZ je charakterizuje jako vysoké školy nebo jejich součásti a veřejné výzkumné instituce, případně jiné osoby veřejného práva nebo jejich organizační složky vykonávající vědeckovýzkumnou činnost v příslušném oboru. TŘ však v § 110 odst. 1 tyto ústavy charakterizuje jinými slovy, když pravděpodobně demonstrativně vyjmenovává některé instituce specializované na znaleckou činnost (státní orgán, vědecký ústav, vysoká škola) a následně jako další „typ“ uvádí *instituce specializované na znaleckou činnost*. Tím může při nesprávném výkladu vznikat mylný dojem, že se v případě prve uvedených subjektů jedná o jakékoli státní orgány, vědecké ústavy a vysoké školy, tj. i takové, které podmínku zápisu v seznamu znalců nesplňují. Takový výklad je samozřejmě zcela nesprávný, nicméně použití jiné terminologie v TŘ může působit matoucím dojmem a není pro něj relevantní důvod. Proto by v rámci přesnosti bylo § 110 odst. 1 TŘ pozměnit tak, že za slovo „nebo“ se vkládá „další“ popř. „jinou“. Příslušná pasáž by tedy zněla „...státní orgán, vědecký ústav, vysokou školu, nebo jinou instituci specializovanou na znaleckou činnost...“.

Z terminologického hlediska se domnívám, že použití výrazu výjimečný zvlášť obtížný „případ“ není nejvhodnější volbou. Potřeba zvláštního vědeckého posouzení je určena stupněm složitosti posuzované odborné otázky, zatímco termín „případ“ může vzbuzovat dojem, že odkazuje spíše na celou událost, resp. skutek, pro který se vede trestní řízení. „Případ“ je tedy podle mého názoru

²²⁶) srov. rozsudek NS sp. zn. 30 Cdo 3631/2011

pojem širší, přičemž teprve v jeho rámci mohou být objasňovány určité odborné otázky. Proto bych považoval za účelné, upravit § 110 odst. 1 TŘ tak aby zněl „K objasnění výjimečných, zvláště obtížných skutečností, vyžadujících zvláštní vědecké posouzení...“.

8. Výslech znalce

Účast znalce u výslechu se zajišťuje jeho předvoláním. V předvolání musí být znalec upozorněn na následky nedostavení se, což může být pouze pořádková pokuta (§ 66 TŘ), neboť TŘ nestanoví možnost znalce předvést. Vlastní účast znalce v průběhu soudního řízení bývá označována jako proces komunikace vysoké intenzity, což znamená, že se od znalce očekává vysoký výkon v podobě výpovědi, tj. kvalifikovaných odpovědí na kladené otázky, které znalec nemusí vždy předjímat.²²⁷

8.1. Poučení znalce

Bez ohledu na stádium trestního řízení, ve kterém je znalec vyslýchán, platí, že musí být před výslechem poučen orgánem činným v trestním řízení podle § 106 TŘ o významu znaleckého posudku z hlediska obecného zájmu a o trestních následcích křivé výpovědi a vědomě nepravdivého posudku. Toto poučení bývá buď součástí opatření o přibrání znalce, nebo je k němu připojeno.

Z ustanovení § 106 TŘ (arg. „znalec musí být v předvolání upozorněn...“) vyplývá, že zákon ukládá orgánu činnému v trestním řízení povinnost poučit znalce nejpozději před podáním znaleckého posudku (srov. R 33/1977). Za takový úkon nutno považovat jednak vyhotovení znaleckého posudku v písemné formě a jeho doručení orgánu činnému v trestním řízení, který znalce přibral, a rovněž i nadiktování posudku do protokolu v rámci výslechu. Jde tedy o tu část činnosti znalce, v níž sděluje orgánu činnému v trestním řízení odborné stanovisko k úkolům, jež byly stanoveny v souvislosti s jeho přibráním jako znalce. Teprve po dodání znaleckého posudku ve shora uvedeném smyslu se zakládá odpovědnost znalce za úplnost znaleckého nálezu, objektivitu a přesnost posudku a v návaznosti na to i trestní následky za podání vědomě nepravdivého znaleckého posudku.²²⁸

²²⁷) VYKOPALOVÁ, H.: *Znalec a atmosféra soudního líčení*, Soudní inženýrství, 15/2004, str. 329

²²⁸) srov. R 53/1991

Bylo-li přibráno více znalců (viz např. § 105 odst. 4), musí být tato podmínka splněna u všech (R 33/1977). Podmínku poučení znalce před podáním písemného znaleckého posudku bude třeba považovat za splněnou i v případě znaleckého posudku předloženého stranou podle § 110a TŘ, jestliže tento posudek má všechny zákonem požadované náležitosti a obsahuje doložku znalce, že si je vědom následků vědomě nepravdivého znaleckého posudku. Při provádění důkazu tímto znaleckým posudkem se totiž podle citovaného ustanovení postupuje stejně, jako by se jednalo o znalecký posudek vyžádaný orgánem činným v trestním řízení. Strana však nemůže takového znalce sama vyslýchat jinak než postupem podle § 215 odst. 2 TŘ. Proto nebude vyloučeno, aby i tento znalec, který sice nebyl přibrán k trestnímu řízení a písemný znalecký posudek vypracoval na žádost strany, byl vyslýchán orgánem činným v trestním řízení a při výslechu se odvolal na svůj dříve podaný písemný posudek a stvrdil jej ve smyslu § 108 odst. 1 věta první. V takovém případě pak postačí poučení před výslechem znalce. Jak je zřejmé ze zákonného znění § 106 TŘ v spojení s dalšími navazujícími ustanoveními, tím, kdo má znalce poučit ve smyslu zmiňovaného ustanovení, je orgán činný v trestním řízení, který znalce k posudku bude vyslýchat. V žádném případě nemůže být požadavek poučení podle § 106 TŘ realizován obhajobou, byť by tato nechala vypracovat znalecký posudek ve smyslu § 110a TŘ.²²⁹

V praxi se zpravidla ve věci poučovací povinnosti nevyskytují v postupu orgánů činných v trestním řízení nedostatky. Zcela výjimečně se lze setkat s tím, že soud zamění poučení znalce dle § 106 TŘ s pouhým upozorněním na znalecký slib složený podle § 6 ZnalZ. Jiný případ pochybení představuje, jestliže soud znalce „poučí“ podle § 346 TZ, tj. upozorní na skutkovou podstatu trestného činu křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku. Takové poučení samozřejmě není dostačující, neboť poučení podle § 106 TŘ je podstatně širší, kdy ukládá oznámit skutečnosti, pro které by byl jako znalec vyloučen, následky nedostavení se na předvolání a poučení o významu znaleckého posudku.

²²⁹) srov. rozsudek NS sp. zn. 5 Tz 100/2007

Pro úplnost je třeba doplnit, že ustanovení TŘ pro výslech znalce se použijí i na účast znalce na některých zvláštních způsobech dokazování (srov. § 104c odst. 3 TŘ, § 104d odst. 2 TŘ, § 104e odst. 2 TŘ).

8.2. Výslech znalce v přípravném řízení

V případě písemně podaného znaleckého posudku je výslech znalce v trestním řízení obligatorní s výjimkou přípravného řízení, kde platí, že nejsou-li pochybnosti o spolehlivosti a úplnosti znaleckého posudku, je možno od výsledku znalce upustit. Jestliže však pochybnosti existují, je třeba znalce vyslechnout a postupem podle § 109 TŘ odstranit nejasnosti nebo neúplnosti posudku. Zákodárce zde správně uvádí (na rozdíl od formulace použité v § 109 TŘ), že se musí jednat o pochybnost, resp. přesvědčení o nejasnosti či neúplnosti na straně orgánů činných v daném trestním řízení. V praxi se s výsledkem znalce orgány přípravného řízení lze setkat spíše výjimečně, což má potenciálně význam i z hlediska možnosti číst v hlavním líčení znalecký posudek, resp. protokol o výpovědi znalce dle § 211 odst. 5 TŘ, neboť jednou z podmínek je i absence pochybností o správnosti a úplnosti posudku. V. Mathern v této souvislosti dokonce hovoří o „usměrňování“ orgánů, vykonávající přípravné řízení tak, aby možnost danou jim v § 108 odst. 3 TŘ využívali s ohledem na potřebu provádění důkazů před soudem, tj. aby v jednoduchých věcech, kde znalec řeší skutečně jednoznačné odborné otázky, přičemž o jeho závěrech nejsou pochybnosti, upustili od jeho výsledku, aby jeho posudek mohl být v hlavním líčení za splnění podmínek § 211 TŘ čten.²³⁰

K tomuto názoru mám výhrady, neboť nesouhlasím s tím, že pochybnosti o správnosti posudku v přípravném řízení musí nezbytně vyústit v nemožnost postupu dle § 211 odst. 5 TŘ v hlavním líčení. Pokud měl některý z orgánů přípravného řízení pochybnosti o spolehlivosti či úplnosti posudku, bylo třeba na tuto situaci reagovat a postupem podle § 109 TŘ odstranit nejasnosti nebo neúplnosti posudku. Pochybnosti o správnosti a úplnosti, o nichž hovoří § 211

²³⁰) MATHERN, V.: *Niektoré otázky znaleckých posudkov v trestnom konaní*, Socialistické súdnictvo, 12/1971, str. 11

odst. 5 TŘ mohou vzniknout na straně soudu, který po přezkoumání posudku (písemného nebo obsaženého v protokole o výpovědi znalce) k němu zaujme stanovisko.

To že fakticky dochází v praxi k výsledku znalce v přípravném řízení velmi zřídka, může mít v případě, že je již v této fázi trestního řízení předložen posudek opatřený stranou dle § 110a TŘ, zajímavé důsledky. Obhajoba vždy předkládá pouze posudky, svědčící ve prospěch obviněného a z uvedeného postupu orgánu činného v trestním řízení by tedy fakticky vyplývalo, že policejní orgán ani státní zástupce nemají pochybnosti o spolehlivosti a úplnosti obhajobou předloženého posudku, neboť v opačném případě by od výsledku znalce nebylo možno upustit.²³¹ S touto skutečností by se nepochybně měly orgány přípravného řízení následně vypořádat v rámci rozhodnutí, která v přípravném řízení činí.

8.3. Výslech znalce v rámci postupu dle § 185 odst. 2 TŘ

Ustanovení § 185 odst. 2 TŘ umožňuje předsedovi senátu, aby vyslechl obviněného, nebo opatřil jiná potřebná vysvětlení pro účely rozhodnutí, zda o podané obžalobě nařídít její předběžné projednání, nebo zda je možno nařídít hlavní líčení. Takovým vysvětlením nepochybně může být i výslech znalce, pokud se předsedovi senátu jeví posudek jako nejasný. Z judikatury se sice podává, že „za potřebné vysvětlení nelze považovat objasnění věci znaleckým posudkem“, dále však citovaný judikát upřesňuje, že „lze však předvolat znalce a konzultovat s ním o obsahu písemně podaného posudku.“²³²

V souladu s tím je i další judikát, ze kterého vyjímám: „postup (dle § 185 odst. 2 TŘ) zpravidla přichází do úvahy tehdy, když (...) je třeba požádat znalce o vysvětlení některých skutečností uvedených v znaleckém posudku apod.“²³³

Výslech znalce v rámci přezkumu obžaloby je tedy možný, po znalci lze ovšem požadovat vysvětlení pouze k již podanému posudku, nikoli objasnění věci novým posudkem. Jak zdůrazňuje i V. Mathern, v tomto stádiu se předseda

²³¹) srov. R 2/1989-II.

²³²) srov. R III/1964

²³³) srov. R 20/1972

senátu nemá zaměřovat na odstraňování nedostatků přípravného řízení, ale jen na obstarání vysvětlení potřebných k rozhodnutí, neměl by tedy např. znalci pokládat nové otázky.²³⁴ Rozpory, nepřesnosti či neúplnost znaleckého posudku by mohly být důvodem pro nařízení předběžného projednání obžaloby a pro vrácení věci k došetření dle § 188 odst. 1 písm. e), po novele TŘ z roku 2001 však platí, že důvodem pro takový postup může být jen zjištění vad skutečně závažných. V úvahu přichází např. situace, kdy

- k podání znaleckého posudku byla přibrána osoba v rozporu s podmínkami § 24 odst. 1 ZnalZ,
- byl přibrán vyloučený znalec nebo znalec z neodpovídajícího oboru či odvětví
- byl přibrán jeden znalec k podání posudku, který obligatorně vypracovávají znalci dva

a zároveň je znalecký posudek stěžejním důkazem pro rozhodnutí ve věci, přičemž tuto vadu nelze napravit v řízení před soudem.

8.4. Výslech znalce v hlavním líčení

K výslechu znalce v hlavním líčení by mělo docházet až po provedení všech ostatních důkazů, z nichž musí znalec ve svém posudku vycházet.²³⁵ Je třeba rozlišovat, zda se jedná o provádění důkazu posudkem znalce – fyzické osoby, či o provedení důkazu posudkem zpracovaným právníkou osobou – znaleckým ústavem.

Pokud jde o výslech znalce – fyzické osoby, TŘ důsledně respektuje zásadu ústnosti, proto je soud povinen jej vyslechnout, přičemž se postupuje obdobně jako při výslechu svědka (arg. § 101 *a simili*). Znalec má posudek přednést vždy osobně, aby ho mohl po dotazech přítomných stran event. doplnit či upřesnit. Zásada ústnosti však není v TŘ chápána absolutně, výjimku z tohoto pravidla, užívanou především v případě jednoduchých znaleckých posudků, kde by účast

²³⁴) MATHERN, V.: *Znalecký posudok jako dôkazný prostriedok v československom trestnom konaní*. Vyd. 1. v Bratislave: Veda, 1976, str. 93

²³⁵) srov. R 64/1980

znalců v hlavním líčení byla spíše formální záležitostí, představuje ustanovení § 211 odst. 5 TŘ. V zájmu pružnějšího a ekonomičtějšího vykonání expertizy v trestním řízení lze totiž místo výsledku znalce číst protokol o jeho výpovědi nebo jeho písemný posudek, jestliže znalec byl před podáním posudku poučen podle § 106 TŘ, nejsou pochybnosti o správnosti a úplnosti posudku a státní zástupce i obžalovaný s tím souhlasí. Jestliže se obžalovaný, který byl k hlavnímu líčení řádně předvolán, bez omluvy nedostaví, nebo se bez vážného důvodu z jednací síně vzdálí, souhlas obžalovaného s přečtením takového protokolu o výsledku svědka není třeba a postačí souhlas státního zástupce. Na tyto skutečnosti musí být obviněný v předvolání upozorněn. TŘ zde nevylučuje, aby byly čteny obě tyto formy znaleckého důkazu nebo jen některá z nich podle toho, zda znalec podal písemný posudek či nikoli, resp. zda byl vůbec vyslýchán. Tato úprava se samozřejmě vztahuje i na posudky, předložené stranou dle § 110a TŘ.

Pokud jde o provedení důkazu posudkem vypracovaným znaleckým ústavem, dle § 22 ZnalZ platí, že ústav podává posudek písemně. V něm uvede, kdo posudek připravoval (v případech uvedených v § 105 odst. 2 dvě osoby) a kdo může, jestliže to je podle procesních předpisů třeba, před orgánem veřejné moci osobně stvrdit správnost posudku podaného ústavem a podat žádaná vysvětlení (srov. § 110 odst. 2 TŘ). Proto je základní způsob provedení tohoto důkazu upraven v § 213 TŘ tak, že posudky, zprávy státních a jiných orgánů a další listiny, jimiž se provádí důkaz, se při hlavním líčení přečtou a umožní se do nich nahlédnout stranám, a pokud je to třeba, i svědkům a znalcům. V hlavním líčení tedy posudek musí být vždy přečten bez ohledu na stanovisko stran, a to i tehdy, pokud osoba v něm označená jako zpracovatel bude v případě potřeby před soudem vyslechnuta jako znalec.

Z odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR publikované pod číslem 3/1989 Sb. rozh. tr. se podává, že „z hlediska provádění důkazů je třeba odlišovat posudek ústavu podle § 110 TŘ od posudku znalce přibraného podle § 105 TŘ. Posudek ústavu podle § 110 TŘ se podává písemně a jako důkaz se vždy provádí přečtením, ke kterému není třeba souhlasu stran“. Zde se však Nejvyšší soud dopustil (v jistém smyslu dobově podmíněné) nepřesnosti, neboť znalecké ústavy

zapsané v I. oddíle seznamu ústavů kvalifikovaných pro znaleckou činnost lze nepochybně taktéž přibrat dle § 105 TŘ a provádí se proto také primárně přechtem.

Dle ustanovení § 22 ZnalZ upravují důvody pro výslech osoby, která posudek připravovala, „procesní předpisy“. V souladu s tímto stanoví § 110 odst. 2 TŘ, že konkrétní zpracovatel/é posudku mohou být vyslechnuti v „případě potřeby“. Tato potřeba ovšem nastává podle mého názoru pouze v případech, které vymezuje § 109 TŘ, tj. je-li pochybnost o správnosti posudku nebo je-li posudek nejasný nebo neúplný. Jinými slovy platí, že pokud se posudek znaleckého ústavu jeví jako bezvadný, výslech jeho zpracovatele se neprovádí a posudek se pouze přečte.

Při provádění výslechu znalce se předseda senátu či samosoudce řídí ustanoveními § 105 – 111 TŘ. Zejména je třeba znalce poučit dle § 106 TŘ a připomenout mu znalecký slib, event. ho do slibu vzít (§ 24 odst. 2 ZnalZ). Pokud jde o posudky znaleckých institucí, kdy je vyslýchána osoba, která vypracovala posudek jejich jménem, není samozřejmě na místě její přibrání k podání posudku dle § 105 odst. 1 TŘ, neboť její oprávnění vystupovat jako znalec vyplývá z předchozí aplikace § 110 TŘ.²³⁶ ZnalV k tomu v § 11 stanoví, že „znalec **nezapsaný** v seznamu znalců složí slib před podáním posudku“, podobně již zmiňovaný judikát R 3/1989 v této souvislosti uvádí: „Jestliže taková osoba nebo osoby **nejdou zapsány** v seznamu znalců, je podmínkou jejich výslechu jako znalců, aby složili znalecký slib“. Stejný názor zaznává i v aktuálním komentáři k TŘ. V praxi to tedy znamená, že by soud měl nejprve zjistit, zda je dotýčný zpracovatel posudku zapsán v seznamu znalců a teprve pokud tomu tak není, vzít jej do slibu.

I přes shora uvedenou názorovou shodu na tuto otázku ji považuji do jisté míry za spornou. Domnívám se, že je by mělo být bráno v potaz, že osoba, která vypracovala ústavní posudek, byla předvolána nikoli z důvodu své vlastní znalecké činnosti, ale jako (zpravidla) zaměstnanec znaleckého ústavu. Jeho

²³⁶) srov. rozsudek VS v Olomouci sp. zn. 6 To 3/2009

soukromá znalecká činnost zde tudíž nijak nesouvisí s předmětem výsledku, proto mám za to, že je spíše na místě trvat na složení slibu znalce bez ohledu na to, zda je dotyčná osoba již zapsaná v seznamu znalců. Korespondující právní názor ostatně vyplývá i ze starší judikatury Nejvyššího soudu: „Podle § 22 ZnalZ ústav podá posudek písemně, přičemž v něm uvede, kdo posudek připravoval a kdo může, jestliže to je podle procesních předpisů třeba, před státním orgánem osobně stvrdit správnost posudku podaného ústavem a podat žádané vysvětlení. Podle § 110 odst. 2 TŘ taková osoba podle potřeby bude vyslechnuta jako znalec. Tím se stává teprve znalcem, a tedy teprve tehdy, je-li jejího výsledku třeba, složí slib jako znalec“.²³⁷

8.5. Výslech znalce ve veřejném zasedání

Pokud je znalec vyslýchán ve veřejném zasedání, použijí se přiměřeně pravidla pro výslech znalce v hlavním líčení. Omezení v provádění důkazů čtením protokolu o výpovědi znalce (§ 211 odst. 5) platí pouze pro veřejné zasedání konané o odvolání (srov. § 253 odst. 2 TŘ).

8.6. Způsob výsledku znalce

Vlastní způsob výsledku znalce upravuje § 108 odst. 1 TŘ tak, že vypracovali-li znalec posudek písemně, stačí, aby se při výsledku naň odvolal a jej stvrdil. Nebyl-li posudek vypracován písemně, nadiktuje jej znalec při výsledku do protokolu.

Takto pojatý způsob výsledku znalce, kdy tento v podstatě jen odkáže na předložený posudek, považuji za příklad toho, kdy zákonodárce opomněl zohlednit některé ze základních zásad trestního řízení, a to zásady bezprostřednosti a ústnosti trestního řízení (§ 2 odst. 11 a 12 TŘ v návaznosti na

²³⁷) srov. R 25/1970-I.

§ 220 odst. 2 TŘ), která vyžaduje, aby se soud vždy osobně seznámil se všemi důkazy, které mají být podkladem k rozhodnutí, a vylučuje, aby bylo přihlédnuto k důkazům, které při jednání nebyly provedeny. Zároveň musí soud zjišťovat rozhodné skutečnosti z nejbližšího pramene, tj. nemůže se spokojit s pouhým odkazem na text posudku. Z uvedené zásady proto vyplývá, že i když znalec stvrdí posudek a výslovně se odvolá na v něm uvedené závěry, bude vždy (s ohledem na uvedenou zásadu trestního řízení) nezbytné, aby veřejně a ústně před soudem výsledky své činnosti alespoň ve stručnosti zopakoval. Toto našlo odraz v usnesení Krajského soudu v Plzni sp. zn. 7 To 388/98, publikované ve sbírce soudních rozhodnutí trestních jako R 13/2000: *„V řízení před soudem toto ustanovení však nelze chápat izolovaně a je nutno je vykládat v návaznosti na ustanovení § 220 odst. 2 TŘ, podle kterého smí soud při svém rozhodnutí přihlížet jen ke skutečnostem, které byly probrány v hlavním líčení, a opírat se o důkazy, které byly v hlavním líčení provedeny. Samotným vyjádřením znalce, kterým se odvolává na znalecký posudek a jej stvrzuje, ještě není proveden důkaz znaleckým posudkem. Z takového vyjádření není osobám přítomným při hlavním líčení zřejmé, co je obsahem posudku a jaké závěry znalec stvrzuje. Je proto v takovém případě třeba, aby soud vyzval znalce, aby posudek přednesl, popř. není-li to možné, aby byl znalecký posudek přečten“.*

V návaznosti na shora uvedené mám za to, že *de lege ferenda* by bylo vhodné ustanovení o výsledku znalce změnit, aby byl vždy skutečně sdělen obsah posudku tím, že jej znalec při výsledku ústně zopakuje, což se následně v protokolaci zachytí např. „uvádí shodně jako ve znaleckém posudku na č. I.“. § 108 věta první by pak mohla znít *„vypracoval-li znalec posudek písemně, při výsledku jej stručně shrne a přednese jeho závěry“.*

V rámci výsledku znalce se poměrně výrazně projevuje i zásada kontradiktornosti řízení, neboť vedle soudu i ostatní strany trestního řízení mají právo v určité míře participovat na výsledku znalce, aby mohly náležitým způsobem a z vlastní iniciativy prokázat před soudem svá tvrzení. To lze bezesporu hodnotit kladně, neboť důkazní hodnota výsledku znalce může být ovlivněna i celkovým způsobem provádění tohoto úkonu, zejména otázkami,

které si vyslychající formuluje a zaměří podle vlastního zájmu. Z toho důvodu dává zákonodárce stranám nejen právo po skončení výslechu klást se souhlasem soudu znalci otázky (§ 215 odst. 1 TŘ), ale stanoví, že znalec může být v hlavním líčení vyslychán kromě předsedy senátu (samosoudcem) i dalšími oprávněnými osobami. Dle § 215 odst. 1 TŘ mohou státní zástupce, obžalovaný a jeho obhájce žádat, aby jim bylo umožněno provést důkaz, zejména výslech svědka nebo znalce. Předseda senátu jim vyhoví zejména tehdy, jestliže jde o důkaz prováděný k jejich návrhu nebo jimi opatřený a předložený; není povinen jim vyhovět, jde-li o výslech obviněného, výslech svědka mladšího než patnáct let, nemocného nebo zraněného svědka, anebo jestliže by provedení důkazu některou z uvedených osob nebylo z jiného závažného důvodu vhodné. Jestliže je výslech stejného znalce navrhován jak státním zástupcem, tak i obžalovaným nebo obhájcem, a obě strany žádají o provedení výslechu, rozhodne předseda senátu po vyjádření obou stran o tom, která z nich výslech provede.

Výslech znalce obhajobou bude přicházet do úvahy zejména v situaci, pokud se jedná o znalce, který podal posudek na její žádost dle § 110a TŘ. Také v případně, kdy by se jednalo o zásadní důkaz o vině obžalovaného, bude obhajoba pravděpodobně o možnost vyslychat znalce usilovat. Státní zástupce má dokonce pokynem obecné povahy nejvyššího státního zástupce uloženo navrhnout předsedovi senátu, aby mu bylo v hlavním líčení umožněno provést důkaz výslechem znalce, neučinil-li tak již při podání obžaloby.²³⁸

Pokud o možnost provést výslech znalce usilují jak obžaloba, tak obhajoba, rozhodne po vyjádření obou stran v rámci svých pravomocí řídit hlavní líčení a provádět dokazování (srov. § 203 odst. 1 TŘ) předseda senátu. Při tomto rozhodování by měl zohlednit i potřebu zachovat v zásadě stejný rozsah provádění důkazů oběma stranám (§ 180 odst. 3 TŘ), tj. rovnost stran v procesu dokazování jako celku. Pokud bylo umožněno státnímu zástupci, obžalovanému nebo jeho obhájci provedení výslechu znalce v hlavním líčení, uplatní se při provádění tohoto důkazu všechna obecná ustanovení upravující výslech znalce.

²³⁸) čl. 92 odst. 3 pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 8/2009 Sb.

Výjimku z obligatorního výsledku znalce v hlavním líčení umožňuje § 211 odst. 5 TŘ, který zakládá možnost místo výsledku znalce přečíst protokol o jeho výpovědi nebo jeho písemný posudek, a to za předpokladu, že znalec byl před podáním posudku poučen dle § 106 TŘ, nejsou pochybnosti o správnosti posudku a státní zástupce i obžalovaný s tím souhlasí, přičemž souhlas obžalovaného není třeba za podmínek uvedených v § 211 odst. 1 věta druhá TŘ. Ačkoli to z citovaného ustanovení přímo nevyplývá, je aplikovatelné pouze pokud jde o posudky znalců – fyzických osob, neboť – jak bylo výše uvedeno – jestliže znalecký posudek podal znalecký ústav, přečte se takový posudek obligatorně podle § 213 odst. 1 jako listinný důkaz, k němuž není třeba souhlasného vyjádření stran (srov. R 25/1970-I. a R 3/1989). Nejsou-li splněny všechny podmínky uvedené v § 211 odst. 5 TŘ, bude nutno v hlavním líčení znalce vyslechnout, jelikož znalecký posudek přečtený bez splnění uvedených podmínek nemůže sloužit jako důkaz při rozhodování.²³⁹ Nelze se tedy např. spokojit s přečtením posudku, který je nejasný či neúplný, byť by s tím souhlasil státní zástupce i obžalovaný a znalec byl poučen dle § 106 TŘ.²⁴⁰

Uvedený postup lze samozřejmě použít i v případě posudků podaných dle § 110a TŘ.

8.7. Doplnění posudku při výsledku

V praxi může nastat situace, kdy znalec nejprve podá jednoznačný posudek a posléze v řízení před soudem své vlastní závěry částečně doplňuje, či mění. Vzhledem k tomu, že § 2 odst. 5 TŘ musí být zjištěn skutkový stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, je nepochybné, že uvedené znalecké posouzení k nepochybnému zjištění skutkového stavu nepřispívá. Z toho důvodu dává TŘ v § 210 předsedovi senátu možnost uložit znalci, aby doplněk posudku nadiktoval do protokolu. Alternativně pak může předseda senátu znalci uložit, aby celý posudek nebo odchylky od něj nebo jeho doplňky zpracoval písemně, což se uplatní zejména ve složitějších věcech, u rozsáhlejších posudků a jejich doplňků.

²³⁹) srov. R 27/1977-III.

²⁴⁰) srov. rozsudek NS sp. zn. 5 Tz 286/2000 (2/2001-T 33)

Podle tohoto ustanovení lze však postupovat pouze v případě posudku, který zpracovával jeden znalec. Pokud se jedná o posudek zpracováváný dvěma či více znalci, platí, že pokud tito dospěli po vzájemné poradě k souhlasným závěrům, podá za všechny posudek ten z nich, jehož sami k tomu určili. V každém případě je nepřípustné, aby znalec určený k podání posudku jej při výsledku doplnil tak, že by překročil rámec písemně podaného posudku např., pokud by písemně zpracovaný posudek doplnil vlastními úvahami a závěry, aniž by k tomu měli ostatní zpracovatelé možnost se vyjádřit. Samozřejmě na tom nic nemění ani to, že znalec při výsledku např. uvádí, že je „oprávněn hovořit i za ostatní znalce“. V praxi k tomuto může dojít např. v důsledku změny skutkového stavu během hlavního líčení, kdy je nutné znalecké závěry upravit či revidovat. Pokud však taková situace nastane a některý ze znalců označených v písemném posudku se vyjadřuje odchylně od posudku, nad rámec závěrů posudku, nebo k otázkám ve znaleckém posudku neřešeným, musí soud opatřit vyjádření (stanovisko) všech zpracovatelů posudku, a to buď jejich výsledkem (u znalců – jednotlivců), nebo ve formě písemného dodatku k posudku (v případě znaleckého ústavu).²⁴¹ Bez vyjádření dalších zpracovatelů k případnému doplnění posudku by se jednalo o procesní pochybení, v jehož důsledku by nebylo možné takto doplněnému posudku přiznat důkazní relevanci. Z judikatury na druhou stranu vyplývá, že musí jít o odchýlení se nikoli bagatelní, ale podstatné.

V případě, kdy znalci při vypracování posudku dospěli k odlišným závěrům, je třeba vyslechnout každého zvlášť a pokusit se touto cestou odstranit rozpory.

8.8. Provedení důkazu posudkem podaným v jiné trestní věci

V praxi je důležitou otázkou, do jaké míry lze v trestním řízení vycházet ze skutkových zjištění založených na znaleckém posudku, podaném v jiné trestní věci, byť by se např. týkal stejné osoby obviněného, svědka apod. Judikatura se shoduje na tom, že znalecký posudek podaný v jiné trestní věci nemůže být

²⁴¹) srov. R 42/1995 a R 46/1994-I.

znaleckým důkazem ve smyslu § 105 a násl. TŘ.²⁴² To je nepochybně názor správný, neboť znalecký posudek se vztahuje vždy ke konkrétní projednávané věci a soud (či jiný orgán činný v trestním řízení) není bez dalšího oprávněn vyjít ze skutkových zjištění, učiněných (byť i ve věci totožného obviněného) v jiné věci, lhostejno zda trestní, civilní či správní. Za určitých podmínek však existuje možnost takový posudek provést jako listinný důkaz (§ 112 TŘ). Judikatura možnost provedení znaleckého posudku z jiné trestní věci jeho přečtením jako listinného důkazu, tj. dle § 213 odst. 1 TŘ (nikoli dle § 211 odst. 5 TŘ) připouští, nicméně omezuje takový postup pouze na případy posudků, které nemají pro rozhodnutí soudu stěžejní význam.²⁴³ Lze jej tedy akceptovat např. v případě, kdy takový posudek duplicitně stvrzuje skutečnost vyplývající současně z jiného důkazu, nebo v případě, kdy jeho provedení slouží jen jako podklad pro zvážení otázky, zda ve věci provést další dokazování.

²⁴²) srov. R 27/1977-II.

²⁴³) srov. usnesení NS sp. zn. 3 Tdo 772/2010

9. Hodnocení znaleckého posudku

9.1. Rozdílné názory na hodnocení posudku

V problematice znaleckého dokazování platí (nejen) v rámci trestního řízení, že hodnocení znaleckých posudků patří k těm vůbec nejsložitějším právně-teoretickým otázkám, což je také důvod, proč se k němu opakovaně vyjadřovala judikatura i nauka. Znalecké zkoumání bývá totiž někdy přirovnáváno k vědeckému výzkumu,²⁴⁴ když mezi druhy vědecké činnosti patří aplikovaný výzkum, přičemž právě znalecké zkoumání lze považovat za jednu z forem vědeckého poznávání skutečnosti. Hodnotící subjekt se pak logicky dostává do značných obtíží, neboť bez náležité přípravy nebude schopen náležitě hodnotit vědeckou opodstatněnost závěrů posudku, správnost výběru a aplikace použitých metod zkoumání, ani soulad těchto metod se současnými vymoženostmi dané oblasti.²⁴⁵

Znalecký posudek sice jako důkazní prostředek není nijak nadřazen, nepožívá žádné „vyšší důkazní síly“ a orgány činné v trestním řízení jej musí hodnotit na podkladě pečlivého uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu s ostatními důkazy, tj. dle obecných směrnic vyjádřených zejména zásadou volného hodnocení důkazů (§ 2 odst. 6 TŘ).²⁴⁶ Na druhou stranu má hodnocení tohoto důkazního prostředku řadu specifík, daných jeho zvláštní povahou. Hodnotí se totiž nejen formální aspekty, vyplývající z trestněprocesních a dalších norem, ale též odborná stránka posudku. Lze tedy shrnout, že od ostatních důkazních prostředků se znalecký posudek odlišuje hledisky, z nichž se má konat hodnocení.

²⁴⁴) ZACHAROV, S.: *Hodnocení věrohodnosti znaleckých posudků podle materiálů trestněprávních a občanskoprávních případů souvisejících s nedodržováním povinností zdravotnických pracovníků*, Zdravotnictví a právo, 12/2008, str. 16

²⁴⁵) BAYE, M. R. and WRIGHT, J. D.: *Is Antitrust Too Complicated for Generalist Judges? The Impact of Economic Complexity & Judicial Training on Appeals*, Journal of Law and Economics, Forthcoming; George Mason Law & Economics Research Paper No. 09-07. Dostupné na www.ssrn.com

²⁴⁶) srov. R 46/1965

Na rozdíl od starších teorií „vědeckého soudce“ samozřejmě platí, že nelze presumovat správnost závěrů znalce a v případě potřeby je nutné ověřovat je i dalšími důkazy, což platí zejména tehdy, pokud v rámci hodnocení mohou vzniknout o jejich správnosti pochybnosti. Taková situace může vzniknout např., připouští-li znalec možnost zpřesnění jím uváděných údajů, avšak sám k tomuto zpřesnění nepřikročí, nebo když jednotlivé dílčí závěry posudku si ve svém souhrnu do určité míry odporují či vycházejí ze zjištění, které neodpovídá souhrnu skutečností, k nimž měl znalec přihlížet.

Základem je, že aby kterýkoli orgán činný v trestním řízení mohl posudek odpovědně hodnotit, nesmí se znalec omezit pouze na zodpovězení položených otázek, ale z posudku musí být zřejmé, z jakých zjištění vycházel, jakou cestou k nim dospěl a jaké úvahy jej vedly k jeho závěrům. Základní problém však, jak bylo výše uvedeno, spočívá v tom, že se po orgánu činném v trestním řízení požaduje zhodnocení výsledku posouzení odborných otázek, k čemuž zpravidla není odborně vybaven. Zároveň však není přijatelné, aby uvedené orgány jen formalisticky přebíraly odborné závěry znalce. Z uvedených postulátů pak vyplývají dva teoretické přístupy k hodnocení znaleckého posudku, které se liší v názoru na to, do jaké míry je třeba krom formální stránky posudku posuzovat i jeho stránku věcnou.

9.1.1. Formální přístup k hodnocení

První přístup spočívá v názoru (srov. například zprávu o úrovni znaleckého dokazování u soudů a státních notářství Nejvyššího soudu ČR sp. zn. Cpj 161/79, schválenou usnesením pléna Nejvyššího soudu ČR z 23. 12. 1980, sp. zn. Pls 3/80, která byla uveřejněna ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 1, ročník 1981), že soud hodnotí důkaz znaleckým posudkem jako každý jiný důkaz, nicméně je tu při hodnocení tohoto důkazu oproti jiným důkazům určitý rozdíl, který je vyvolán některými zvláštnostmi tohoto důkazu. Při hodnocení důkazu znaleckým posudkem se soud musí zabývat tím, zda posudek znalce má všechny formální náležitosti, tedy zda závěry uvedené ve vlastním posudku jsou náležitě odůvodněny a zda jsou podloženy obsahem nálezu, zda znalec vyčerpal úkol

v rozsahu, jak mu byl zadán, zda přihlédl ke všem skutečnostem, s nimiž se měl vypořádat, zda jeho závěry jsou podloženy výsledky řízení a nejsou v rozporu s výsledky ostatních provedených důkazů. Soud však podle tohoto názoru nemůže přezkoumávat věcnou správnost odborných závěrů znalce, neboť k tomu soudci nemají odborné znalosti nebo je nemají v takové míře, aby mohli toto přezkoumání zodpovědně učinit. To samozřejmě neznamena, že je soud vázán znaleckým posudkem a že jej musí bez dalšího převzít. Má-li soud pochybnost o věcné správnosti znaleckého posudku, popřípadě je-li znalecký posudek nejasný nebo neúplný, nemůže jej nahradit vlastním názorem, nýbrž musí znalce požádat, aby podal potřebná vysvětlení, zejména aby posudek doplnil nebo jinak odstranil jeho nedostatky, popřípadě aby vypracoval nový posudek; kdyby tím nebyla pochybnost o věcné správnosti znaleckého posudku, nejasnost nebo neúplnost znaleckého posudku odstraněna, soud za účelem přezkoumání znaleckého posudku ustanoví jiného znalce, popřípadě vědecký ústav nebo jinou instituci. Pokud soud se závěry znaleckého posudku nesouhlasí a nevyžádá v této souvislosti revizní posudek, musí svůj odlišný názor ve vztahu k hodnocení skutkové okolnosti pečlivě a přesvědčivě zdůvodnit, a to i s ohledem na obor, ve kterém znalec svou odbornost uplatnil.²⁴⁷

Stojí za pozornost, že obdobný názor vyjádřil ve svém starším nálezu i Ústavní soud, když judikoval, že „*hodnocení soudu však nemohou podléhat odborné znalecké závěry ve smyslu jejich správnosti, soud může hodnotit přesvědčivost posudku co do jeho úplnosti ve vztahu k zadání, logické odůvodnění znaleckého nálezu a jeho soulad s ostatními provedenými důkazy.*“²⁴⁸

Totožný právní názor pak lze najít i v mnoha dalších judikátech Nejvyššího soudu (např. 25 Cdo 583/2001, 21 Cdo 1936/2004, 21 Cdo 966/200425, 25 Cdo 2414/2008, 25 Cdo 3491/2012) a rovněž v některých odborných textech.²⁴⁹ V rámci tohoto přístupu lze dokonce zaznamenat i názory, které v podstatě přímo odkazují na pojetí znalecké činnosti, jako vědeckého soudce viz např.

²⁴⁷) srov. nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 493/05

²⁴⁸) srov. nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 483/01

²⁴⁹) např. CÍSAŘOVÁ, D., ČÍŽKOVÁ, J.: *Znalec v trestním řízení*, Vojenská prokuratura 1/1982, str.

*„Posudky zpravidla mají charakter objektivního faktu (...) vyšetřovatel, prokurátor a soudce je musí i při volném hodnocení důkazů hodnotit jako nezvratnou skutečnost a vyvozovat z nich nevyhnutelné závěry“.*²⁵⁰ Taktéž je možno setkat se s názorem, že volnému hodnocení by neměly podléhat posudky pouze z některých vybraných odvětví znaleckého zkoumání jako je např. soudní psychologie či psychiatrie, které by tak měly mít do jisté míry privilegované postavení.²⁵¹

Podle těchto názorů je sice kritické hodnocení posudku na místě, zaměřuje se však na formální náležitosti (jejichž dodržení však neznamená věcnou správnost posudku). Orgán činný v trestním řízení totiž nemá potřebné předpoklady a znalosti k tomu, aby po odborné stránce mohl přezkoumat závěry znaleckého posudku, a nemůže kvalifikovaně hodnotit posudkové závěry, pokud neobsahují hrubé a nápadné chyby.²⁵² Hodnocení posudku se podle tohoto názoru má soustředit jen na v podstatě formální stránky posudku, jako je:

- zda jsou závěry posudku náležitě odůvodněny
- zda jsou závěry podložené obsahem nálezu
- zda znalec vyčerpal úkol v zadaném rozsahu
- zda přihlédl ke všem skutečnostem, s nimiž se měl vypořádat
- zda závěry posudku nejsou v rozporu s ostatními provedenými důkazy
- zda odůvodnění znaleckého posudku odpovídá pravidlům logického myšlení

Nutno zdůraznit, že tento názor se převážně objevuje v judikátech, které se týkají občanského soudního řízení, nicméně zásada volného hodnocení důkazů je v občanském soudním řádu vyjádřena v podstatě shodně jako v § 2 odst. 6 TŘ.

²⁵⁰) FULIER, J.: *K niektorým otázkam praxe pri príberaní znalcov v trestnom konaní*, Socialistické súdnictvo, 6/1983, str. 26

²⁵¹) DUBIVSKÝ, P.: *Znalecké dokazovanie v odbore psychologie a psychiatrie*, Socialistické súdnictvo, 5/1982, str. 33

²⁵²) srov. STUHLÍK, S., LAKOSILOVÁ, S., PELIKÁN, V.: *K otázke prezkoumávání psychiatrických posudků*, Socialistická zákonnost, 4/1971, str.

9.1.2. Materiální přístup k hodnocení

Druhý přístup vychází z názoru, že nejškodlivější důsledky mají nikoli formální nedostatky, ale věcné chyby. Proto nestačí hodnotit jen formální správnost posudku, ale je třeba analyzovat i postup znalce a vyvozené závěry. Stěžejní judikáty Ústavního soudu, na kterých lze demonstrovat tento názor, jsou sp. zn. I. ÚS 49/06 a sp. zn. III. US 299/06, v jehož právní větě lze číst: *„Ponechávat bez povšimnutí věcnou správnost znaleckého posudku a slepě důvěřovat závěrům znalce by znamenalo ve svých důsledcích popřít zásadu volného hodnocení důkazů soudem podle jeho vnitřního přesvědčení, privilegiovat znalecký důkaz a přenášet odpovědnost za skutkovou správnost soudního rozhodování na znalce; takový postup nelze z ústavněprávních hledisek akceptovat“*. Podle názoru Ústavního soudu je třeba posudek hodnotit ve všech aspektech, tj. celý proces jeho utváření včetně přípravy znaleckého zkoumání, opatřování podkladů pro znalce, průběh znaleckého zkoumání, věrohodnost teoretických východisek, jimiž znalec odůvodňuje své závěry, spolehlivost metod použitých znalcem a způsob vyvozování závěrů znalce.²⁵³

Tento názor byl ještě podtržen nálezem pléna Ústavního soudu Pl. ÚS 11/08, kde Ústavní soud zopakoval, že se znaleckým posudkem je třeba nakládat jako s kterýmkoli jiným skutkovým podkladem, jelikož není nadán presumpcí správnosti a doplnil, že přístup, kdy soudy nepřezkoumávají obsah znaleckého posudku je do budoucna třeba změnit s tím, že se nelze vyhýbat zkoumání správnosti obsahu posudku. Nejvyšší soud nicméně výše uvedený nález ve svém rozhodování zatím příliš nereflektuje, jak o tom svědčí např. judikáty sp. zn. 28 Cdo 589/2014 či 25 Cdo 3491/2012. Pro úplnost je třeba dodat, že i v později vynesenech nálezech Ústavního soudu lze najít právní názor, který je se shora uvedenými judikáty evidentně nesouladný. Např. v usnesení sp. zn. III. ÚS 3233/09 se uvádí: *„Jde-li však o věcnou správnost posudku, uvedené orgány ji (přímo) nepřezkoumávají, resp. přezkoumávat ani nemohou.“* Podobně v nálezu sp. zn. I. ÚS 1054/13 je uvedeno *“Obecný soud hodnotí znalecký posudek jako každý jiný důkaz a není oprávněn přezkoumávat věcnou správnost odborných*

²⁵³) srov. též rozhodnutí NS sp. zn. 8 Tdo 337/2013

závěrů, k nimž znalec dospěl.“ Zde je ovšem na místě připomenout, že plenární nálezy ÚS mají vždy větší váhu než nálezy senátů.²⁵⁴

Podstatou sporu mezi oběma uvedenými přístupy je tedy otázka, zda lze od orgánů činných v trestním řízení požadovat a očekávat schopnost zhodnotit posudek z hlediska jeho odborné správnosti. V tomto ohledu se autor přiklání k druhému názoru, který (v převážné míře) zastává Ústavní soud. Zásada, že orgány činné v trestním řízení hodnotí důkazy podle svého vnitřního přesvědčení založeného na pečlivém uvážení všech okolností případu jednotlivě i v jejich souhrnu se samozřejmě vztahuje i na znalecký posudek, který se hodnotí jako jakýkoli jiný důkaz.²⁵⁵ Hodnocení se nemůže týkat jen některých vybraných aspektů důkazu, nýbrž musí zahrnovat důkaz jako celek, tedy i hledisko jeho věrohodnosti. Hodnotící orgán by neměl jen číst závěry znaleckého posudku (tzv. „čtení od konce“), ale měl by mu porozumět a mít schopnost sledovat jeho vývody, směřující k určitým závěrům. Srovnáním judikatury ÚS lze konstatovat, že uvedený přístup k hodnocení posudku je dnes v rozhodovací praxi ÚS převažující,²⁵⁶ rovněž míra propracovanosti a přesvědčivosti argumentace na podporu tohoto přístupu je dle mého názoru ve srovnání s formálním přístupem vyšší.

Ačkoli orgány činné v trestním řízení běžně nedisponují znalostmi, které jsou aplikovány v rámci znaleckého zkoumání, je zpravidla možné předpokládat, že základní metodiku znaleckého zkoumání ovládají.²⁵⁷ Je samozřejmě zcela nereálné očekávat, že by uvedené orgány mohly disponovat hlubšími znalostmi z libovolného znaleckého odvětví, lze však reálně požadovat alespoň elementární znalost nejfrekventovanějších disciplín znalců.²⁵⁸ Z vlastní zkušenosti považuje autor v tomto ohledu za mimořádně přínosnou specializaci konkrétních pracovníků na některou z oblastí trestné činnosti (např. drogová kriminalita, hospodářská kriminalita či trestné činy v dopravě apod.). V takovém případě je

²⁵⁴) srov. nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 301/05

²⁵⁵) srov. R 40/1969, R 40/1972-I.

²⁵⁶) viz např. sp. zn. I. ÚS 49/06, I. ÚS 4457/12, III. ÚS 2253/13

²⁵⁷) PJEŠČÁK, J.: *Nástin základů kriminalistiky*, Praha, Karlova universita, 1970, str. 301

²⁵⁸) srov. MUSIL, J.: *Hodnocení znaleckého posudku v trestním řízení*, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica Periodica, 1976, str. 135

nepoměrně snazší postupem času získat dobrou orientaci v typických otázkách, které je třeba nechat znalecky posoudit a v závislosti na tom si vybudovat přehled o nejčastějších metodách znaleckého zkoumání, jejich výhodách či úskalích a v neposlední řadě se orientovat v relevantní judikatuře. Samozřejmě nelze žádat, aby příslušný orgán byl případně schopen posudek rozporovat po odborné stránce, ale měl by být schopen „vycítit“, kdy jsou na místě pochybnosti o věcné správnosti. TŘ pak poskytuje tomuto orgánu instrumenty, kterými má tyto pochybnosti odstraňovat a event. vady napravovat (výslech znalce, doplňující a opakovaná expertiza apod.)

Pokud je třeba hodnotit posudek, který spadá mezi méně obvyklé obory znaleckého zkoumání, musí se hodnotící orgán, chce-li postupovat odpovědně, pokusit osvojit si základy řešené problematiky vlastním studiem. Jiný způsob, jakým si orgán činný v trestním řízení může pro účely hodnocení posudku opatřit potřebné odborné informace, je využít odborné pomoci konzultanta (§ 157 odst., § 183 odst. 2 TŘ). Je s podivem, že tato možnost dnes bývá využívána poměrně sporadicky, a to i přes to, že po zavedení tohoto institutu do TŘ volala praxe dlouhou řadu let. Další možností je např. využití vzdělávacích kurzů, které pořádá Justiční akademie jakožto instituce resortu spravedlnosti pro vzdělávání soudců, státních zástupců a dalších zaměstnanců resortu justice.

Kritéria hodnocení posudku se váží na výsledný posudek jako takový, ale musí zahrnout celý proces jeho utváření. Při hodnocení je tedy třeba zaměřit se na přezkoumání jeho:

1. zákonnosti
2. relevance pro daný případ
3. věrohodnosti

9.2. Hodnocení zákonnosti

Zkoumání zákonnosti posudku ověřuje spíše formální podmínky přípustnosti tohoto důkazu, které vyplývají z TŘ a ze ZnalZ. Základní podmínkou je, aby byl posudek podaný osobou, resp. ústavem, který má status znalce či

znaleckého ústavu. Pokud se jedná o znalce přibraného ad hoc, je nutno ověřit, že byly splněny podmínky pro takový postup i zda znalec složil zákonem předepsaný slib. Dále je třeba věnovat pozornost i tomu, zda byl znalec před podáním posudku řádně a úplně poučený. V opačném případě by nebylo možno k posudku přihlížet, neboť by se jednalo o důkaz, který nebyl vykonaný v souladu se zákonem. Musí být též dodržena zákonná forma přibrání. V této souvislosti je též třeba prověřit, že nedošlo k porušení práv třetích osob, neboť o přibrání znalce musí být vyrozuměn jak obviněný, tak i jiné osoby, je-li k podání znaleckého posudku potřeba jejich součinnost. Těmto osobám musí být též umožněno vznášet námitky proti znalci, jeho odbornému zaměření nebo formulaci otázek.

Další z náležitostí, které je nutno prověřit, je splnění obsahových a formálních náležitostí, které předpokládá ZnalZ a ZnalV. V posudku musí být dle § 13 odst. 2 ZnalV uveden popis zkoumaného materiálu, popřípadě jevů, souhrn skutečností, k nimž znalec při úkonu přihlížel (nález), a výčet otázek, na které měl odpovědět, s odpověďmi na tyto otázky (posudek). V praxi však bývají posudky rozčleněny na úvod, nález a závěr.

V úvodní části jsou uvedeny důvody podání posudku, tj. specifikace opatření orgánu činného v trestním řízení o přibrání znalce, resp. žádost strany v případě posudku předloženého dle § 110a TŘ.

V části „nález“ bývá uveden i „posudek“, přičemž první část obsahuje

- stručné údaje ze spisového materiálu s přihlédnutím ke skutečnostem důležitým pro podání posudku
- příp. popis objektu zkoumání
- příp. další podklady, které byly vyžádány pro účely podání posudku
- informace, zda byl znalec přítomen při některém procesním úkonu (ohledání).

V druhé části se obvykle uvádí

- otázky položené znalci

- důvody příp. přibrání konzultanta
- uvedení a popis použitých metod znaleckého zkoumání
- vymezení jevů a jiných skutečností, k nimž znalec přihlédl
- odpovědi na položené otázky
- informace, zda při zkoumání došlo k poškození či zničení objektu zkoumání, příp. jak s ním bylo dále naloženo.

V závěrečné části je uvedeno

- znalecká doložka
- datum zpracování posudku
- otisk razítka znalce a jeho podpis, popř. podpisová doložka příslušné osoby, mající oprávnění podepisovat posudky za znalecký ústav
- v případě posudku znaleckého ústavu také označení pracovníka či pracovníků, kteří posudek vypracovali a mohou být v případě potřeby jako znalci vyslechnuti (§ 110 odst. 2 TŘ).

Pokud znalecký posudek nevyhovuje výše uvedeným požadavkům, jedná se o porušení nikoli trestněprocesních předpisů, ale správních. Takové pochybení ovšem může mít důsledky pro posuzování důkazní hodnoty posudku v trestním řízení, neboť může zavdat pochyby o odborné úrovni znalce.

Dále je třeba ověřovat, zda znalec nepřekročil hranice své kompetence. Zde je na místě nejprve přezkoumat, zda byl přibráný znalec, který je jmenovaný pro příslušné odvětví znalecké specializace. Tato otázka, ač se může jevit jako bezproblémová, v praxi občas působí orgánům činným v trestním řízení obtíže, a to zejména ve věcech trestných činů proti životu a zdraví, kdy může být obtížné posoudit, zda znalec má z hlediska odbornosti všechny potřebné znalosti pro fundované a vyčerpávající zodpovězení položených otázek. Pochybení – nejčastěji policejního orgánu – spočívá v přibírání znalců nepříslušného odvětví, což má zpravidla za následek předložení oponentního posudku ze strany obhajoby, přičemž následně vyžádané revizní posudky dávají těmto oponentním posudkům často za pravdu. K těmto pochybením přibírajícího orgánu dochází nejčastěji při přibírání znalců z odvětví soudního lékařství, kteří jsou mylně

považování za kompetentní např. k posouzení odborných postupů klinických lékařů.²⁵⁹ Znalci z tohoto oboru jsou totiž stále ještě považováni za jakési univerzální odborníky pro celé odvětví zdravotnictví. Pokud by však znalec s touto specializací byl přibrán k vypracování znaleckého posudku, který má určit příčinu smrti pacienta a zároveň posoudit, zda poskytnutá lékařská péče byla lege artis, a zda je dána příčinná souvislost mezi smrtí pacienta a pochybením ošetřujícího personálu, byl by závěr takového posudku akceptovatelný pouze v části, určující bezprostřední příčinu úmrtí. V této souvislosti možno zmínit nepochybnou odpovědnost znalce, jestliže vypracuje znalecký posudek, přestože pro jeho zpracování nemá potřebnou odbornost a v další fázi trestního řízení je poté konstatována jeho procesní nepoužitelnost. V krajním případě by přicházelo v úvahu i posouzení takového jednání jako přečin křivé výpovědi a nepravdivého znaleckého posudku dle § 346 TZ.

Pokud se jedná o posudek znaleckého ústavu, nelze zpravidla ověřovat odbornost jednotlivých zpracovatelů, praxe se proto zpravidla zaměřuje na ověření, jestli pracovní náplň ústavu jako celku odpovídá požadavku na potřebnou odbornost vyžadovaného posudku.

Je třeba věnovat pozornost i tomu, zda znalec nevybočuje z mantinelů své specializace tím, že by využíval odborné poznatky a metody, které spadají do jiného odvětví znalecké specializace. I v případě, kdy znalec má potřebnou kvalifikaci se může stát, že požadované posouzení přesahuje částečně i do jiných oborů. Pak je ovšem namístě, aby byl postupem dle § 10 odst. 2 ZnalZ přibrán konzultant.

Své kompetence znalec překračuje i tehdy, pokud provádí hodnocení důkazů, řeší právní otázky, či obstarává důkazní prostředky. Tyto otázky byly podrobně rozebrány v části „meze kompetence znalce v trestním řízení“.

Rovněž je třeba prověřit, zda znalec není podjatý, k tomu blíže viz část 3.8.

²⁵⁹) Stejně nesprávným postupem je, pokud znalecký ústav přibráný k podání posudku jako (alespoň) jednoho ze zpracovatelů posudku neurčí lékaře stejné odbornosti, jakou má lékař, jehož postupy jsou předmětem posouzení

9.3. Hodnocení relevance

Zkoumání relevance (důkazního významu) posudku pro daný případ se zaměřuje na to, zda lze z jeho obsahu vyvodit užitečné poznatky o předmětu dokazování, jinými slovy, zda odpovědi na zadané otázky jsou přínosem ke zjišťování skutkového stavu, majícímu význam z hlediska rozhodnutí. Znalecký posudek totiž může být věcně korektní, avšak bez jakékoli důkazní hodnoty, pokud prokazuje irelevantní skutečnosti. Z tohoto důvodu je třeba budoucí relevanci posudku již při stanovení otázek pro znalce. Proto je v tomto ohledu třeba důkladně hodnotit zejména znalecké posudky předložené dle § 110a TŘ stranou, kdy orgán činný v trestním řízení neměl možnost ovlivnit formulaci znaleckého úkolu. Relevance každého nepřímého důkazu, tedy i znaleckého posudku, může být ale proměnlivá v závislosti na celkové důkazní situaci.

9.4. Hodnocení věrohodnosti

Hodnocení věrohodnosti a přesvědčivosti je jednoznačně nejsložitější součástí procesu hodnocení posudku. Cílem je ověřit pravdivost znaleckých závěrů, čehož je možno v podmínkách trestního řízení relativně nejsnadněji dosáhnout zprostředkovaně prostřednictvím zkoumání věrohodnosti posudku. Přitom je třeba dodat, že pojem věrohodnosti není totožný s pojmem pravdivosti, neboť pravdivost charakterizuje poznatek podle jeho souladu s objektivní realitou dle obsahu, zatímco věrohodnost charakterizuje soulad tohoto poznatku s objektivní realitou dle formy, tj. z pozice spolehlivosti a opodstatněnosti. Podle J. Musila se o věrohodnosti mluví tehdy, jestliže na pravdivost poznání je usuzováno z metody, z postupu, kterým jsme k poznání došli, přičemž věrohodná je taková cesta poznání, která svými podmínkami zaručuje pravdivý výsledek poznání.²⁶⁰ Je třeba hodnotit následující aspekty.

²⁶⁰) srov. MUSIL, J.: *Hodnocení znaleckého posudku*. Kriminalistika, roč. 2010, č. 3, dostupné z <http://www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-znaleckeho-posudku.aspx>

9.4.1. Způsobilost znalce či znaleckého ústavu podat věrohodný posudek

Obecně lze způsobilost znalce k podání věrohodného posudku presumovat, neboť byla ověřována zákonným způsobem v rámci řízení o jmenování znalcem. Je třeba ji však ověřovat ve vztahu ke konkrétnímu posudku, pokud vzniknout odůvodněné pochybnosti (např. krátce po podání posudku byl znalec vyškrtnut ze seznamu znalců, znalec byl v době vypracování posudku indisponován nemocí apod.).

Tuto způsobilost nelze dokladovat pouhým odkazem na autoritu znalce, nýbrž musí vyplynout z objektivních vlastností hodnoceného posudku. Nejde tedy bezvýhradně souhlasit s názorem, že „...nemenší význam má všeobecná i odborná autorita znalce ve vědeckém světě i na veřejnosti.“²⁶¹ Jedná se spíše o pomocné kritérium. Dokonce se nedá jednoznačně říci, že kolektivní formy znaleckého posuzování představují automaticky záruky vyšší odbornosti a objektivnosti, jak lze občas číst v odborné literatuře.²⁶² Mnohem více by posouzení způsobilosti znalce usnadnilo, pokud by tento v úvodní pasáži posudku např. stručně popsal rozsah své kvalifikace, rekapituloval délku své praxe v oboru vč. např. své odborné specializace apod. Ve Velké Británii jsou např. znalci instruováni²⁶³, aby v posudku vždy detailně popsali svoji kvalifikaci („details of qualifications, experience or accreditation relevant to the work performed, the range and extent of expertise“).

9.4.2. Úplnost a bezvadnost podkladových materiálů

V první řadě je třeba přezkoumat, jestli měl znalec k dispozici veškeré dostupné důkazy, zda je v posudku náležitě zohlednil a vyčerpal dané možnosti. Výše citovaný nálezný Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 299/06 k tomu uvádí, že metodologie znaleckého dokazování vyžaduje, aby jak orgány činné v trestním

²⁶¹) UMLAUF, J.: *Přezkoumávání znaleckých posudků*, Socialistické soudnictvo, 8/1970, str. 15

²⁶²) PJEŠČÁK, J.: *Nástin základů kriminalistiky*, Praha, Karlova universita, 1970, str. 352

²⁶³) Guidance Booklet for Experts – Disclosure: Expert's Evidence and Unused Material. Crown Prosecution Service, London 2006, dostupné z http://www.cps.gov.uk/legal/d_to_g/disclosure_manual/annex_k_disclosure_manual/#a02

řízení, tak samotný znalec kriticky hodnotili úplnost a bezvadnost podkladových materiálů, které znalec podrobuje svému zkoumání. Za tím účelem je především třeba, aby znalec uvedl kompletní soupis zdrojů, z nichž vycházel (a stejně tak by měl uvést i podklady, o které žádal, ale z nějakého důvodu je neobdržel). Použité prameny je pak třeba zkoumat z pohledu jejich věcné správnosti, komplexnosti, a i z pohledu legálnosti jejich opatření (viz. zásada nepoužitelnosti nezákonně opatřených důkazů vyjádřená v § 89 odst. 3 TŘ, či zákaz vyhledávání a opatrování důkazních prostředků znalcem). Z pohledu věcné správnosti je pak zejména třeba zaměřit se na otázku, jakým způsobem byly objekty zkoumání objeveny, zafixovány, uchovávány, ev. transportovány. Dle J. Musila vznikají určité potíže v případech, kdy závěry znalce jsou opřeny o různé subjektivní údaje (např. svědecké výpovědi o chování obviněného v okamžiku spáchání trestného činu) nebo se ve věci vyskytují navzájem si odporující podkladové materiály. Znalec sám by v takovém případě měl vyslovit svůj závěr v podobě podmíněného nebo alternativního soudu a orgán činný v trestním řízení je povinen před konečným zhodnocením znaleckého posudku rozřešit otázku věrohodnosti podkladových materiálů.²⁶⁴

9.4.3. Odborná odůvodněnost znaleckého posudku

Jak již bylo v úvodu této části uvedeno, považuji za nutné, aby se hodnotící subjekt zabýval i tímto nejsložitějším aspektem hodnocení. V souladu s nálezem Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 299/06 je tedy třeba hodnotit celý proces utváření znaleckého důkazu, včetně přípravy znaleckého zkoumání, opatrování podkladů pro znalce, průběh znaleckého zkoumání, věrohodnost teoretických východisek, jimiž znalec odůvodňuje své závěry, spolehlivost metod použitých znalcem a způsob vyvozování závěrů znalce. Podmínkou, aby tento postup byl pro hodnotící subjekt realizovatelný, je srozumitelné popsání a vysvětlení jak teoretických východisek, tak vlastního postupu znaleckého zkoumání. Závěry znalce musí být vědecky zdůvodněnými odpověďmi, formulovanými na základě:

²⁶⁴) MUSIL, J.: *Hodnocení znaleckého posudku v trestním řízení*, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica Periodica, 1976, str. 147

- Objektivních údajů stanovených v procesu expertizy
- Znalecké analýzy materiálů případu a pravidel vědecké práce
- Vnitřního přesvědčení znalce

V. Mathern v této souvislosti hovoří o zhodnocení objektivních vlastností posudku, jeho vnitřní jednoty, skloubenosti argumentů, přesvědčivosti a logiky, prověřitelnosti metod, kterými znalec dospěl ke svým závěrům, zdůvodnění závěrů a jejich souladu s ostatními důkazy.²⁶⁵

Orientaci hodnotícího subjektu může též napomoci, pokud znalec v posudku uvede i možné odlišné názory či alternativní postupy pro řešení dané problematiky spolu s vysvětlením, proč nebyly využity. Jak upozorňuje např. systémové doporučení Ligy lidských práv²⁶⁶, znalec by se měl zároveň vyvarovat příliš vědeckého vyjadřování a použité pojmy případně vysvětlit, aby byl posudek srozumitelný i laikovi.

9.4.4. Správnost logické stavby posudku

Znalec musí pro tuto hodnotící činnost uvést všechny premisy, z nichž vyvodil své závěry. Nemusí dokazovat správnost obecně uznávaných teoretických východisek, které nevzbuzují pochybnosti, to však neplatí u nových teorií a metod, kde teoretická a metodologická báze není doposud ustálená a verifikovaná ve forenzní praxi a kde je tedy (slovy nálezu sp. zn. III. ÚS 299/06) na místě obezřetnost. Zde může nastat problém, pokud jsou premisy pouze pravděpodobné a závěr je tedy také pouze v rovině pravděpodobnosti, přičemž otázka přípustnosti takových závěrů je významným teoretickým i praktickým problémem pro orgány činné v trestním řízení i pro samotné znalce. Přitom na otázku pravděpodobnostních závěrů znaleckých posudků nejsou jednotné názory, kdy někteří autoři zastávají názor, že znalec má na položenou otázku odpovědět buď kladně, nebo má sdělit, že na otázku nemůže odpovědět, jestliže

²⁶⁵) MATHERN, V.: *Dokazovanie v československom trestnom procese*. Bratislava: Obzor, 1984, str. 192

²⁶⁶) ke stažení na <http://lp.cz/publikace/problemy-v-cinnosti-soudnich-znalcu/>

nemůže dát kladnou odpověď. Rozsudek totiž nemůže být založený na pravděpodobnosti, ale výhradně na jistotě.

9.5. Pravděpodobnost ve znaleckém zkoumání

Je skutečností, že jakékoliv poznání, zvláště vědecké, nelze vždy redukovat jen do kategorických soudů ano – ne, protože často připouští různá částečná řešení, což platí i pro znaleckou činnost. Nelze nutit znalce k tomu, aby činil výhradně potvrzující nebo vylučující závěry, jestliže nachází částečné řešení, které dává také určitou důkazní informaci. Přitom je třeba mít na paměti, že ačkoli v některých oborech znaleckého zkoumání je výsledek znalcového zkoumání možno opřít o exaktně vyjádřené výpočty a hodnoty (např. je dán určitým množstvím charakteristických identifikačních znaků při identifikaci osoby podle DNA), v řadě oborů znaleckých zkoumání hraje značnou roli subjektivní názor znalce, (zejména v „neexaktních“ vědách jako je psychologie, psychiatrie atd.). V této souvislosti se občas v odborné literatuře objevuje tendence dělit posudky na ty, které mají objektivní charakter (např. obor chemie, zdravotnictví, jaderná fyzika) a ostatní, u kterých nelze vyloučit lidský subjektivismus.²⁶⁷ V nálezu Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 260/05 lze ostatně v této souvislosti nalézt do jisté míry podobnou úvahu: *„Znalecké posudky z oboru psychiatrie jsou svého druhu natolik specifické, že jejich závěry se většinou pohybují pouze v určité míře pravděpodobnosti, objektivně nezjistitelné“*. Podobně v nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 49/06 lze číst, že *„Závěry ze znaleckých posudků z oboru kriminalistiky – expertizy ručního písma obecně nedosahují takové míry exaktnosti jako některé jiné kriminalistické obory“*.

Přitom je možno doplnit, že praxe v užívání pravděpodobnostních závěrů není ustálená a často dochází k jejich mylným interpretacím.

Pokud je v trestním řízení předložen znalecký posudek, jehož závěry jsou formulovány kategorickou formou, orgán činný v trestním řízení hodnotí posudek podle výše uvedených kritérií. Pokud ale závěry znalce mají charakter

²⁶⁷) FULIER, J.: *K niektorým otázkam praxe pri príberaní znalcov v trestnom konaní*, Socialistické súdnictvo, 6/1983, str. 26

pravděpodobnostní, pak by se měl orgán činný v trestním řízení v rámci hodnocení zaměřit i na ověření oprávněnosti takového závěru, tj. pokusit se prověřit, zda neměl znalec v daných podmínkách možnost vyslovit kategorický závěr.

Mám za to, že se nelze zcela ztotožnit s názorem, že každý pravděpodobnostní závěr znalce, dokonce i při nejvyšším stupni pravděpodobnosti, nemůže mít v případě důkazní význam, protože nevylučuje opak, nevylučuje možnost chyby.²⁶⁸ Je nepochybné, že stupeň pravděpodobnosti závěru znaleckého posudku může orgánu činnému v trestním řízení významně ulehčit hodnocení a někteří autoři dokonce pravděpodobný závěr přirovnávají k „prodlouženému“ nepřímému důkazu.²⁶⁹ P. Vojna k této problematice uvádí²⁷⁰, že "cena" tzv. pravděpodobnostních údajů je dána několika okolnostmi. Jednak je důležitým tzv. orientačním důkazem, který umožňuje sestavit všechny reálné vyšetřovací verze, orientovat vyšetřování na nejpravděpodobnější verzi a bezprostředně tak působí na úspěch i rychlost vyšetřování, i když se nestane soudním důkazem (ze kterého bude soud vycházet). Již z toho je zřejmé, že takový údaj může být věcně, kriminalisticky vzato, významnější než třeba perfektní pozitivní, přímý soudní důkaz (který bude konstatovat jen to, co je již prokázáno).

Další význam pravděpodobnostních údajů spočívá v tom, že mohou existovat jako důkazy odůvodňující rozhodnutí vyšetřovatele, např. zahájení trestního stíhání. Konečně pravděpodobnostní závěr (za určitých podmínek) může figurovat jako soudní důkaz. Podmínkou toho je, aby takový údaj:

1. byl tzv. logickým soudem o možnosti (tj. aby tvrzení v něm obsažené plnilo funkci "možné" skutečnosti),

²⁶⁸) BĚLKIN, R. S.: *Gnozeologické problémy znaleckých zkoumání*, Československá kriminalistika, ročník XIV/81, str. 72

²⁶⁹) ORLOV, K. J.: *K přípustnosti pravděpodobnosti ve znalecké činnosti*, Socialistická zákonnost, 4/1982, str. 248

²⁷⁰) VOJNA, P.: *K tzv. pravděpodobnostním závěrům v expertizách*, Odborná sdělení Kriminalistického ústavu Praha, 1974, částka 4, čl. 9.

2. se zařadil do soustavy nepřímých důkazů, přičemž jeho nezařazení by bylo pokládáno za mezeru v dokazování (také proto, že možnost takového důkazu je známa, musí být vyčerpána, aby nebylo možno namítat nevyužití všech důkazních možností).

Pokud by byl znalecký důkaz s pravděpodobným závěrem klíčovým důkazem, na základě něhož by se v trestním řízení rozhodovalo o vině, je otázkou, jaká je přípustná míra „nejistoty“ v kontextu zásady „*v pochybnostech ve prospěch*“. Jistý posudek totiž v objektivním smyslu znamená totéž, co pravdivý posudek, zatímco pravděpodobnost ve znaleckém zkoumání znamená vždy, bez ohledu na její stupeň, jen předpoklad.

Z matematického hlediska je při určování pravděpodobnosti třeba vycházet z teorie chyb a počtu pravděpodobnosti; zde za obvyklý interval spolehlivosti (tzv. technická jistota) bereme pravděpodobnost 98,76 %. V praxi se pravděpodobnost zpravidla nestanovuje procentuální formou, ale slovně jako malá, převažující, velká, pravděpodobnost blížící se k jistotě apod. V každém případě je třeba, aby v posudku byl vždy jasně vyjádřen stupeň pravděpodobnosti. J. Chmelík z právního hlediska formuluje rozdělení pravděpodobnosti do následujících stupňů:

- 0 % nemožnost, aby děj nastal
- Do 50 % možnost, že děj nastal
- 50–60% pravděpodobnost, že děj nastal
- 60–70 % převažující pravděpodobnost, že děj nastal
- 70–85 % velká (vysoká) pravděpodobnost, že děj nastal
- 85–97(99) % velmi vysoká pravděpodobnost, že děj nastal
- 97(99) % a více pravděpodobnost, hraničící s jistotou
- 100 % jistota, že děj nastal

K vyslovení viny jsou dle názoru J. Chmelíka rozhodné poslední dva stupně, když při pravděpodobnosti nižší než 97% je už podle něho na místě aplikovat

zásadu *in dubio pro reo*.²⁷¹ Tento názor považuji v zásadě za správný, je zřejmé, že jako podklad pro rozhodnutí v trestním řízení postačuje i znalecký posudek, jehož závěr se absolutní jistotě velmi těsně blíží a v důkazním řízení je tak dosaženo praktické jistoty.²⁷² To lze ilustrovat např. na analýze DNA, kdy pravděpodobnost, že dvě různé osoby budou mít totožný DNA profil, nemůže být nikdy absolutní, nicméně je v současné době udávána poměrem cca 1: 500 miliardám.

9.6. Standardizace metod znaleckého zkoumání

Jeden z možných způsobů, jak lze významně ulehčit úlohu hodnotícího subjektu je standardizace metod znaleckého zkoumání. Soudní znalectví zahrnuje široké spektrum oblastí, proto je evidentní, že právní předpisy nemohou podrobněji standardizovat či harmonizovat jednotlivé metodologické postupy pro dílčí znalecká odvětví nebo jejich části. Hodnotící subjekt má nicméně snazší postavení, pokud může postup znalce konfrontovat s obecně uznaným standardem, který zahrnuje popis metody a jednotlivé kroky postupu. V oblasti kriminalistické expertizy v tomto směru dlouhodobě vyvíjí činnost organizace Evropská síť forenzních ústavů (ENFSI), která v současné době sdružuje 66 soudně znaleckých ústavů z 36 evropských států a jejímž členem je od roku 1998 i Kriminalistický ústav Praha. Přínos pro hodnocení znaleckých posudků spočívá ve snaze o unifikaci zkušebních metod, uplatnění jednotných norem tak, aby byl zajištěn jednotný proces řízení kvality (Quality Assurance) v členských kriminalistických laboratořích. To má přispět k tomu, aby výsledky znaleckého zkoumání byly kompatibilní a akceptované před soudními orgány všech ostatních zemí tohoto společenství. Znalec činný v rámci ENFSI proto postupuje podle metodiky, která odráží nejvyšší úroveň dosaženého vědeckého poznání v daném oboru a obsahuje ověřené a spolehlivé metody zkoumání.²⁷³

²⁷¹) CHMELÍK, J.: *Problematika požadavků orgánů činných v trestním řízení na znaleckou expertizu ve vztahu k možnostem soudních znalců*. Disertační práce, Vysoké učení technické v Brně, Fakulta strojního inženýrství, Ústav soudního inženýrství, 2001

²⁷²) srov. nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 733/2001

²⁷³) podrobněji např. KOLÁŘ, P., HLAVÁČEK, J.: *Kriminalistická znalecká činnost: přítomnost a budoucnost*, Kriminalistický sborník 1/2006, str. 4

Na národní úrovni vyvíjí snahu o standardizaci postupů znaleckého zkoumání některá akademická pracoviště (např. Ústav soudního inženýrství) či profesní sdružení (např. Československá společnost pro písmoznalectví).

9.7. Problematika počítačových programů ve znaleckém zkoumání

S otázkou hodnocení znaleckého posudku úzce souvisí i stále více se prosazující realita využití výpočetní techniky pro některé obory znaleckého zkoumání. Výhody jsou zřejmé – proces znaleckého zkoumání zrychluje práci znalce, protože dokáže v krátkém čase standardním postupem analyzovat množství variant, přičemž zároveň dochází k minimalizaci chyb způsobených lidským faktorem. To je markantní zejména v oblasti objasňování příčin dopravních nehod, kde se zhruba od poloviny devadesátých let uplatňují počítačové programy, využívající nejrůznější dynamické modely pro simulaci pohybu vozidel. Dnes existuje mnoho různých softwarových aplikací, s jejichž pomocí lze za předpokladu dostatečného množství vstupních údajů stanovit příčinu a průběh nehody (Virtual-Crash, PC-Crash, PAM Crash), a to přesněji a rychleji než při klasických analytických výpočtech. Podobně např. pro oblast forenzní biomechaniky byly vytvořeny programy pro simulaci pohybové činnosti lidského těla (Fall-Body, Impact-Head) atd. Pro samotné znalce tyto aplikace představují možnost výrazného zefektivnění jejich práce, nicméně pro účely hodnocení výsledného znaleckého posudku je otázka, zda a případně jak má, resp. může hodnotící subjekt přezkoumávat jednak spolehlivost použitých metod a taktéž způsob vyvozování závěrů znalce, zejména v situaci, kdy posudek v podstatě stojí na výsledcích počítačového zpracování, tj. výpočetní technika není jen pomocným prostředkem standardních postupů. I v praxi bývá někdy poukazováno na ošidnost použití počítačových programů, jejichž výsledky přirozeně závisí na vstupních údajích.²⁷⁴ Především je však věrohodnost výsledků počítačového zpracování závislá na algoritmu programu, který je odvozený od

²⁷⁴) FRIML, K.: *K některým otázkám obhajoby v dopravních věcech*, Trestněprávní revue, 4/2008, str. 105

shromážděných a komparovaných modelových dat, umožňujících naprogramovat příslušný software. Jakožto know-how výrobce je však tato báze programu orgány činnými v trestním řízení v podstatě nepřezkoumatelná, resp. k jejímu posouzení by paradoxně musel být přibrán další znalec z oboru kybernetiky. Vzhledem k tomu, že nebývá prováděna zpětná kontrola standardními postupy (manuální výpočet), je hodnocení věrohodnosti použitého programu v praxi pak spíše otázkou důvěry hodnotícího subjektu v exaktnost použitého softwaru, kde vždy hrozí riziko jeho nekritického přijímání. Z tohoto hlediska považuji za vhodné, aby znalcem bylo, pokud možno, vždy využito více simulačních softwarů, pro ověření vzájemně konzistentních výsledků. Znalec by v každém případě měl v posudku uvést, který program použil a jaká data do něho zadal. A. Bradáč v této souvislosti správně připomíná, že by znalec měl ve vlastním zájmu používat program, který má řádně ověřený, neboť odpovědný za výsledek je pouze on sám.²⁷⁵

Pokud jde o otázku vyvozování závěrů znalce, tyto výsledky již samozřejmě závisí na charakteru vstupních dat („technických podkladů“), která znalec do počítačového programu zadává, proto jsou již přezkoumatelné, byť pravděpodobně pouze jiným znalcem, neboť užívání těchto softwarových aplikací je v podstatě odborná činnost, na kterou jsou uživatelé školeni.

Autor považuje za přijatelné (a v podstatě jediné možné) řešení publikovaný názor,²⁷⁶ podle kterého by jednotlivé programy a algoritmy znaleckých software měly být povinně aprobované, unifikované a oficiálně uznané, přičemž by v tomto směru podléhaly určitému schvalovacímu řízení, které by zabezpečoval např. vědecký ústav nebo jiné pracoviště, zabývající se znaleckou činností. To by umožnilo i orgánům činným v trestním řízení hodnotit exaktnost použité metody zkoumání, včetně algoritmů a počítačových programů. Byl by tak odstraněn problém, o kterém se mezi znalci sice ví, ale zpravidla se o něm nemluví.

²⁷⁵) BRADÁČ, A., KLEDUS, M., KREJČÍŘ, P.: *Soudní znaleství*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2010, str. 92

²⁷⁶) CHMELÍK, J.: *Znalecké dokazování*. 1. vyd. Policie České republiky, úřad vyšetřování pro ČR. 2001, str. 88

10. Závěr

V předložené práci jsem se podrobně věnoval analýze současné podoby znaleckého dokazování v trestním procesu a rovněž tomu, jak by se event. zkoumaná část TŘ dala upravit v rámci připravované rekodifikace TŘ. Pro úplnost považuje autor na závěr za účelné krátké zamyšlení, jakými alternativními směry se může budoucí úprava znaleckého dokazování ubírat.

Ve světě lze identifikovat dva modely postavení znalce v trestních řízeních a to model uplatňující se v právní kultuře *civil law* a *common law*. V kontinentální tradici *civil law* bude vždy znalec chápán jako primárně pomocník soudu, byť je znatelný trend „zrovnoprávnění“ znalců, které do řízení přibere některá ze stran. Dochází k tomu právě v důsledku pronikání prvků ze systému *common law*, kde byl tradičně vždy znalec chápán spíše jako pomocník některé ze stran trestního řízení. ČR v tomto směru vychází zásadně z kontinentálních zvyklostí, byť i zde lze pozorovat určité návrhy, které vychází z anglo-amerického pojetí. V této souvislosti lze zmínit poměrně zajímavý legislativní podnět, který by případně mohl úpravu znaleckého dokazování v TŘ citelně ovlivnit. Jako jedna z možných cest případné nové úpravy dokazování totiž bývá občas zmiňováno a doporučováno vytvoření nového samostatného právního odvětví – důkazního práva (v systému *common law* jde o tzv. *law of evidence* či *rules of evidence*).²⁷⁷ Zmíněnému návrhu je možno přitakat v tom směru, že základem kontradiktorního procesu primárně není zásada volného hodnocení důkazů, ale spíše přesná pravidla dokazování, která by mohla být shrnuta právě v „důkazním právu“. Toto odvětví upravuje základní pravidla a principy, kterými se řídí dokazování v právem upraveném řízení a v anglo-americkém právním systému bývá samostatně vyučovaným předmětem, který musí každý právník během studia absolvovat. Praktická výhoda pak spočívá v tom, že se jednotlivá odvětví práva se za těchto okolností nemusí zabírat detaily úpravy důkazních prostředků, ale odvolávají se právě na důkazní právo, které definuje základní okruhy důkazů, stanovuje podmínky jejich použití včetně úpravy nezákonných

²⁷⁷) KOLESÁR, J.: *Dôkazné právo a postavenie jednotlivých dôkazov v ňom, osobitne znaleckého skúmania*, Justičná revue, 62, 2010, č. 6-7, str. 802-808

důkazů, tedy funguje jako jednotný podklad pro rozhodování v různých oblastech. Není při tom bez zajímavosti, že první podnět, aby tyto otázky „*byly upraveny souhrnně s platností pro všechny druhy nebo téměř všechny způsoby řízení*“ lze zaznamenat v tuzemské odborné literatuře již v 60-tých letech minulého století.²⁷⁸ Ve prospěch tohoto řešení bývá argumentováno, že právní úprava základních důkazních prostředků jako jsou svědecké výpovědi, znalecké posudky či věcné a listinné důkazy je v našem právním řádu v zásadě stejná, ať už se jedná o řízení trestní, občanské či správní, proto by bylo možné uvažovat o zavedení důkazního práva, které by tvořilo jednotný základ pro další právní odvětví. Krom toho bývá jako jednoznačný pozitivní efekt označováno určité zjednodušení a zpřehlednění právního systému.²⁷⁹ Autor se nicméně domnívá, že pro právní poměry ČR tento model není zcela vhodný. Pokud jde o znalecké dokazování, na rozdíl od ZnalZ coby organizační normy není v právním prostředí common law znalecká činnost obecně upravena zvláštním zákonem. Je zde naopak typická volnost v označování slovem „znalec“, kdy jde o neregulovanou oblast a za znalce může být označena v podstatě kterákoli osoba, které disponuje patřičnou prokazatelnou odborností. Naproti tomu v rámci procesních předpisů našeho právního řádu je znalecké dokazování nejpodrobněji upraveno právě v TŘ, zatímco kupříkladu ve správním řízení vykazuje oproti ostatním právním odvětvím určité odlišnosti (srov. § 56 zák. č. 500/2004 Sb., správní řád).

V předchozích kapitolách bylo pojednáno o stěžejních otázkách využití znaleckých posudků v TŘ, přičemž byly analyzovány problémy a pojmenovány nedostatky stávajícího stavu a navržena možná řešení. ČR v blízké budoucnosti očekávají větší či menší změny v regulaci znalectví, které sice budou mít zejména „organizační“ charakter, nicméně se nepochybně odrazí i v trestním řízení. K aktuálním otázkám v tomto směru bezesporu patří zejména uplatňování profesní odpovědnosti znalců, posuzování věcné správnosti posudku dohledovým orgánem či problematika znaleckých ústavů.

²⁷⁸) ŠTĚPÁN, J.: *Provádění důkazů*, Stát a právo, 13/1967, str. 155

²⁷⁹) McCORMICK, CH., CLEARY, E., BROUN, K.: *McCormick on evidence*, 3. vydání, West Publishing, 1984, str. 11

11. Shrnutí

Východiskem pro volbu tématu doktorské disertační práce byla poměrně častá kritika, která často cílí na stav znalectví v ČR. Cílem této práce byl podrobný rozbor a zhodnocení právní úpravy znaleckého dokazování v trestním řízení, což může dále posloužit i jako skromný příspěvek v rámci diskuse o rekodifikaci trestního řádu. Snahou autora proto nebylo přinést další „komentář“ vybraných ustanovení TŘ, ale podat podrobnou analýzu stávající právní úpravy, zachytit rozdílné názory judikatury či odborné literatury, a přitom se vyhnout opakování již vyřčených stanovisek. Získané poznatky byly následně syntetizovány do, dle názoru autora, uměřených závěrů, přičemž konkrétní náměty *de lege ferenda* jsou zpravidla uvedeny v příslušných pasážích.

Předkládaná práce je zároveň pojata tak, aby mohla být zdrojem poznání i pro ty, kteří se teprve chtějí s problematikou znaleckého dokazování podrobněji seznámit. Za tím účelem výběr použité literatury a pramenná základna zahrnuje jak tituly aktuální právní nauky, tak i publikace, reflektující starší i ryze historickou právní úpravu.

V úvodní části je poměrně detailně zmapován vývoj, kterým se znalecký důkaz postupně vyděloval ze svědecké výpovědi, na což v druhé kapitole navazuje shrnutí teoretických koncepcí, které se postupně v pohledu na tento důkazní prostředek prosazovaly.

Ve třetí části je nejprve podrobně rozebírán proces přibírání znalce, kdy jsou popsány nejčastější případy jeho nadbytečného přibírání. Velmi detailní pozornost je dále věnována institutu odborného vyjádření, kdy jsou identifikovány necitelnější nedostatky právní úpravy. Je poukazováno na nedostatečnou úpravu tohoto institutu v TŘ, což budí rozpaky zejména v situaci, kdy se nyní jedná o preferovaný způsob využití odborných znalostí v trestním řízení. Konkrétně je pak upozorňováno na nejednotnou judikaturu týkající se způsobu výslechu zpracovatele odborného vyjádření, na nemožnost ovlivnit výběr zpracovatele ze strany osoby, proti níž je vedeno trestní řízení, absenci úpravy odstraňování případných vad atd. Rovněž by z hlediska legislativně

technického bylo zřejmě vhodnější, aby tento institut již nebyl nadále upraven v rámci stejného ustanovení jako znalecký posudek, jeho samostatná úprava by v TŘ ideálně měla těmto ustanovením předcházet.

Důležitou otázkou jsou i přesnější zákonná kritéria, podle kterých je možno posuzovat stupeň složitosti objasňované otázky za účelem jednoznačějšího rozlišení případů, kdy nebude nepostačovat odborné vyjádření a je na místě přibrání znalce. To by bezpochyby mělo kladný vliv nejen na rychlost a hospodárnost trestního řízení, ale též na otázku práva na obhajobu, neboť míra složitosti posuzované otázky (pojem dosti vágní, závisující na posouzení konkrétní osoby) dnes nepřipustně determinuje mj. i to, jak rozsáhlá práva má obviněný při výběru osoby zpracovatele expertizy. Mnohotvárnost možných odborných problémů nelze samozřejmě vtěsnat do obecného pravidla, proto v této otázce bude mít (tak jako doposud) značný význam judikatura, přesto se však lze přimlouvat za pokud možno jednoznačější vodítko k rozlišení míry složitosti.

Autor poukazuje na to, že ustanovení § 105 odst. 4 věta první TŘ je zcela zřejmě nepřesně formulované, neboť podmiňuje přibrání dvou znalců nutností objasnění jiné zvláště důležité skutečnosti, přičemž teleologickým výkladem příslušného ustanovení lze dojít k jednoznačnému závěru, že skutečným kritériem zde nemá být „důležitost“, ale „složitost“, resp. její míra. Dle názoru autora je též legitimní úvaha, zda možnost přibrání dvou znalců – ať už v závislosti na stupni důležitosti či složitosti posuzované otázky – není na místě z textu zákona zcela vypustit jakožto v podstatě obsoletní.

Za velmi podstatnou považuji i pasáž, zabývající se formou přibrání znalce, kdy je mj. využívána komparace se současnou úpravou slovenského TP. Zde je konkrétním výstupem doporučení zvážit možnost návratu k přibrání znalce formou usnesení, neboť dle mého názoru pozitiva této možné úpravy mírně převažují nad negativy.

Značná pozornost je věnována otázce nestrannosti znalce, kdy jedním z konkrétních návrhů je uzákonění povinnosti znaleckého ústavu po přibrání k podání posudku sdělit, který konkrétní pracovník (pracovníci) bude

zpracováním posudku pověřen, resp. kdo se bude na jeho zpracování podílet. TŘ sice rozšiřuje užití ustanovení § 105 odst. 3 TŘ i na znalecké ústavy, tj. proti zpracovatelům ústavního znaleckého posudku lze uplatnit námitky v rozsahu § 105 odst. 3 TŘ, nicméně nejsou vytvořeny dostatečné podmínky, aby obviněný mohl toto oprávnění plnohodnotně využít, neboť ovlivnit výběr konkrétního zpracovatele posudku může reálně zpravidla až ex post, kdy je znalecký posudek vyhotoven.

Práce dále zaujímá stanovisko k některým aktuálním otázkám, souvisejících se zásadou kontradiktornosti, která se nevyhnutelně projevuje i ve znaleckém dokazování. V souvislosti s aktuálními úvahami o možném vypuštění § 127a OSŘ jsou hodnoceny klady a zápory analogicky znějícího § 110a TŘ, přičemž docházím k závěru, že přes všechna vyjmenovaná negativa jde o důležitou garanci principu rovnosti zbraní v trestním řízení a jako taková má mít v TŘ své místo. Rovněž se vyslovuji v neprospěch možnosti zavedení konfrontace znalců, přičemž v tomto směru poukazuji na nejednotnou judikaturu i názory odborné veřejnosti.

Předkládaná práce dále podrobně rozebírá meze kompetence znalce v trestním řízení, nejčastější příčiny a důsledky jejich překročení a k tomuto se vážící judikaturu. Analyzováno je i možné překročení mezí znalecké kompetence ve vztahu k čl. 38 LZPS.

S výše uvedeným souvisí i kapitola, věnovaná důsledkům vad znaleckého posudku a jejich odstraňování. Pozornost je věnována např. otázce, do jaké míry může znalec při vypracování posudku vycházet z úředních záznamů o vysvětlení, podaných dle § 158 odst. 6 TŘ či zda v případě vyžádání dalšího posudku v téže věci má být nově přibráný znalec seznámen s dříve podaným posudkem.

Autor navrhuje, aby úprava činnosti znaleckých ústavů v TŘ byla lépe provázána se ZnalZ. Konkrétně poukazuje na odlišné znění § 110 odst. 1 TŘ a § 21 odst. 3 ZnalZ. TŘ krom toho nikterak nereflektuje rozdělení znaleckých ústavů na ústavy zapsané v I. oddílu Seznamu znaleckých ústavů a ústavy zapsané v II.

oddíle, fakticky tedy počítá pouze se znalcem – fyzickou osobu a výjimečně v obtížných případech se znaleckými ústavy, přibíranými v režimu § 110 TŘ.

V otázce výsledku znalce autor především navrhuje, aby bylo ustanovení § 108 odst. 1 uvedeno do souladu s judikátem R 13/2000 tak, aby byl vždy skutečně sdělen obsah posudku tím, že jej znalec při výsledku ústně zopakuje.

V otázce hodnocení znaleckého posudku autor především na podkladě judikatury vymezuje dva rozdílné přístupy k této problematice – formální a materiální – přičemž se jednoznačně staví za druhý z nich. Vyslovuje se též k otázce pravděpodobnosti znaleckých závěrů a možnostem využití počítačových programů ve znaleckém posudku v kontextu s přístupem k jejich hodnocení.

Jestliže bylo v úvodu této kvalifikační práce jako hlavní cíl vytýčeno posouzení, zda je aktuální úprava znaleckého dokazování v trestním řízení uspokojivá, zhodnocením shromážděných poznatků autor dochází k závěru, že současnou právní úpravu znaleckého dokazování v TŘ je možno v zásadě označit za vyhovující. S výjimkou velkého legislativního dluhu v podobě absentující podrobnější úpravy institutu odborného vyjádření nevykazuje zásadní nedostatky. Z pohledu zachování práva na spravedlivý proces garantuje obviněnému poměrně rozsáhlé prostředky, kterými může intervenovat do výběru znalce, vymezení znaleckého úkolu i do provedení tohoto důkazu před soudem. Lze tedy uzavřít, že z hlediska připravované rekodifikace trestního práva procesního nebude zřejmě nutno činit žádné zásadní změny, jak konečně vyplývá i ze znění věcného záměru nového TŘ, zpracovaného ministerstvem spravedlnosti. V budoucnu bude třeba věnovat pozornost tomu, aby byla příslušná ustanovení TŘ dobře provázána s novou úpravou zákona o znalcích (ať již bude přesný název předpisu jakýkoli), který se - doufejme - v nepříliš vzdálené době konečně podaří přijmout. Předkládaná práce nicméně přináší řadu dílčích podnětů, směřujících ke zkvalitnění právní úpravy.

Závěrem lze tedy jen navázat na slova vyřčená úvodem – rozvoj vědy a techniky bude čím dál více nacházet svůj odraz i v trestním řízení a to mj. v podobě rozšiřujících se možností využívání znalecké činnosti k zjištění

materiální pravdy. Předkládaná práce z této objektivní skutečnosti vychází a v předkládaných legislativních návrzích sleduje cíl, aby ustanovení TŘ do budoucna využití tohoto důkazního prostředku v co nejširší míře usnadňovala a v konečném důsledku tak napomáhala dosažení účelu trestního řízení.

12. Summary

The basis for this dissertation thesis was a fairly frequent criticism, pointed at the subject of expert evidence in criminal proceedings in the Czech Republic. The aim of this work was a detailed analysis and evaluation of legislation governing an expert evidence in criminal proceedings, which may also serve as a modest contribution to the discussion on recodifying Criminal Procedure Code. The author's goal wasn't trying to bring another "commentary" of selected provisions TR, but to deliver a detailed analysis of existing legislation while paying attention to the different views of literature and avoiding repetition of already highlighted opinions. All the gained knowledge was subsequently synthesized into, according to the author's opinion, reasonable conclusions while specific suggestions *de lege ferenda* were provided in each chapter.

The thesis is also conceived in such a way that it can also be a source of knowledge for those who want to get acquainted with the issue of expert evidence. For this purpose the bibliography includes both titles of the current legal literature and the publications, reflecting the old and purely historical legal regulations.

The introductory part thoroughly maps the development of the expert evidence as it gradually derived from witness testimony, while in the second chapter is followed by a summary of the theoretical concepts that were gradually asserted in regard to this means of proof.

In the third part, the expert acquiring process is described in detail, describing the most frequent cases of excessive acquirement. Very detailed attention is also paid to the institute of expert opinion, where the most obvious legal deficiencies are identified. It is pointed out that the institute is not adequately regulated in the CR, which raises the embarrassment especially when it is now the preferred way of using expertise in criminal proceedings. Inconsistent rulings concerning the method of interrogation of expert opinion's processor is specifically pointed out as well as the inability to influence the selection of a processor by a person that criminal charges are brought against

and also the absence of regulation removing any defects from expert opinion etc. Also, in terms of legislative and technical it would probably be better if this institute was no longer covered by the same provision as an expert opinion, its separate regulation would ideally go before that.

An important issue is the more precise legal criteria for assessing the degree of complexity of the clarified question in order to distinguish more clearly between instances where professional expertise is not sufficient and expert knowledge is at stake. This would undoubtedly have a positive influence not only on the speed and economy of criminal proceedings, but also on the issue of the right of defense, because the extent of the complexity of the question under consideration (the term relatively vague) also determines, among other things, what extensive rights the accused has in choosing the person of the expert. The multiplicity of possible related problems can not, of course, be embedded in the general rule, so jurisprudence (as it is so far) will be of considerable significance, yet it can be encouraged to provide as much guidance as possible to distinguish the level of complexity.

The author points out that the provision of the first sentence of § 105 (4) is obviously inaccurately formulated because it requires the two experts to add the necessity to clarify another particularly important fact, while the teleological interpretation of the relevant provision leads to a clear conclusion that the real criterion is not an "importance", but rather "complexity", i.e. its' level. In the author's opinion, it is also legitimate to consider whether the possibility of adding two experts - whether depending on the degree of importance or complexity of the question being considered - is not to be completely deleted from the text of the Act as essentially obsolete.

Following passage, which I consider to be very important deals with the form of acquiring an expert, where, among other things, the comparison with the current modification of the Slovak TP is used. The concrete outcome here is recommendation to consider the possibility of returning to the acquiring of the

expert by means of a resolution, because in my opinion, the positives of this possible modification slightly outweigh the negatives.

Considerable attention is paid to the issue of the impartiality of an expert, when one of the specific proposals is the legalization of the obligation of an expert body to report on which specific employee (s) will be responsible for processing the opinion i.e. who will be involved in its processing. Although the TŘ extends the application of the provisions of § 105 (3) TŘ to constitutional expert witnesses, i.e. against the processors of the constitutional expert's report, objections within the scope of § 105 (3) TŘ of the Criminal Code may be raised, however, insufficient conditions are created for the accused to use this right fully, because he can actually influence the selection of the particular processor of the report only ex post when the expert's opinion is drawn up.

The thesis also takes an opinion on some topical issues related to the principle of contradictory proceedings, which is inevitably reflected in expert evidence. In connection with the current considerations on the possible deletion of § 127a of the OSŘ., the pros and cons of the analogous wording of § 110a of the Criminal Procedure Code are assessed, concluding that despite all the negatives listed, it is an important guarantee of the principle of equality of arms in criminal proceedings and as such, has its place in Criminal Code. I also oppose the possibility of introducing a confrontation of experts, while pointing to inconsistent jurisprudence and the views of the professional public.

This thesis further analyzes the limits of the competence of the expert in criminal proceedings, the most frequent causes and consequences of their overrun while pointing at related jurisprudence. Possible consequences of overcoming limits of the expert competence in relation to Article 38 of the LZPS are analyzed as well.

The above chapter is also related to the consequences of defects in the expert opinion and their removal. Attention is paid, for example, to the extent to which an expert can draw from the official records of explanations submitted pursuant to § 158 (6) of the Criminal Procedure Code or whether, in the case of

requesting further opinion on the same matter, the newly acquired expert should be informed of the previously submitted opinion.

The author proposes that the regulation of the activities of expert institutions in the TŘ should be more closely connected with ZnalZ. In particular, he refers to a different wording of § 110 (1) of the TŘ and § 21 (3) of ZnalZ. TŘ furthermore does not reflect the division of expert institutions into institutes listed in Section I of the List of Expert Institutes and Constitutions registered in II. Section, in fact, it only counts with an expert - a natural person and, exceptionally, in difficult cases with the expert institutions enrolled under the regime § 110 TŘ.

Concerning the questioning of the expert, the author proposes in particular that the provisions of Section 108 (1) be brought into accordance with the case-law R 13/2000, so that the content of the opinion is always communicated by repeating the verbally.

As regards the evaluation of the expert opinion, the author defines, on the basis of the case-law, two different approaches to this issue - formal and material - with a clear approval of the latter. He also elaborates on the probability of expert conclusions and the possibilities of using computer programs in an expert opinion in the context of the approach to their evaluation.

If the introduction of this qualification thesis as the main objective was to establish whether the actual regulation of expert evidence in criminal proceedings is satisfactory, the author concludes that the current legal regulation of expert evidence in the TŘ can be described as satisfactory in principle. Except for the large legislative debt in the form of absent more detailed modifications to the institute of expert opinion, it does not show major shortcomings. From the point of view of maintaining the right to a fair trial, the defendant has a relatively large means of intervening in the selection of an expert, defining the expert's task and making that evidence before the court. It can be concluded, therefore, that in the light of the forthcoming recodification of criminal procedural law it will probably not be necessary to make any fundamental changes, as finally

emerges from the wording of the substantive intent of the new TŘ, elaborated by the Ministry of Justice. In the future, care should be taken to ensure that the relevant provisions of the TŘ are well connected with the new adaptation of the Act on Experts (whatever the exact title of the Code), which we hope will finally succeed in accepting in the not too long time. However, the submitted work brings a number of partial suggestions aimed at improving the legal regulation.

Seznam použité literatury

Monografie

- [1] BĚLOHLÁVEK, A., HÓTOVÁ R.: Znalci v mezinárodním prostředí: v soudním řízení civilním a trestním, v rozhodčím řízení a v investičních sporech. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2011
- [2] BONNIER, E.: *Traité théorique et pratique des preuves en droit civil et en droit criminel*. 4. éd. revue et mise au courant de la législation et de la jurisprudence. Paris: H. Plon, 1873
- [3] BRADÁČ, A., KLEDUS, M., KREJČÍŘ, P.: *Soudní znalectví*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2010
- [4] CÍSAŘOVÁ, D., FENYK, J., GRIVNA, T.: *Trestní právo procesní*. Vyd. 1. Praha: ASPI, 2008
- [5] ČENTĚŠ, J. a kol. *Trestný poriadok s komentárom*. Žilina: Eurokodex Poradca podnikateľa, 2006
- [6] DÖRFL, L.: *Zákon o znalcích a tlumočnících: komentář*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2009
- [7] FENYK, J., HÁJEK, R., STRÍŽ, I., POLÁK, P.: *Trestní zákoník a trestní řád: průvodce trestněprávními předpisy a judikaturou*. Praha: Linde, 2010, 2. Díl
- [8] FRYŠTÁK, M., KREJČÍ, Z.: *Postavení znalce v trestním řízení*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009
- [9] FRYŠTÁK, M.: *Dokazování v přípravném řízení*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2015
- [10] HÁLEK, V.: *Ekonomické znalecké posudky v trestním řízení ABC*. Bratislava: DonauMedia, 2013
- [11] CHMELÍK, J.: *Místo činu a znalecké dokazování*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005
- [12] CHMELÍK, J.: *Problematika požadavků orgánů činných v trestním řízení na znaleckou expertizu ve vztahu k možnostem soudních znalců*. Disertační práce, Vysoké učení technické v Brně, Fakulta strojního inženýrství, Ústav soudního inženýrství, 2001
- [13] CHMELÍK, J.: *Znalecké dokazování*, Vyd. Policie ČR, Praha, 2001
- [14] JELÍNEK, J.: *Trestní právo procesní*. 5., aktualiz. vyd., V nakl. Linde 1. vyd. Praha: Linde, 2007
- [15] JELÍNEK, J.: *Trestní zákoník a trestní řád: s poznámkami a judikaturou*. 6. vydání. Praha: Leges, 2016
- [16] KLABOUC, J.: *Staré české soudnictví: (jak se dříve soudívalo)*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1967

- [17] KLŮC, A., ZLATOHLÁVKOVÁ, D.: *Život mezi zbraněmi*. Brno: Ardent, 2001
- [18] KŘÍSTEK, L.: *Znalectví*. Vyd. 1. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2013
- [19] MADAR, Z.: *Slovník českého práva*. 2. vydání. Praha: Linde, 1999
- [20] Masarykův slovník naučný: lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Praha: Československý Kompas, 1933
- [21] MATHERN, V.: *Dokazovanie v československom trestnom procese*. 1. vyd. Bratislava: Obzor, 1984
- [22] MATHERN, V.: *Znalecký posudok jako důkazný prostředek v československom trestnom konaní*. Vyd. 1. V Bratislave: Veda, 1976
- [23] McCORMICK, CH., CLEARY, E., BROUN, K.: *McCormick on evidence*, 3. vydání, West Publishing, 1984
- [24] MUSIL, J., KONRÁD, Z., SUCHÁNEK, J.: *Kriminalistika*. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2001
- [25] MUSIL, J.: *Hodnocení znaleckého posudku v trestním řízení*, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica Periodica, 1976
- [26] MUSIL, J.: *Některé otázky znaleckého dokazování v trestním řízení a teorie kriminalistické expertizy*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1974, Acta Universitatis Carolinae
- [27] NĚMEC, M.: *Kriminalistická taktika pro policisty*. Praha: EUROUNION, 2004
- [28] PJEŠČAK, J.: *Nástin základů kriminalistiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1973
- [29] PLANKA, B.: *Kriminalistická balistika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010
- [30] POŠVÁŘ, J.: *K dějinám zkoušení mince na Moravě*. Praha: Československá akademie věd, 1955
- [31] PROTIVINSKÝ, M., MUSIL, J., PRERAD, V.: *Taktika výsledku v přípravném řízení trestním*. 2.přeprac. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987
- [32] RŮŽEK, A.: *Trestný poriadok: komentar*. Bratislava: Obzor, 1977
- [33] STORCH, F.: *Řízení trestní rakouské*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2011, II. sv.
- [34] ŠÁMAL, P., NOVOTNÝ, F., RŮŽIČKA, M., VONDRUŠKA, F., NOVOTNÁ, J.: *Přípravné řízení trestní*. Praha. C. H. Beck, 2003
- [35] ŠÁMAL, P., PÚRY, F., SOTOLÁŘ, A., ŠTENGLOVÁ, I.: *Podnikání a ekonomická kriminalita v České republice*. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2001
- [36] ŠÁMAL, P.: *Trestní řád: komentář*. 6., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C.H. Beck, 2008

- [37] ŠÁMAL, P.: *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013
- [38] ŠEVČÍK, P., ULLRICH, L.: *Znalecké právo*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 2015
- [39] ŠTEFAN, J., HLADÍK, J.: *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*. 1. vyd. Praha: Grada, 2012
- [40] TOLAR, J. a kol.: *Trestný poriadok – komentár*. 1. vyd. Bratislava: Osveta, 1963
- [41] VANĚČEK, V.: *Dějiny státu a práva v Československu*. Vyd. 1. Praha: Orbis, 1964
- [42] VANTUCH, P.: *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014

Časopisy

- [1] BĚLKIN, R. S.: Gnozeologické problémy znaleckých zkoumání, Československá kriminalistika, ročník XIV/81
- [2] BERAN, J., MITLÖHNER, M.: Některé názory na znalecký posudek jako soudní důkaz, Socialistická zákonnost č. 7-8/1971
- [3] BRZÁK, J.: Některé problémy důkazního řízení a využívání znalců, kriminalistický sborník, 5/1980
- [4] CÍSAŘOVÁ, D., ČÍŽKOVÁ, J.: Znalec v trestním řízení, Vojenská prokuratura 1/1982
- [5] Čentéš, J.: Niekoľko poznámok k znaleckej činnosti v trestnom konaní, in Teoretické a praktické problémy dokazovania, vyd. Bratislavská vysoká škola práva, 2008
- [6] DAVID, T.: Mezinárodní arbitráž a technika „WitnessConferencing“, Obchodní právo, Praha: Prospektum, 5/2004
- [7] DOSPĚL, J.: K provádění důkazu znalcem, Kriminalistický sborník, ročník XXII/1978
- [8] DROCHYTKA, R. a kol.: Postřehy z řešení revizních znaleckých posudků, Soudní inženýrství, 2/2005
- [9] DUBIVSKÝ, P.: Znalecké dokazovanie v odbore psychologie a psychiatrie, Socialistické súdnictvo, 5/1982
- [10] FRIML, K.: K některým otázkám obhajoby v dopravních věcech, Trestněprávní revue, 4/2008
- [11] FULIER, J.: K niektorým otázkam praxe při přiberaní znalcov v trestnom konaní, Socialistické súdnictvo, 6/1983
- [12] GOLEMA, A.: Znalecké dokazovanie a hospodárnosť konania, Socialistické súdnictvo, 1987, č. 5
- [13] HANÁK, J.: Nestranný a nepodjatý znalec, Soudní inženýrství, ročník 24/2013, č. 2
- [14] HEINZ, R.: Znalecké dokazování. Trestní právo. 2009, roč. 13, č. 7-8

- [15] HRADIL, R., KOŽINA, J.: Do jaké míry je znalec oprávněn hodnotit posudek protistrany?, Státní zastupitelství, 4/2016
- [16] HUSAR, E.: Potvrdenie alebo odborné vyjadrenie jako důkazný prostriedok v trestnom konaní, Socialistické súdnictvo, 2/1984
- [17] CHMELÍK, J.: Individualizace znalecké činnosti a kompetence znalce v trestním řízení, Soudní inženýrství, č. 2/2000
- [18] JELÍNEK, J.: Nad jednou aktuální otázkou dokazování v trestním řízení, Socialistická zákonnost, 9/1982
- [19] KOKAVEC, D.: Niektoré problémy právnej úpravy znaleckej činnosti, Socialistické súdnictvo, 4/1985
- [20] KOLÁŘ, P., HLAVÁČEK, J.: Kriminalistická znalecká činnost: přítomnost a budoucnost, Kriminalistický sborník 1/2006
- [21] KOLESÁR, J., KOVÁČ, P.: K otázke nezávislosti znalca v trestnom konaní, Justičná revue, 56, 2004, č. 1
- [22] KOLESÁR, J.: Dôkazné právo a postavenie jednotlivých dôkazov v ňom, osobitne znaleckého skúmania, Justičná revue, 62, 2010, č. 6-7
- [23] KOLESÁR, J.: Návrat ku spôsobu priberania znalca do trestného konania, Bulletin slovenskej advokácie, 11/2005
- [24] KOLLÁR, J., MATHERN, V.: K otázke účasti odborníka v trestnom konaní, Právny obzor, 6/1965
- [25] KRÍSTEK, L.: Ústavní rozměr znalecké činnosti. Právní rádce, 2009, č. 4
- [26] KUČERA, J.: Vývoj inkvizičního procesu v českých zemích, Trestní právo. 2006, roč. 11, č. 10
- [27] LORD, J., POLAKOVIČ, E.: Poznámky k znaleckým posudkom a k ich hodnoteniu, Socialistické súdnictvo, 12/1977
- [28] MATHERN, V.: K problematike účasti odborníkov v trestnom konaní, Právny obzor, 4/1972
- [29] MATHERN, V.: Niektoré otázky znaleckých posudkov v trestnom konaní, Socialistické súdnictvo, 12/1971
- [30] MATHERN, V.: Niektoré súčasné problémy znaleckého dokazovania, Československá kriminalistika, ročník XIV/1981
- [31] MATHERN, V.: Novela trestného poriadku a jej prínos pre znalecké dokazovanie, Právní Obzor, 57, 9/1974
- [32] MATHERN, V.: Rozhodujú orgány činné v trestnom konaní o priberaní znalca podľa § 105 TP „uznesením“ alebo „opatrením“, Socialistická zákonnost, 4/1977
- [33] MIKŠ, L.: Nejčastější vady a nedostatky znaleckých posudků, Soudní inženýrství, 3/2006
- [34] MINÁRIK, Š.: Poznatky o znaleckom dokazovaní v trestnom konaní, Socialistické súdnictvo, 12/1983
- [35] MOLČAN, J. a kol.: O alternatívnej formulári záveru znaleckého posudku o duševnom stave, Socialistické súdnictvo, 11/1984

- [36] MUSIL, J.: Kolektivní rysy ve znalecké činnosti. Československá kriminalistika, ročník 4/1971
- [37] MUSIL, J.: Kriminalistická expertizní služba, Socialistická zákonnost 1969, 5–6
- [38] MUSIL, J.: Pojem kriminalistické expertizy, Československá kriminalistika, IV/1971
- [39] MUSIL, J.: Úkoly orgánu činného v trestním řízení při znaleckém zkoumání, Vojenská prokuratura, roč. 17, č. 5
- [40] ORLOV, K. J.: K přípustnosti pravděpodobnosti ve znalecké činnosti, Socialistická zákonnost, 4/1982
- [41] PALIAŠVILI, A. J.: Meze kompetence soudního znalce, Československá kriminalistika, ročník 1/1968
- [42] PÚRY, F., ŠÁMAL, P.: Vybrané problémy dokazování trestné činnosti v bankovním sektoru a na kapitálovém trhu, Bulletin advokacie 2000, 6 -7
- [43] RAMBOUSEK, P.: K jednotnému vyžadování znaleckých posudků, Kriminalistický sborník, 5/1988
- [44] RŮŽEK, A.: Dokazování svědkem a znalcem, Socialistická zákonnost, 1971, č. 7 – 8
- [45] RŮŽIČKA, M., ZEZULOVÁ, J.: K problematice vzájemného vztahu znaleckého posudku a odborného vyjádření po novele trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb., Trestněprávní revue. 3, 2004, č. 9
- [46] SEEMANN, M.: Organizácia znaleckej činnosti v ČSSR, Bratislava: Právnický ústav ministerstva spravodlivosti SSR, 1982
- [47] SLOPOVSKÝ, P., ŠAŠINKA, Š.: K niektorým otázkam priberania znalcov pri riešení trestnej činnosti v cestnej premávke, Kriminalistický sborník 4/81
- [48] STUHLÍK, S., LAKOSILOVÁ, S., PELIKÁN, V.: K otázce přezkoumávání psychiatrických posudků, Socialistická zákonnost, 4/1971
- [49] ŠTĚPÁN, J.: Provádění důkazů, Stát a právo, 13/1967
- [50] ŠVARC, J.: Posuzování duševního stavu v trestním řízení, Česká a slovenská psychiatrie, 4/2011
- [51] TELEČ, I.: Právní postavení znalců a tlumočnicků, Právní rádce, 10/2009
- [52] TICHÝ, J.: K některým otázkám činnosti konzultanta v trestním řízení, Státní zastupitelství, 10/2005
- [53] UMLAU, J.: Cesta k moderní kriminalistické expertize, Kriminalistický sborník, ročník XIV/1970
- [54] UMLAU, J.: Přezkoumávání znaleckých posudků, Socialistické soudnictví, 8/1970
- [55] VANTUCH, P.: K znaleckým posudkům vyžádaným obhajobou po novele trestního řádu, Bulletin advokacie, 2002, č. 4
- [56] VANTUCH, P.: Odborná vyjádření či znalecké posudky?, Právní rádce, 2003, č. 6

- [57] VOJNA, P.: Je možné stanovit jednotné schéma otázek pro znalce?, Kriminalistický sborník, 5/1988
- [58] VOJNA, P.: K tzv. pravděpodobnostním závěrům v expertizách, Odborná sdělení Kriminalistického ústavu Praha, 1974, částka 4, čl. 9.
- [59] VYKOPALOVÁ, H.: Znalec a atmosféra soudního líčení, Soudní inženýrství, 15/2004
- [60] ZACHAROV, S.: Hodnocení věrohodnosti znaleckých posudků podle materiálů trestněprávních a občanskoprávních případů souvisejících s nedodržením povinností zdravotnických pracovníků, Zdravotnictví a právo, 12/2008
- [61] ZACHAROV, S.: Hodnocení vztažnosti a přípustnosti znaleckých posudků, Zdravotnictví a právo, 11/2008

Internetové zdroje

- [1] Soudní řízení ovládli nedotknutelní znalci, dostupné na <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=16620>
- [2] SOKOL, T.: Justice v rukou znalců, dostupné na <https://www.epravo.cz/top/clanky/justice-v-rukou-znalcu-55464.html>
- [3] http://www.lidovky.cz/obvineni-semelove-za-vyroky-o-horakove-se-odklada-je-treba-posudek-znalce-1la-/zpravy-domov.aspx?c=A140603_123039_ln_domov_spa
- [4] <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/ct24/domaci/1356915-police-setrimisto-znaleckych-posudku-odborne-vyjadreni>
- [5] BAYE, M. R. and WRIGHT, J. D.: Is Antitrust Too Complicated for Generalist Judges? The Impact of Economic Complexity & Judicial Training on Appeals, Journal of Law and Economics, Forthcoming; George Mason Law & Economics Research Paper No. 09-07. Dostupné na www.ssrn.com
- [6] MUSIL, J.: Hodnocení znaleckého posudku. Kriminalistika. roč. 2010, č. 3, dostupné z <http://www.mvcr.cz/clanek/hodnoceni-znaleckeho-posudku.aspx>
- [7] Guidance Booklet for Experts – Disclosure: Expert’s Evidence and Unused Material. Crown Prosecution Service, London 2006, dostupné z http://www.cps.gov.uk/legal/d_to_g/disclosure_manual/annex_k_disclosure_manual/#a02